

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ

ҮШ ТІЛДЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Халықаралық тәжірибе және Қазақстанға арналған ұсыныстар

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ НА ТРЕХ ЯЗЫКАХ

Международный опыт и рекомендации для Казахстана

TEACHING IN THREE LANGUAGES

International experience and recommendations for Kazakhstan

Астана 2017

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі

«Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ

ҮШ ТІЛДЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Халықаралық тәжірибе және Қазақстанға арналған ұсыныстар

«Үш тілде білім беруді енгізудің халықаралық тәжірибесін зерттеу және тілдерді оқыту әдіснамасын әзірлеу» есебінен қысқа тұжырымдар

Астана 2017

УДК 37.0
ББК 74.00
0-64

С.Ә. Ырсалиев, Л.Ш. Қарабасова, Ә.З. Мұхаметжанова, А.Б. Әділ, М.А. Бекова, Е.Б. Нұрланов.

0-64 Үш тілде білім беруді ұйымдастыру: халықаралық тәжірибе және Қазақстанға арналған ұсыныстар / Қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде - «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ, Астана, 2017. - 184 б.

Ирсалиев С.А., Карабасова Л.Ч., Мухаметжанова А.З., Адиль А.Б., Бекова М.А., Нурланов Е.Б.

0-64 Организация обучения на трех языках: международный опыт и рекомендации для Казахстана / На каз., рус. и англ. языках - АО «Информационно-аналитический центр», Астана, 2017. - 184 с.

Irsaliyev S.E., Karabassova L.Ch., Mukhametzhanova A.Z., Adil A.B., Bekova M.A., Nurlanov Y.B.

0-64 Teaching in three languages: International experience and recommendations for Kazakhstan / In Kazakh, Russian and English languages - JSC «Information-Analytic Center», Astana, 2017. - 184 p.

ISBN 978-601-7904-03-6

Назарларыңызға ұсынылып отырған кітапшада көптілді білім берудің сәтті халықаралық тәжірибесі ұсынылып, оның Қазақстандағы жай-күйін зерттеудің негізгі нәтижелері келтіріледі, бұның негізінде оқушыларға үш тілде білім берудің тиімділігін арттыру үшін ұсыныстар беріледі.

В брошюре представлен успешный международный опыт полиязычного образования и изложены основные результаты исследования его состояния в Казахстане, на основании которых даны рекомендации для повышения эффективности обучения школьников на трех языках.

УДК 37.0
ББК 74.00

«Әрбіреудің тілін, өнерін білген кісі
оныменен бірдейлік дағуасына кіреді»
Абай, «Жиырма бесінші сөз»

Брошюра авторлары төмендегілерге алғыс білдіреді:

- ҚР Білім және ғылым министрлігі Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім департаментінің директоры Дархан Жумаханұлы Ахмед-Закиге;
- ҚР Білім және ғылым министрлігі Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім департаментінің басқармасының жетекшісі Бану Мукатаевна Нарбековаға;
- халықаралық мамандар: Хьюго Бейтенс-Бердсмор, Фред Дженеси, Питер Мехисто, ЭлитОлштейн, Уильям Фиерман, Анвэй Фэнг және Кэтлин Хьюге;
- Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Үштілді білім беру орталығының директоры Ләйлә Сарқытқызы Сырымбетоваға;
- зерттеу жұмысына қатысушылар: Қазақстан Республикасындағы 35 орта мектеп және 19 ЖОО ұжымына;
- зерттеу тобының өзге де қатысушылары: Лейла Йылдыз, Алмажай Сабидулла, Арайлым Солтанбекова және Асем Қожахметоваға;
- АТО ұжымына.

Алғысөз

Ертеде Алла тағала адамдарды көптілділік арқылы бөлді (Құран, 30-сүре: АР-РУМ (римдіктер). Бұл менмендік үшін берілген жаза болатын (Болмыс кітабы, 11-тарау). Содан бері біз сол менменшілдік туғызған ұрыс-керіс, дау-жанжал, менсінбеушілік, тәкаппарлық және түсінбеушілікке толы әлемде өмір сүріп келеміз.

Ал сол жаза өз міндетін орындады ма?

Мүмкін жақсы өзгерістер болған шығар?

Көптілділік кемшіліктерден арылу құралына айналды ма немесе әлемдегі жағдайды одан әрі ушықтырып жіберді ме?

Көптілділік мәдени байлық пен адамзат өркениетінің баға жетпес саналуандығының дәлелі ме, болмаса бізге өркениет игіліктеріне қол жеткізуге кедергі келтіре ме?

ЮНЕСКО көптілділікті өзгелерге ашық болу құралы әрі мәдениетаралық қарым-қатынас дағдыларының компоненті ретінде қарастырады.

Әрдайым солай бола берсін.

Біз ағымдағы жағдайды ол жақсы болсын-болмасын, одан ешқайда кете алмайтын, қалыптасқан жағдай ретінде түсінуге тырыстық. Біз көптілді қоғамда өмір сүреміз. Күн сайын бәсекелестікте халықаралық қоғамдастықтың толыққанды мүшесі болу құқығымызды қорғауға тиістіміз. Біздің басқа еліміз де, басқа таңдауымыз да, басқа тағдырымыз да жоқ. Олай болса, айырмашылықтарды жою, менмендік шеңберінен шығу және шексіз әлемде бәсекеге қабілетті болу үшін көптілді болуға тиістіміз.

Назарларыңызға ұсынылып отырған кітапшада Қазақстандағы көптілді білім берудің жай-күйін зерттеудің негізгі нәтижелері келтіріліп, соның негізінде оқушыларға үш тілде білім берудің тиімділігін арттыру үшін ұсыныстар беріледі.

Құрметпен, «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ Президенті
С. Ырсалиев

Кітапша түйіні

- Әлемде жеті мыңнан астам тіл белгілі. Халықтың үштен екі бөлігі сегіз тілде ғана сөйлейді. Ғылым, технология және бизнесте көптілділіктің негізін құрайтын ағылшын тілі басымдыққа ие

- 130-дан астам ұлт өкілдері тұратын және 47-ден астам тіл қолданылатын Қазақстан әлемдік қоғамдастыққа белсене кірігіп жатқандықтан, көптілді білім беру басым бағытқа ие

- Үш тілде білім беру міндеті Елбасы тарапынан 8 рет қойылды

- Соңғы 50 жылдағы әлемдік 150 зерттеу жұмысында көп тілде білім берудің артықшылықтары туралы айтылады

- Мұндай зерттеулер Қазақстанда соңғы 10 жылда ғана жүргізілуде, сондықтан әрі қарай зерттеуді қажет ететін бірқатар мәселелер бар

- Көптілді білу беру таңдаулы мектептерде ғана жүзеге асырылады. 42 ЖОО мамандарды үш тілде даярлайды, соның ішінде 17 ЖОО педагог кадрларды даярлаумен айналысады

- Әлемде көптілді білім берудің әлсіз және мықты модельдері бар. Қазақстанда, негізінен, әлсіз модель қолданылып келеді

- Көптілді білім беруді табысты жүзеге асырып жатқан 5 елдің тәжірибесін толықтай көшіру мүмкін емес, өйткені үш тілдің әртүрлі тілдік топтарға жатуы, өңірлердің арасында тілдік айырмашылықтардың болуы, ағылшын тілі ортасының болмауы, қала мен ауылдар арасында ресурстық айырмашылықтардың болуы Қазақстандағы тілдік жағдайдың ерекшеліктеріне жатады

- Халықаралық сарапшылар үш тілде білім беруді өңірлік ерекшеліктер мен әртүрлі нұсқаларды ескере отырып, басты кезеңдер мен индикаторлармен бірге ұзақ мерзім ішінде енгізуді ұсынады

- Өткізілген зерттеу мектептер мен ЖОО-лардың ағылшын тілінде білім беру дайындығының төмендігін көрсетті. ЖОО мен мектеп мұғалімдерінің басым бөлігінде ағылшын тілін меңгерудің деңгейі төмен (A1-A2), ол пәнді ағылшын тілінде оқытуға жеткіліксіз

- Зерттеу нәтижелерінің негізінде көптілділіктің мектептерге арналған 4 моделі және ЖОО-ларға арналған 3 аспектісі ұсынылады

- Стейкхолдерлерге үш тілде білім берудің нақты мақсаттарын, міндеттерін, индикаторларын, жүзеге асыру кезеңдерін бекіту, бірыңғай әдістемелік нұсқаулық құжатты әзірлеу, CLIL әдістемесін енгізу, мұғалімдер, ата-аналар мен білім алушылар арасындағы ынтымақтастықты қолдау ұсынылады

Мазмұны

<i>Қысқартулар тізімі</i>	7
<i>Қазақстан контекстінде үш тілде білім берудің терминологиясы</i>	8
Кіріспе	10
1. Қазақстанда көптілді білім беруді енгізудің ұлттық тәжірибесі	16
1.1. Мемлекеттік саясат	16
1.2. Ғылыми зерттеулер мен әзірлемелер	17
1.3. Үш тілде білім беру бойынша эксперименталды мектептер	19
1.4. Көптілді білім беруді ЖОО-да енгізу	22
2. Көптілді білім берудің халықаралық тәжірибесі	25
2.1. Көптілді білім беру модельдері	25
2.2. Көптілді білім берудің табысты тәжірибесі бар мемлекеттердің кейстері	30
2.2.1. Финляндия	32
2.2.2. Нидерланды	35
2.2.3. Швейцария	37
2.2.4. Испания (Баскілер елі)	39
2.2.5. Люксембург	42
2.2.6. Қазақстан үшін маңызды тұжырымдар	45
3. Қазақстандық мектептер мен ЖОО-лардың үш тілде білім беруге кезең-кезеңімен өтуге дайындығы	47
3.1. 35 мектептегі зерттеу нәтижелері	47
3.2. 17 ЖОО-дағы зерттеу нәтижелері	48
4. Қазақстандағы үш тілде білім берудің әдіснамасы	50
4.1. Көптілді білім берудің негізгі қағидалары	50
4.2. Халықаралық сарапшылардың кеңестеріне негізделген ұсыныстар	51
4.3. Қазақстанда үш тілде білім беруді енгізудің тұжырымдамалық негіздері	53
4.4. Стейкхолдерлерге арналған ұсыныстар	59
<i>Дереккөздер • Источники • References</i>	174

Қысқартулар тізімі

CEFR	Common European Framework of Reference for Languages (Тілдерді меңгерудің жалпыеуропалық құзыреттер)
CLIL	Content and Language Integrated Learning (Пән мен тілді кіріктіріп оқыту)
EFSET	Education First Standard English Test (Ағылшын тілі бойынша стандартты тест)
IELTS	International English Language Testing System (Ағылшын тілін меңгеруді бағалаудың халықаралық жүйесі)
PISA	Programme for International Student Assessment (Оқушылардың білім жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы)
SAT	Scholastic Assessment Test (Академиялық бағалау тесті)
Б/б	Балабақша
БИЛ	Білім-инновация лицейі (ҚТЛ)
БП	Базалық пән
БҒДМБ	Қазақстан Республикасының Білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы
ЖББМ	Жоғары білім беру мектебі
ЖББП	Жалпы білім беретін міндетті пән
ЖҒБ	Жаратылыстану-ғылыми бағыт
ЖІӨ	Жалпы ішкі өнім
ЖҮК	Жалпы ұлттық кіріс
ҚазХҚжӨТУ	Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті
ҚарМУ	Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
ҚМ	Қосымша модуль
ҚТБ	қазақ тілінде білім алатын
МЖМБС	Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты

МК	Мемлекеттік компонент
НЗМ	Назарбаев Зияткерлік мектептері
НУ	Назарбаев Университеті
ОТБ	Орыс тілінде білім алатын
ПОҚ	Профессорлар мен оқытушылар құрамы
T1	бірінші тіл
T2	екінші тіл
T3	үшінші тіл
ТК	таңдау компоненті
ҰОЖ	Үлгілік оқу жоспары
ҰББА	Ы.Алтынсарин атындағы Ұлтық білім беру академиясы
ЭЫДҰ	Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы

Қазақстан контекстінде үш тілде білім берудің терминологиясы

- Көптілділік – екі тілден көп тілді меңгеру
- Билингвал – екі тілде сөйлейтін адам
- Ана тілі – баланың отбасы ересек мүшелерінен үйренетін бірінші тілі. Терминнің мәдени символикалық мәні болуы мүмкін. Мысалы, адамдар тілді төмен деңгейде меңгергеніне қарамастан, өз ұлтының тілін ана тілі деп есептеуі мүмкін.
- Бірінші тіл (T1) қазақ тілі (орыс тілі немесе өзге ұлттық тіл). T1-ді баланың заңды өкілі бастауыш және негізгі мектептердегі оқу тілі ретінде таңдайды.
- Екінші тіл (T2) орыс немесе қазақ тілдеріне қатысты болып, оқытудың қосымша тілі ретінде қолданылады
- Үшінші тіл (T3) әрқашан ағылшын тіліне қатысты қолданылады
- Көптілді білім беру – (А) екіден көп тілдерді әртүрлі пәндерді оқыту үшін ресми түрде пайдалану, (В) оқыту процесінде, кемінде, үш тілді пайдалану: ана тілін, өңірлік немесе ұлттық тілді және ха-

лықаралық тілді (ЮНЕСКО, 1999), (С) адамдардың жергілікті, мемлекеттік және жаһандық деңгейде білім алушылардан қоғамның толыққанды мүшесіне өтуін жүзеге асыратын оқыту процесі (Хорнбергер, 2009)

- Тілдік ортаға енгізу (ағылш. Language immersion programme) – пәндерді екінші тілде оқыту арқылы екінші (шетел тілі болуы міндетті емес) тілді оқыту бағдарламасы. Мақсаты - оқушылардың тілдік құзыреттіліктерін дамыту немесе бірінші тілдің біліміне қосымша ретінде екінші тілді меңгеру сапасын арттыру

- Пән мен тілді кіріктіріп оқыту (CLIL) - пәндік мазмұнын (тарих, физика және т.б.) оқушылардың екінші немесе үшінші тілінде оқыту әдістемесі. CLIL тіл арқылы пәнді оқып-үйрену және оқытылатын пән арқылы тілді үйренуге басты назар салады. CLIL түрлі білім беру контексттерде – балабақшаның ересек тобынан ЖОО-ға дейін қолданылады

Кіріспе

Әлемдегі көптілділік феномені

- Әлемде 7102 тіл белгілі [1]
- Әлем халқының 2/3 бөлігі анағұрлым кең таралған 8 тілде сөйлейді: ағылшын (1,5 млрд.), қытай (1,5 млрд.), испан (550 млн.), араб (420 млн.), француз (270 млн.), орыс (260 млн.), португал (260 млн.), неміс (200 млн.) [1]
- Дүниежүзі елдерінің 70%-ы (252 елдің 178-і) көптілді болып табылады [2]
- Елдердің 25%-ының мемлекеттік деңгейдегі екі немесе одан да көп тілдері бар [2]
- Әлем халқының жартысынан астамы (3,5 млрд.) - билингвал, яғни қостілді [3]
- Еуропалықтардың 54%-ы бір шетел тілінде, соның ішінде 25%-ы екі тілде, 10%-ы үш тілде сөйлейді [4]
- Сауда жасаушы елдердің арасында ортақ тілдің болуы тауар, жұмыс пен қызметтер экспортын 70%-ға дейін арттырады [5]

Әлемдегі көптілділіктің негізі – ағылшын тілі

- Ағылшын тілі ғылым мен әдебиетте басым
- Нобель сыйлығы иегерлерінің 74%-ы ағылшын тілді елдерден шыққан [6]
- Әлемде жыл сайын анағұрлым көп – 550 мың кітап [7] немесе кітаптардың жалпы санының 28%-ы ағылшын тілінде басылып шығады [8]
- 114 млн. ғылыми материал ағылшын тілінде басылып шығады, соның 24%-ы ашық қолданыста [9]
- Жыл сайын аударылатын кітаптардың 55%-ы ағылшын тілінен аударылса, тек 6,5%-ы ғана ағылшын тіліне аударылады [10]

- ЮНЕСКО есептеуі бойынша 1979-дан 2009 жылға дейін ағылшын тіліне 164,5 мың кітап аударылған, бұл әлемнің үздік 50 тіліне аударылатын кітаптардың жарты көлеміне тең [10-1]

- Әлемдік ғаламтор мазмұнының 56%-ы ағылшын тілінде [11]

- Елдегі ағылшын тілін меңгерудің жоғары деңгейі жан басына шаққандағы ЖҰК, жұмыспен қамтылған жастар үлесіне, бизнесті жүргізу жеңілдігінің индексіне, адами даму индексіне, ғылымға бөлінетін қаржы мен технологиялар экспортын дамытуға оң әсер етеді [12]

- Қазақстан ағылшын тілін меңгеру деңгейінің индексі бойынша 54-орында тұр (EPI) [13]

Көптілді білім берудің артықшылықтары

- Соңғы 50 жылда өткізілген 150-ден астам ғылыми зерттеулер мектепте екі немесе одан да көп тілді оқитын балалар тілді анағұрлым терең түсінеді, олардың коммуникативтік дағдылары анағұрлым тиімді болады деп тұжырымдайды [13]

- Оқушылардың математика бойынша SAT нәтижелері шетел тілін оқудың әрбір қосымша жылы өткен сайын жоғарылайды (1-жылы - 7 балл, 2-жылы - 54, 5-жылы - 126) [14]

- Ағылшын тілін 1 тоқсан бойы аптасына 1,5 сағаттан оқитын оқушылар математикадан оқу жүктемесінің 1,5 сағатқа қысқаруына қарамастан, анағұрлым жоғары нәтижелерді көрсетеді [15]

- Шетел тілін оқу зейін мен шоғырлану дағдыларын жақсартады. 63% жағдайда билингвал балалар алаңдататын факторлары бар шулы ортада, 51% монолингвал балаларға қарағанда, анағұрлым тиімді жұмыс істейді [16]

- Шетел тілін мектепте үш жыл бойы оқыған студенттердің, шетел тілін оқымаған студенттермен салыстырғанда, ЖОО аяқтау ықтималдылығы 25%-ға жоғары болады [17]

- Бір тілді оқушылармен салыстырғанда, көп тілді оқушылардың функционалдық сауаттылығы анағұрлым жоғары болады және

олар алған білім мен дағдыларын таныс емес жағдаяттарда қолдана алады [18]

- Көп тілде білім беру бағдарламалары оқу үлгерімі нашар оқушылардың оқу жетістіктеріне оң әсер етеді [19]

- Бірнеше тілді білу деменция және Альтгеймер ауруларының басталуын кемінде 4 жылға бәсеңдетеді [20]

- Отбасында қарым-қатынас жасау тілі PISA және TIMSS емтихандары өткізілетін тілдерден ерекшеленетін қазақстандық оқушылар жаратылыстанудан анағұрлым жоғары балл жинады. Мұндай үрдіс Макао, Катар, Малайзия, БАӘ-де де байқалады [21]

- АҚШ-та билингвалдар, монолингвалдарға қарағанда, жылына 7 мың долларға артық табыс табады [22]

Қазақстандағы көптілділік

- Қазақстан Конституциямен бекітілген мемлекеттік және ресми тілдері бар көп тілді ел болып табылады [23]

- Қазақстандағы көптілділік тарихи-мәдени, саяси-экономикалық, әлеуметтік-демографиялық және өңірлік себептерге байланысты [24]

- Қазақстанда 130-дан астам ұлт пен ұлыс өкілдері тұрады [25]

- Қазақстандағы этно-демографиялық жағдай үнемі өзгеріп отырады

- 1989 жылы Қазақстан халқы құрамындағы этникалық қазақтардың үлесі 40%, орыстар 38%-ын құрады [26] (1-суретке қараңыз)

- 1989 жылдан 2016 жылға дейін этникалық қазақтардың саны екі есе артса, орыстардың үлесі екі есе кеміді [27] (2-суретке қараңыз)

- Бүгінгі таңда қазақтардың үлесі 67%, орыстардың үлесі 21%-ын құрайды [28]

- Қазақтардың 76%-ы және орыстардың 40%-ы екі тіл біледі [24]

• Қазақстандағы лингвистикалық саналуандық соңғы 10 жылда (2005-2016) 27%-ға азайды (Тілдік саналуандық индексі сәйкесінше 0,701 және 0,514 құрады) [29; 30]

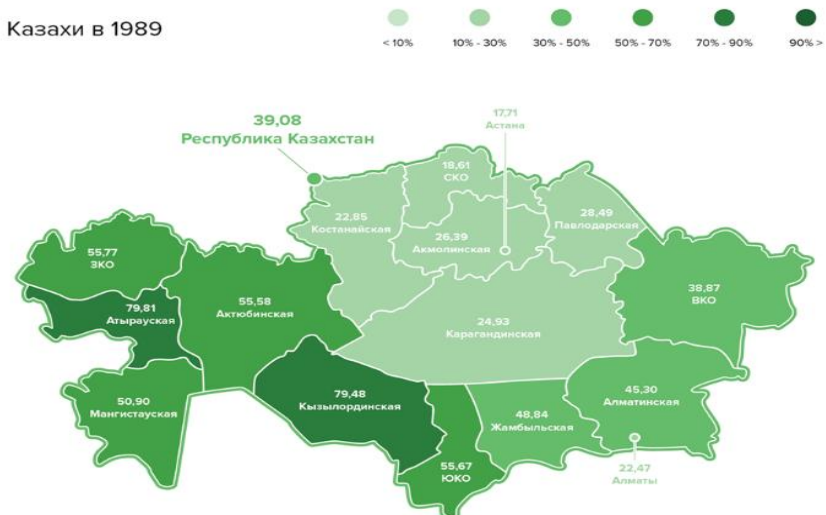
• Қазақстанда кездейсоқ таңдалған екі адамның ана тілдерінің әртүрлі болу мүмкіндігі шамамен 50%-ға тең [29]

• Ethnologue Languages of the World тілдік әралуандылық индексіне 231 елдің ішінде (1-орында Папуа - Жаңа Гвинея – 840 тіл, 231-орында Солтүстік Корея – 1 тіл) Қазақстан 94-орында тұр (47 тіл қолданылады) [30] (3-суретке қараңыз)

• 2007 жылдан бері «Тілдердің үштұғырлығы» жобасы жүзеге асырылып келеді: қазақ тілі - мемлекеттік тіл, орыс тілі - ұлтаралық тіл, ағылшын тілі – әлемдік экономикаға кірігу тілі [31]

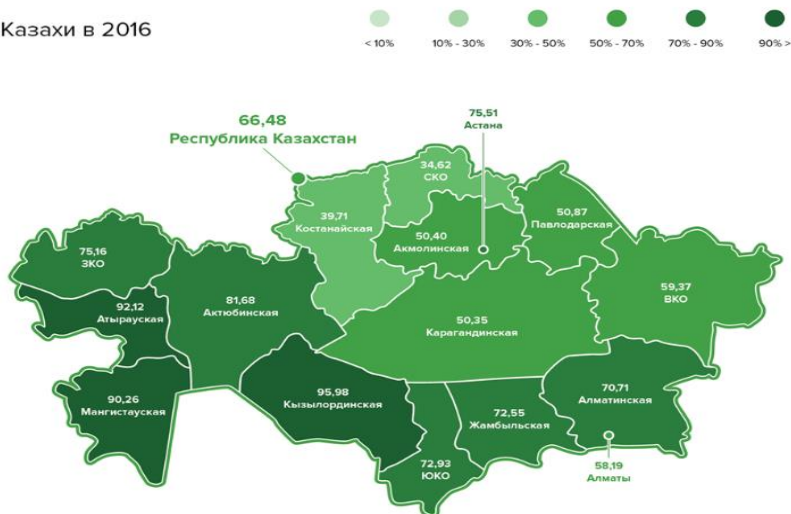
• Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес, 2020 жылы қазақ тілінде сөйлейтін қазақстандықтардың үлесі 95%, орыс тілінде сөйлейтіндердің үлесі 90% және ағылшын тілінде сөйлейтіндердің үлесі 20% болуы тиіс [32]

1-сурет. 1989 жылдағы Қазақстанның этникалық картасы

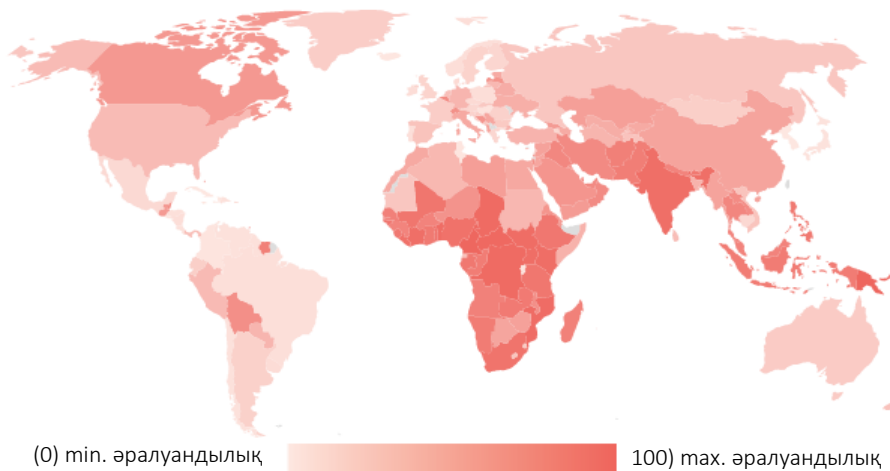

2-сурет. 2016 жылдағы Қазақстанның этникалық картасы

Казахи в 2016

3-сурет. Әлемдегі тілдік әралуандылық картасы

Қазақстандағы көптілді білім беру

- 2007 жылы үш тілде білім беру эксперименті 33 мектепте басталды [33]
- Көптілді білім берудің толық моделі 199 жылдан бері Білім инновациялық (бұрынғы қазақ-түрік) лицейлерде (БИЛ) [34], 2008 жылдан бері Назарбаев Зияткерлік мектептерінде (НЗМ) жүзеге асырылып келеді [35]
- 2008 жылы ҚарМУ және ҚазХҚжӘТУ үш тілде білім беруді жүзеге асырудың базалық ЖОО болып бекітілді [36]
- Үш тілде білім беруді дамытудың 2015-2020 жылдарға арналған Жол картасында білім берудің барлық деңгейлерінде кезең-кезеңімен енгізу шаралары анықталды [37]
- Білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған бағдарламасына сәйкес, үш тілде білім беру эксперименталды мектептердің, НЗМ, БИЛ тәжірибесі негізінде 2019 жылы басталады [38]
- 2017-2018 оқу жылынан бастап, жаратылыстану-ғылыми бағыттың 4 мамандығы бойынша педагог мамандарды даярлайтын 15 базалық ЖОО ағылшын тілінде білім беруге көшеді [39]

1. Қазақстанда көптілді білім беруді енгізудің ұлттық тәжірибесі

1.1. Мемлекеттік саясат

• Үш тұғырлы тіл идеясын Елбасы алғаш рет 2004 жылы Парламент мәжілісінің 3-шақырылымдағы сессиясында айтты [40]

• 2006 жылы Қазақстан халықтар Ассамблеясының XII сессиясында Ұлт көшбасшысы кемінде үш тілді білудің ел болашағы үшін маңыздылығын атап өтті [41]

• 2007 жылы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Елбасы жолдауында «Үштұғырлы тіл саясаты» мәдени жобасын кезең-кезеңімен жүзеге асыру және мектептерге шетелдік ағылшын тілі пәнінің мұғалімдерін тарту ұсынылды [31, 42]

• 2011 жылғы Жолдауда 2020 жылға қарай ағылшын тілін білетін қазақстандықтар үлесінің 20%-дан төмен болмау керектігі айтылды [43]

• 2012 жылғы «Әлеуметтік-саяси жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Жолдауда қазақ тілін жаңғырту, орыс тілін ұлтымыздың тарихи артықшылығы ретінде сақтап қалу және ағылшын тілін оқуда серпіліс жасау қажеттілігі атап өтілді [44]

• 2014 жылғы «Қазақстандық жол - 2050» Жолдауында мектеп түлектерінің қазақ, орыс, ағылшын тілдерін білу керектігі айтылды [45]

• 2015 жылы Қазақстан халықтар Ассамблеясында Президент Қазақстанның әдебиетін, тарихын және мәдениетін қазақ тілінде, орыс тілін пән ретінде және жаратылыстану-ғылыми бағыттағы пәндерді ағылшын тілінде оқыту қажеттілігін айтты [46]

• «100 нақты қадам» Ұлт Жоспарындағы 79-қадамдағы негізгі міндеттердің бірі орта мектептің жоғары сыныптарында және ЖОО-да ағылшын тілінде білім беруге өту болып табылады [47]

1.2. Ғылыми зерттеулер мен әзірлемелер

- «Тілдердің үштұғырлығы» жобасы аясында гранттық қаржыландыру бойынша көп тілді білім беру саласында диссертациялық зерттеулер мен ғылыми жобалар жүзеге асырылады [48]

- 2008 жылы ҚарМУ «Қазақстан Республикасында көптілді білім беруді дамытудың тұжырымдамасын» әзірледі. Тұжырымдамада көптілді білім беруді нормативтік-құқықтық, ғылыми-әдістемелік және оқу-ұйымдық қамтамасыз ету мен оны жүзеге асырудың кезеңдері қарастырылады. Құжат үш тілде білім беруді енгізудің бастапқы кезеңіне бағытталады [49]

- 2010 жылы ҚазХҚжӘТУ «Қазақстан Республикасындағы тілдік білім берудің тұжырымдамасында» үш тілді оқытудың ұлттық деңгейлік моделін әзірледі. Тұжырымдама «тілді» және «өзге тілді» оқытуды қарастырады. Тілді оқыту қазақ және орыс тілдерін ана тілі және екінші тіл ретінде оқытуды, ал өзге тілді оқыту ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқытуды көздейді. Орта, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудегі үш тілді меңгеру деңгейлерінің ауқымын анықтау тұжырымдаманың ерекшелігі болып табылады [50]

- ҚазХҚжӘТУ тілдік білім берудің тұжырымдамалық негізі ретінде ҚР «Жоғары білім беру: Үш тұғырлы тілдер (қазақ, орыс және шетел тілдері)» МЖМБС әзірледі. Стандартты тілдік және тілдік емес мамандықтар бойынша бакалавр бағдарламаларында қазақ, орыс және ағылшын тілдерін оқытудың мазмұнына, жүктеме көлеміне және деңгейіне қойылатын талаптарды анықтауға қолдануға болады [51]

- 2010 жылы С. Құнанбаева «Теория и практика современного иноязычного образования» атты оқулық басып шығарды. Автор шетел тілдерін оқыту әдістемесін дамытудың әлеуметтік-тарихи себептерін анықтап, қазіргі заманғы шетел тілін оқыту әдістемесі мен теориясын көрсетті [52]

- 2014 жылы ҰБА үш тілде білім беруді пилоттық режимде жүзеге асырушы мектептер мониторингін өткізді. Мониторинг 33 пилоттық мектеп, БИЛ және НЗМ-ді қамтыды. Мониторинг нәтижелеріне сәйкес пилоттық мектептер оқушыларының басым бөлігі ағылшын тілін А1-В1 деңгейінде меңгерген [53]

- НУ ЖББМ 2014 жылы «Қазақстан Республикасындағы білім беруді реформалаудың 2015-2020 жылдарға арналған стратегиялық бағыттарын әзірлеу» атты құжатты жариялады. Құжатта үш тілде білім беруді жүзеге асырудың келесі мәселелері көрініс тапты: «үштілділік» және «үш тілде білім беру» ұғымдарының жалпыға ортақ анықтамасының болмауы; үш тілде білім беруді енгізудің халықаралық тәжірибесінің жеткілікті зерттелмеуі; халықтың үштілділік жөніндегі хабардарлық деңгейінің төмендігі және бұрыс түсініктердің болуы; оқушылардан күтілетін қазақ, орыс және ағылшын тілдері деңгейінің нақты анықталмауы; оқу жоспарлары мақсаттарының үштілділіктің мақсаттарымен және тілдерді меңгеруді бағалау жүйесімен сәйкес келмеуі; үш тілде білім беруді жүзеге асыру процесіне тартылған стейкхолдерлердің әлсіз ынтымақтас-тығы. Құжатқа сәйкес, жоғарыда аталған мәселелерді шешу үш тілде білім беруді табысты жүзеге асыруға ықпал етеді [54]

- Жоғарыда аталған зерттеулер тілдерді оқытудың ғылыми-теориялық платформасын құрып, үш тілде білім беруді дамытудың негізі болады

- Үш тілде білім беруді одан әрі енгізу ғылыми-әдістемелік базаны терминологияны біріздендіру тұрғысынан дамытуды, ағылшын тілін пән мен тілді кіріктіріп оқыту және пәнге бағыттап оқыту әдістерін ескере отырып, әдістемелік сүйемелдеуді жетілдіруді, үш тілде білім беруді енгізу процесін нығайту мақсатымен жүйелі түрде сапалық және сандық зерттеулер жүргізуді талап етеді.

1.3. Үш тілде білім беру бойынша эксперименталды мектептер

• Қазақстанда үш тілде білім беру 3 эксперименталды алаңда: «Дарын» РҒТО желісіндегі 33 мектепте, 20 НЗМ және 30 БИЛ жүзеге асырылады [34]

• 20 НЗМ және 30 БИЛ үш тілді пәндерді оқыту тілдері ретінде пайдаланатын көптілді білім берудің мықты моделін пайдаланады

• Көкшетау және Талдықорған қалаларындағы НЗМ қазақ тілі ортасына ерте енгізу бағдарламасын жүзеге асырады. Қазақ тілін білмейтін балалар 1-сыныптан қазақ тілінде білім алады. 2-сыныптың 2-тоқсанынан орыс тілі Т2 ретінде енгізіледі. 3-сыныптан ағылшын тілі оқытылады.

• БИЛ-де 9-сыныптан, қазақ тілді ортаға кешірек енгізу бағдарламасы жүзеге асырылады, бұнда орыс тілінде оқытылатын топтар оқу бағдарламасының 46%-ын қазақ тілінде оқиды. Қалған пәндер ағылшын тілінде оқытылады. Ал орыс тілі пән ретінде оқытылады

• НЗМ оқушыларды пәндерді ағылшын тілінде оқуға 4 жыл бойы қарқынды түрде дайындайды, ал БИЛ 4 айлық қарқынды тілдік дайындықты жүзеге асырады

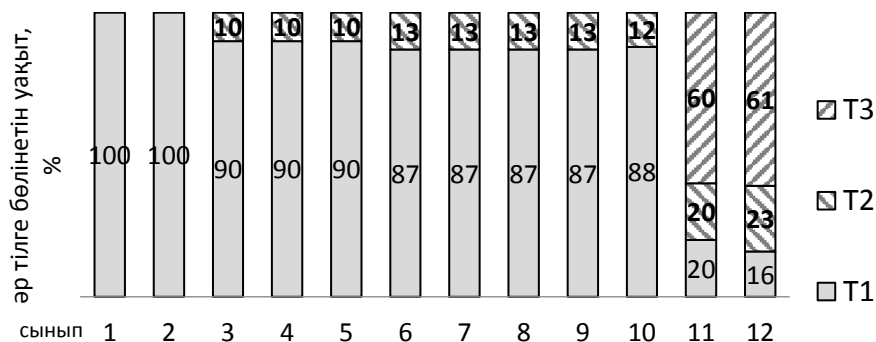
• НЗМ және БИЛ тілдік пәндер жүктемесінің көлемі, жалпы білім беретін мектептерге қарағанда, екі есе артық. НЗМ мен БИЛ-де Т2 және Т3 бойынша апталық оқу жүктемесі 4-5 сағатты, ал жалпы білім беретін мектептерде 2-3 сағатты құрайды

• Т2 бойынша оқушылардан НЗМ-де С1 деңгейі, БИЛ-де В2-С1 деңгейі, жалпы білім беретін мектептерде В2 деңгейі күтіледі

• Т3 бойынша оқушылардан НЗМ-де С1 деңгейі, БИЛ-де В2 деңгейі, жалпы білім беретін мектептерде В1 деңгейі күтіледі

• Тілдік орта сыныптан тыс қызметті бірнеше тілде ұйымдастыру арқылы қамтамасыз етіледі (4, 5-суреттерге қараңыз)

4-сурет. НЗМ-дегі үш тілде оқыту моделі

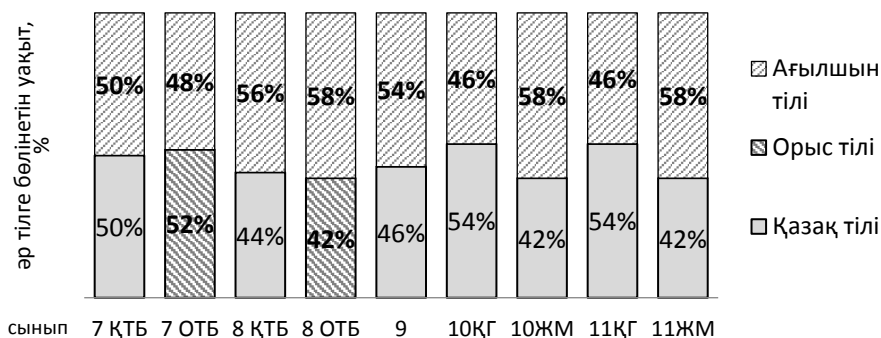

Сынып	Тілдік пәндердің апталық жүктемесі (сағат)											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
T1 (қаз./рус.)	6	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1,5	1,5
T2 (рус./қаз.)	5	4	5	5	5	4	4	4	4	3	1,5	1,5
T3 (eng.)	5	4	5	5	5	5	4,5	4,5	5	5	6	6

НЗМ-дегі тілдік оқытудың ерекшеліктері

- 3 тілді тілдік пән ретінде оқыту
- Пәндерді үш тілде оқыту
- T1-ді 12-сыныпқа дейін оқу тілі ретінде пайдалану
- Ағылшын тілінде білім алуға ұзақ уақыт дайындау (4 жыл)
- Пәндерді ағылшын тілінде оқытуды 11-сыныптан бастау
- Қазақ тілін оқыту үлесін бірте-бірте азайту
- Қазақ тілдік ортаға ерте жастан енгізу
- Математиканы T1-де оқыту
- Екі бағытта (ЖМ және ҚГ) пәндерді ағылшын тілінде оқуға бірдей сағат санын бөлу
- Ағылшын тілінде ана тілі деңгейінде сөйлейтін мұғалімдердің болуы
- Мектепті бітіргенде ағылшын тілінің күтілетін деңгейі – C1
- Сыныптан тыс шараларды үш тілде ұйымдастыру
- Билингвалды топтық оқытуды қолдану

5-сурет. БИЛ-дегі көптілді оқыту моделі

Сынып	Тілдік пәндердің апталық жүктемесі (сағат)						
	7	8	9	10 (ҚГ)	10 (ЖМ)	11 (ҚГ)	11(ЖМ)
Қазақ тілі	5/5*	5/5*	5/6*	6/6*	3/5*	7/6*	3/5*
Орыс тілі	3/5*	3/5*	3	4	2	3	2
Ағылшын тілі	5/4*	5/4*	4	4	2	4	2
Түрік тілі	3/3*	2/2*	1	0	0	0	0

БИЛ-дегі тілдік оқытудың ерекшеліктері

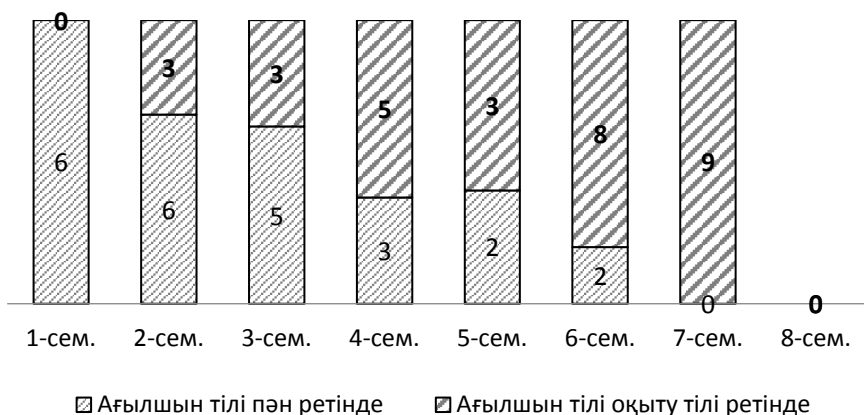
- 4 тілді пән ретінде оқыту
- Пәндерді екі тілде оқыту
- Орыс тілінде оқытын сыныптарда Т1-ді 9-сыныпқа дейін оқыту
- Ағылшын тілінде білім алуға қарқынды тілдік дайындық (4 ай)
- Пәндерді ағылшын тілінде оқытуды 7-сыныптан бастау
- Қазақ тілінің оқыту тілі ретіндегі үлесін бірте-бірте арттыру
- Қазақ тілдік ортаға кешірек енгізу
- Математиканы Т3-те оқыту
- Бағыттар (ЖМ және ҚГ) бойынша пәндерді ағылшын тілін оқуға әртүрлі сағат санын бөлу
- Ағылшын тілін ана тілі деңгейінде сөйлейтін мұғалімдердің болмауы
- Мектепті бітіргенде ағылшын тілінің күтілетін деңгейі– В2
- Сыныптан тыс шаралар 4 тілде ұйымдастыру
- Тілді жетік білетін мұғалімдердің пәндерден сабақ беруі

1.4. Көптілді білім беруді ЖОО-да енгізу

- 42 ЖОО мамандарды үш тілде даярлайды
- 17 ЖОО биология, химия, физика және информатика пәндерін ағылшын тілінде оқытатын педагог кадрларды даярлайды [55]
- 2008 жылы ҚарМУ және ҚазХҚЖӘТУ көптілді білім берудің базалық алаңдары болды [36]
- 2012 жылдан бері көптілді білім беретін педагог кадрларды даярлау үшін БП бағытында ағылшын тілі бойынша кредит саны арттырылды [56]
- 2016 жылдан бері үш тілде білім беретін ЖОО «50:20:30» моделіне (пәндердің 50% - Т1, 20% - Т2 және 30% - Т3) көшті
- Педагогикалық ЖОО-да ҮОЖ сәйкес ағылшын тілінің оқу жүктемесі 8 кредитті, ҚарМУ-да 24 кредитті құрайды: 16 қосымша кредит ҚМ ТК есебінен бөлінді
- ҚарМУ-да ағылшын тілі 1-6 семестрде үздіксіз оқытылады, ал педагогикалық ЖОО-да мұндай жүйелілік жоқ
- ҚарМУ-да пәндерді ағылшын тілінде оқыту 2-семестрден, ал педагогикалық ЖОО-да 1-семестрден басталады
- ҚарМУ-да ағылшын тілінің тілдік пән ретіндегі оқу жүктемесін бірте-бірте азайту және ағылшын тілінде оқытылатын пәндер жүктемесін арттыру ағылшын тілінде оқытуды тиімді енгізуге ықпал етеді
- ҚарМУ-да көптілді топтарға қабылдау мақсатты іріктеме арқылы жүзеге асырылса, педагогикалық ЖОО-да студенттердің ағылшын тілін білу деңгейінің төмендігі мақсатты іріктемені жасауға мүмкіндік бермейді
- Әрбір ЖОО көп тілде білім беруді қолданыстағы кадрлар мен ресурстардың болуына қарай жүзеге асырады
- Пәндерді оқыту тілін белгілеуде жүйелілік жоқ. Мектепте ЖҒБ пен информатика пәндерін ағылшын тілінде оқыту жоспарланғанымен, болашақ мұғалімдер бұл пәндер мазмұнының бір бөлігін ғана ағылшын тілінде оқиды (6, 7-суреттерге қараңыз)

6-сурет. ҚарМУ-дегі үш тілде оқыту моделі

Оқу жүктемесі (кредит саны)

ҚарМУ-дегі тілдік оқытудың ерекшеліктері

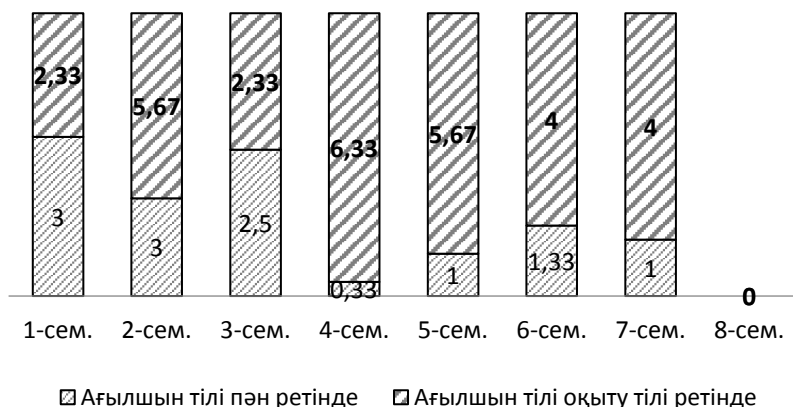
- Таңдау компоненттері есебінен ағылшын тілінің жүктемесін арттыру (24 кредит)
- Ағылшын тілін үздіксіз оқу (1-6 семестрлер): ағылшын тілін тілдік пән ретінде оқудан оқыту тіліне өту
- 2 семестрден бастап пәндерді ағылшын тілінде оқытуға көшу
- Студенттерді көптілді топтарға мақсатты қабылдау

Зерттелген ЖОО-лар мен ҚарМУ-ға ортақ тілдік оқыту сипаттамалары

- “50:20:30” моделі: 50% - Т1, 20%-Т2 және 30% - Т3
- Базалық пән мен жалпыға ортақ міндетті пән Т1-де оқытылады
- “Мемлекеттік тілде іс-қағаздарын жүргізу” пәні арқылы мемлекеттік тіл оқытылады
- Пәндерді оқыту тілін анықтауда жүйеліліктің болмауы

7-сурет. ЖОО-лардағы үш тілде оқыту моделі (орташа көрсеткіштер)

Оқу жүктемесі (кредит саны)

Биология, химия, физика мен информатиканы ағылшын тілінде оқытуға арналған кадрларды даярлайтын ЖОО-лардағы тілдік оқытудың жалпы ерекшеліктері

- Ағылшын тілінің жүктемесі 12 кредит, соның ішінде YОЖ-ге сәйкес 8 кредит БП МК, 4 кредит ТК есебінен
- 1-7 семестрлерде ағылшын тілі жүйесіз оқытылады
- 1 семестрден бастап пәндерді ағылшынша оқыту
- Студенттерді көптілді топтарға мақсатты қабылдаудың болмауы

- “50:20:30” моделі: 50% - Т1, 20%-Т2 және 30% - Т3
- Базалық пән мен жалпыға ортақ міндетті пән Т1-де оқытылады
- “Мемлекеттік тілде іс-қағаздарын жүргізу” пәні арқылы мемлекеттік тіл оқытылады
- Пәндерді оқыту тілін анықтауда жүйеліліктің болмауы

2. Көптілді білім берудің халықаралық тәжірибесі

2.1. Көптілді білім беру модельдері

Халықаралық тәжірибеде көптілді білім беру модельдерінің негізгі екі тобы бар: әлсіз (weak) және мықты (strong)

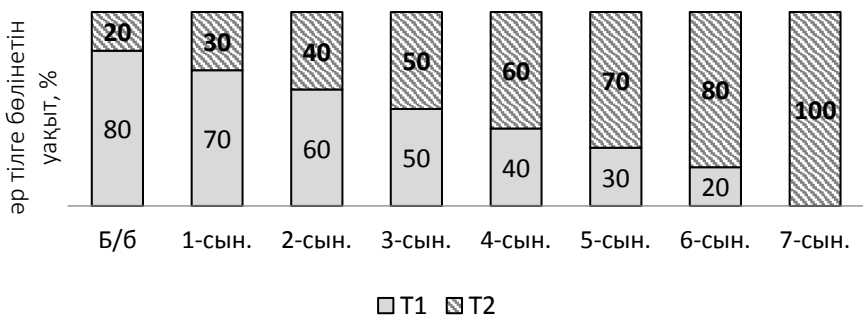
Әлсіз модельдер оқушылардың бір ғана тілді қолдануына әкеледі. Ал мықты модельдер оқушылардың бірнеше тілді еркін меңгеруіне әкеледі

2.1.1. Әлсіз топқа үш модель жатады [57]

(1) Дәстүрлі модель – бір оқыту тілі пайдаланылып, шетел тілі пән ретінде аптасына 2-3 сағат оқытылады. Нәтижесінде, оқушылар бір тілді болып қала береді. Бұндай модель әсіресе шетел тілін күнделікті қарым-қатынаста қолдануға мүмкіндігі жоқ өңірлерде (елдерде) тиімсіз. Ол кеңес үкіметінен кейінгі мемлекеттерде, соның ішінде Қазақстанда да кең таралған

(2) Өтпелі модель. Ұлттық азшылықтар мен иммигранттарды қоғамда ассимиляциялауға арналған. Оқушылар оқуды ана тілінде бастайды да, бірте-бірте екінші тілге (T2) көшеді. Бұл жағдайда T2 - елдің мемлекеттік тілі. 7-сыныптан оқушылар тек T2-де ғана білім алады. Бұл модельдің басты шарты – екі тілді (T1+T2) мұғалімдердің болуы. Нәтижесінде, оқушылар ана тілін ұмытып, екінші тілде сөйлейтін бір тілді болады. Мұндай модель АҚШ-та испан иммигранттары үшін қолданады

8-сурет. Өтпелі модель

(3) Тілдік ортаға мәжбүрлеп енгізу де («sink or swim» тәсілі) ұлттық азшылықтар мен иммигранттарға арналады. Алдыңғы модельмен салыстырғанда, бұнда оқушылар 1-сыныптан Т2-де білім алады. Мұғалімдер оқушылардың ана тілін рецептивті деңгейде ғана (тыңдалым және оқылым) біледі. Оқушылар ана тілін үйде ғана қолданады. Бірте-бірте оқушылар үйде де Т2-ні қолдануға көшіп, ана тілін ұмытады да, тек бір тілді (Т2) ғана еркін меңгереді. Мұндай модель бұрын КСРО мен АҚШ-та қолданылды. Қазір бұл модель сирек қолданылады, өйткені иммигранттар мен ұлттық азшылықтардың құқығын бұзады және оқушылардың ынтасына кері әсер етеді

2.1.2. Мықты модельдер тобына да 3 модель жатады [57]

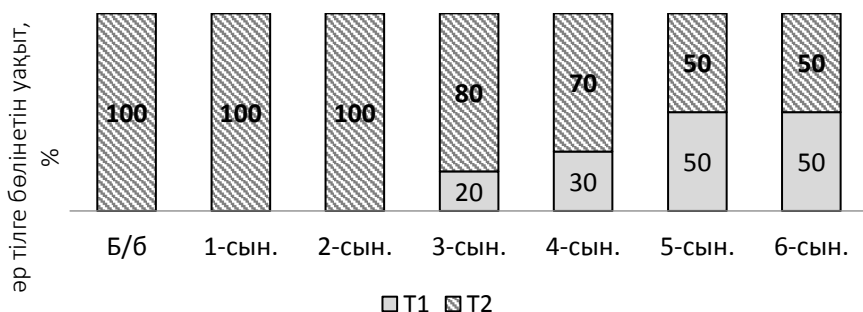
(1) Тілдік ортаға енгізу моделі екі тілдің функционалдық сауаттылығын қалыптастыру мақсатында мектеп оқушыларына арнап әзірленді. Оқушылардың бірінші тілі (Т1) – бұл жағдайда елдің ресми тілі. Екінші тілдің (Т2) елдегі мәртебесі, абыройы мен экономикалық маңызы жоғары. Оқушыларға екі тілді қандай жағдайда пайдалану түсінікті болу үшін бірінші және екінші тілдерді әртүрлі мұғалімдер оқытады. Екінші тілден сабақ беретін мұғалім осы тілді ана тілі деңгейінде немесе еркін (С1-С2) меңгеруі тиіс. Т2-де оқыту барысында мұғалімдер тек Т2-ні ғана қолданады және аударманы қолданбайды. Осындай оқытудың нәтижесінде, оқушылар екі тілді де еркін меңгереді. Мұндай модель әлемнің көптеген елдерінде (Канада, АҚШ, Жапония, Италия, Испания және т.б.) пайдаланылады

Тілдік ортаға енгізудің үш түрі бар: ерте, аралық, кешірек

(1.1) Тілдік ортаға ерте енгізу бағдарламасы балабақшада, балалар бес жасқа толғанда басталады. 1-2 сыныптарда оқушылар толықтай Т2-де білім алады. 3-сыныпта Т1 пән ретінде енгізіледі, ал 4-сыныпта басқа пәндер Т1-де оқытыла бастайды. 5-сыныпқа қарай екі тілде оқытылатын пәндердің саны теңеседі (50%/50%). Кейбір мектептерде Т1-де оқыту 5 және 6 сыныптарда 20%-дан 60-70%-ға дейінгі аралықта болады

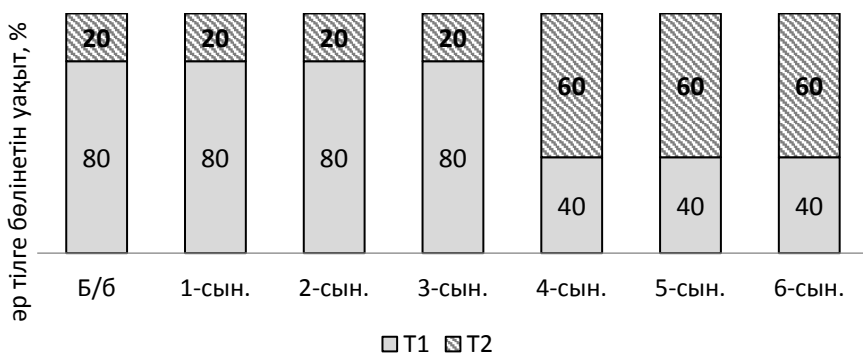
7-сыныптан оқушылар Т2-де оқытылатын пәндерді өздері таңдай алады

9-сурет. Тілдік ортаға ерте енгізу

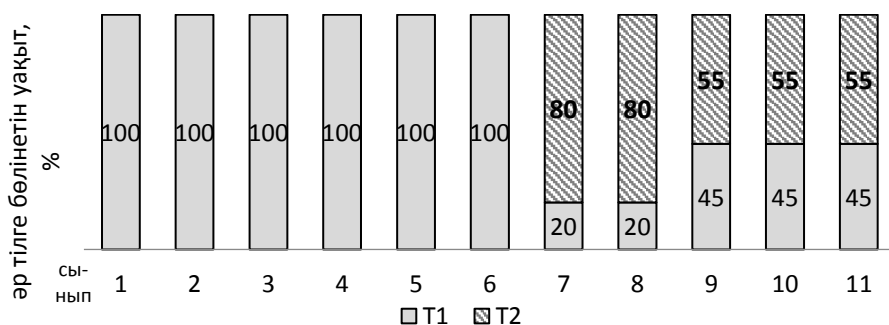
(1.2) Тілдік ортаға аралық енгізу бағдарламасы да Т1-де балабақшадан басталады. Тілдік ортаға ерте енгізу бағдарламасымен салыстырғанда, оқушылар балабақшадан 3-сыныпқа дейін білімді тек Т1-де ғана алады. Т2 балабақшада пән ретінде күніне 30-60 минуттан оқытылады. Пәндерді Т2-де оқыту әдетте 4-сыныптан басталады. 4-сыныптан Т1 және Т2-де оқытылатын пәндердің арақатынасы бірдей болады (50% де 50%)

10-сурет. Тілдік ортаға аралық енгізу

(1.3) Тілдік ортаға кешірек енгізу бағдарламасы 7-сыныптан басталады. Осы кезге дейін 1-сыныптан күн сайын 45-60 минуттан сабақ өту нәтижесінде оқушылардың Т2-де оқудың белгілі бір тәжірибесі қалыптасады. 9-11 сыныптарда Т2-де оқытылатын пәндер таңдау бойынша оқытылады

11-сурет. Тілдік ортаға кешірек енгізу

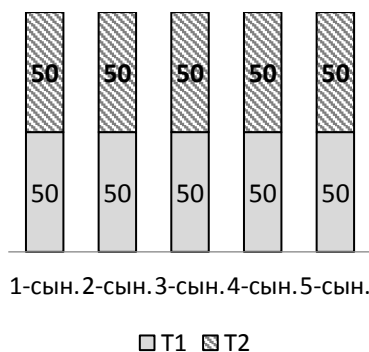
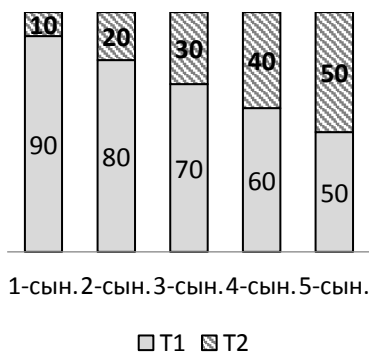
(2) Екі жақты модельде бір сыныптағы T1 және T2-де сөйлеушілер саны бірдей болады. АҚШ-та испан тілі T1 және ағылшын тілі T1 болып табылатын оқушылар бір сыныпта білім алады. Бұл модель екі себеп бойынша тиімді болып есептеледі. Біріншіден, оқушылар бір уақытта екі тілді меңгереді. Екіншіден, өзге тілдер мен мәдениеттерге деген құрмет сезімі қалыптасады [58]

Екі жақты модельдің екі түрі бар: 90/10 және 50/50

(2.1) 90/10 бағдарламасы 1-5 сыныптарда жүзеге асырылады, содан соң уақыт 50/50 бағдарламасының типі бойынша үлестіріледі

(2.2) 50/50 бағдарламасы 1-11(12) сыныптарда жүзеге асырылады

12-сурет. 90/10 және 50/50 бағдарламалары

(3) Дәстүрлі екі тілді модель ресми түрде көптілді болып табылатын елдерге (Сингапур, Люксембург) арналады. Бір ресми тіл қолданылатын елдерде жүзеге асырылатын тілдік ортаға енгізу және екі жақты модельдерге қарағанда, дәстүрлі модельде екі немесе одан да көп тіл қолданылады. Келесі айырмашылық бағдарламаның ауқымдылығына байланысты. Тілдік ортаға енгізу және екі жақты модельдер жекелеген мектептерде қолданылады. Ал дәстүрлі екі тілді модель білім беру жүйесін толық қамтиды. Еуропада мұндай мектептер CLIL-мектептер деп аталады. Дәстүрлі екі тілді модель, әдетте, оқыту тілдерінің біреуі халықаралық (ағылшын) тілі болып табылатын халықаралық мектептерде қолданылады

Көптілді білім беру модельдері бойынша жалпыланған салыстырмалы ақпарат 1-кестеде беріледі

1-кесте. Дүние жүзіндегі көптілді білім беру модельдері

<i>Модельдер</i>		<i>Оқыту тілдері</i>	<i>Тілдік репертуар</i>	
Топ	Атау		Бағдарламаға дейін	Кейін
Әлсіз (бір тілділікке әкеледі)	Дәстүрлі (mainstream with FL teaching)	Тек T1 (T2 пәндер ретінде)	T1	T1
	Өтпелі (transitional)	T2+T1 ішінара (қосымша)	T1 мен T2	T2
	Тілдік ортаға мәжбүрлеп енгізу (submersion), негізінен ұлттық азшылық үшін	Тек T2 (T1 мектептен тыс қолданылады)	T1	T2
Мықты (көптілділікке әкеледі)	Тілдік ортаға енгізу (immersion)	T1 + T2 (арақатынасы әртүрлі)	T1	T1 мен T2
	Екі жақты (two-way language)	T1 + T2 (90%/10% 50%/50%)	T1 мен T2	T1 мен T2
	Дәстүрлі екі тілді (mainstream bilingual)	T1 + T2 (екі ресми тіл, арақатынас анықталады)	T1 мен T2	T1 мен T2

2.2. Көптілді білім берудің табысты тәжірибесі бар мемлекеттердің кейстері

178 көптілді елдің ішінде үш тілде білім беруді табысты жүзеге асырушы 5 елді бөліп қарастыруға болады.

Бұл елдердің PISA-2015 халықаралық емтиханы бойынша нәтижелері, оқытудың бір тілі ғана пайдаланатын елдермен салыстырғанда, жоғары [59] (2-кесте).

2-кесте. Көптілді мемлекеттердің PISA-2015-тегі нәтижелерін ЭЫДҰ-ның орташа көрсеткіштермен салыстыру

Мемлекет	Оқылым	Математика	Жаратылыстану
Финляндия	526	511	531
Нидерланды	503	512	509
Швейцария	492	521	506
Испания (Баскілер елі)	491	492	483
Люксембург	481	486	483
ЭЫДҰ б-ша орташа мәні	493	490	493

Бұл елдерде тілдердің мәртебесі және қолданыс аясы туралы негізгі мәліметтер 3-кестеде беріледі.

3-кесте. Көптілді мемлекеттердегі тілдік ахуал туралы жалпы деректер

	Финляндия	Нидерланды	Швейцария	Баскілер елі	Люксембург
Білім беру саласына көптілділік енгізілген жыл	1987	1997	1996	1982	1912
ЕРІ рейтингіндегі орын	5	1	14	25 (Испания)	7

<i>Тілдердің мәртебесі және қолданыс аясы</i>	Фин тілі білім, дін, телевизия және баспасөздегі ресми тіл	Голланд тілі ресми тіл	Неміс тілі 17 кантонда (халықтың 65%-ы) ресми тіл	Баск тілі ресми тіл	Люксембург тілі ресми тіл Парламентте – ауызша; халықтың 70,5%-ы жұмыста, үйде және мектепте қолданады
	Швед тілі білім, дін, телевизия және баспасөздегі ресми тіл	Ағылшын тілі білім беру тілі	Француз тілі 7 кантонда (халықтың 18%-ы) ресми тіл	Испан тілі ресми тіл	Француз тілі ресми тіл. Парламентте – заң қабылдауда жазбаша, халықтың 55,7%-ы жұмыста, үйде және мектепте қолданады
	Саам тілі мектепке дейінгі білім берудің міндетті тілдерінің бірі	Фриз тілі Фрисла провинциясында қолданылады	Итальян тілі 3 кантонда (халықтың 12%) ресми тіл	Ағылшын тілі телевизия арналары, газеттер, БАҚ	Неміс тілі ресми тіл. Парламент, БАҚ, полиция, халықтың 30,6%-ы жұмыста, үйде және мектепте қолданады
<i>Тілді меңгеру</i>	97% фин тілінде, 45% ағылшын тілінде, 5,4% швед тілінде, 80% 11-сыныпқа қарай 4 тілді біледі	97,5% голланд тілінде, 90% ағылшын тілінде, 74% фриз тілінде, 71% неміс тілінде және 29% испан тілінде	63,7% неміс тілінде, 20,4% француз тілінде, 6,5% итальян тілінде, 42% екі тілде	Халықтың 30%-ы екі тілді болып табылады	Халықтың 98%-ы 2 тілді, 84% 3 тілді, 61% 4 тілді біледі

Мұғалімнің жылдық еңбекақысы	\$29 351	\$40 515	\$68 820	\$32 025	\$72 363
Жан басына шаққандағы ЖІӨ-ден бір оқушыға бөлінетін қаражат, %	22%	23%	20%	30%	15%

2.2.1 Финляндия

• Халықтың 97%-ы фин тілінде, 45%-ы ағылшын тілінде, 34%-ы швед тілінде, 13%-ы неміс тілінде, 3%-ы француз тілінде сөйлейді [60]

• Фин тілі тілдердің орал тобына, ал қалған тілдер үнді-еуропалық топқа жатады [60]

• 2016 жылы жан басына шаққандағы ЖІӨ \$43 492 құрады [61]

• Білім беру саласына жұмсалатын мемлекеттік шығыстар ЖІӨ-нің 6,4% құрайды

• Бір оқушыға бөлінетін қаражат \$9579 немесе ЖІӨ-нің 22%-ын құрайды [62]

• Оқушылардың 80%-ы 11-сыныптың соңына қарай 4 тілді біледі [57]

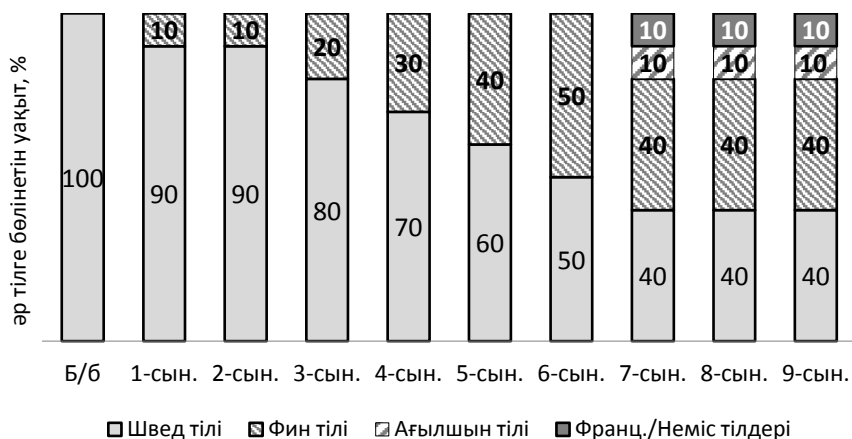
• Фин және швед тілдерін енгізумен тілдік ортаға енгізудің алғашқы пилоттық топтары 1987 жылы пайда болды [57]

• Фин тілінде сөйлейтін балаларды швед тіліне ерте жастан толық енгізу моделіне сәйкес, мектепке дейінгі білім беру мен тәрбиелеу ұйымдарында балалар швед тілінде оқытылады (13-сурет) [63]

• Мектепте әрбір пән оқу аяқталғанша екі тілде оқытылады [63]

• Мысалы, Финляндия Тарихы 5-6 сыныптарда швед тілінде, 7-8 сыныптарда фин тілінде оқытылады [63]

13-сурет. Финляндия мектептеріндегі көптілді білім беру модельдері

• Швед, фин және ағылшын тілдері (Т2, Т1 және Т3) міндетті пән ретінде 1-6 сыныптарда оқытылады, ал француз немесе неміс тілдері (Т4) 5-сыныптан енгізіледі (4-кесте) [63]

4-кесте. Финляндия мектептерінде тілдерге бөлінетін сағат саны

Сынып	Швед тілі (сағ./апта)	Фин тілі (сағ./апта)	Ағылшын тілі (сағ./апта)	Француз/Неміс тіл- дері (пән ретінде) (сағ./апта)
1	17	2	1	-
2	17	2	1	-
3	14	7	2	-
4	14	7	2	-
5	10	7-11	2	2
6	10	7-11	2	2
7-11	Сағат саны педагог кадрлардың әлеуеті, оқу-әдістемелік қор және техникалық жабдықтауға байланысты әр мектепте әртүрлі бөлінеді			

• Ағылшын тіліне оқыту тек коммуникативтік құзыреттерді дамытуға ғана бағытталады [64]

• Финляндияда негізгі оқыту тілі бойынша фин тілімен (3257 мектеп) және швед тілімен (315 мектеп) мектептердің екі түрі бар [65]

• Бұл кезекте, фин тілінде оқытатын мектептерде швед тілі таңдау пәні, швед тілінде оқытатын мектептеріндегі фин тілі міндетті пән болып табылады [65]

• Нәтижесінде, фин тілінде оқытатын мектеп оқушылары швед тілін меңгеру деңгейі швед тілінде оқытатын мектеп оқушыларының фин тілін меңгеру деңгейі жоғары болады [65]

• Білім беру ұйымдарын оқыту тілі (фин немесе швед) бойынша бөлу білім беру жүйесінің барлық деңгейлеріне - мектепке дейінгі деңгейден (шамамен 2700 ұйым) жоғары деңгейге дейін (14 университет және 26 политехникалық институт) тән [66; 67]

• Болашақ мұғалімдерді Вааса Университеті мен Або Академиясында екі кезеңмен: бакалавриатта (180 ECTS) және магистратурада (120 ECTS) даярлайды [68]

• 4 пәндік блок: Швед тілі, Педагогика, Көптілділік және Арнайы пәндер міндетті болып табылады (5-кесте)

• Або Академиясында студенттер көптілді білім берудің теориясы (3 кредит) мен тәжірибесін (2 кредит) таңдау пәні шеңберінде оқиды. Аталған пәннің 50%-ы ағылшын тілінде оқытылады [69]

5-кесте. Финляндияның 2 педагогикалық университетіндегі міндетті блоктары

<i>Вааса Университеті</i>	<i>Або Академиясы</i>
«Швед тілі» блогы грамматика, аударма, швед әдебиеті, академиялық жазу	«Педагогика» блогы білім берудегі психология, арнайы білім беру, мектептегі дидактика, мұғалімдердің жеке тұлғалылығы, педагогикалық тәжірибенің 4 кезеңі
«Көптілділік» (multilingualism) блогы: көптілді білім беру, қоғамдағы көптілділік, тілдік ортаға енгізу және өзге де екітілді бағдарламалар, CLIL, тілге оқыту және меңгеру, тілдік ортаға енгізу саласындағы зерттеулер	«Арнайы пәндер» блогы таңдалған мамандыққа (физика пәні мұғалімі, математика пәні мұғалімі және т.б.) байланысты биология, математика, физика және т.б. пәндер

- Оулу және Иваскила Университеттерінде CLIL әдістемесі бойынша пән мазмұнының 40-70%-ы бес жылдық мерзімде ағылшын тілінде оқытылады [68]

- Хельсинка Университетінде CLIL-ге 40 сағат (1 кредит) бөлінеді. Турку Университетінде болашақ бастауыш сынып мұғалімдері CLIL теориясын (2 кредит) оқиды, ал пән мұғалімдері 1997 жылдан бері CLIL (1 кредит) бойынша қосымша модульді оқиды [70]

Негізгі қорытынды:

- Орта мектепті бітіргеннен кейін оқушылардың басым бөлігі 4 тілді – фин, ағылшын, швед, неміс немесе француз тілдерін меңгереді. Бір оқушыға бөлінетін қаражат мөлшері \$9 579 немесе ЖІӨ-нің 22%-ын құрайды, бұл Қазақстанмен салыстырғанда, 7 есе артық

- Болашақ мұғалімдер университет қабырғасында көптілділік жөніндегі пәндер бөлімін өтеді

2.2.2. Нидерланды

- Халықтың 97,5%-ы голланд тілінде, 90%-ы ағылшын тілінде, 74%-ы фриз тілінде, 71%-ы неміс тілінде және 29%-ы испан тілінде сөйлейді [71]

- 2016 жылы жан басына шаққандағы ЖІӨ \$45 210 құрады [61]

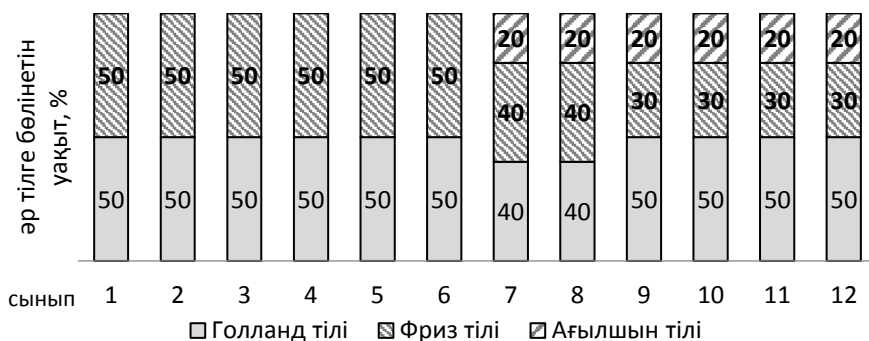
- Білім беруге жұмсалатын мемлекеттік шығыстар ЖІӨ-нің 5,4%-ын құрайды [72]

- Бір оқушыға жұмсалатын қаражат көлемі \$10 552 немесе ЖІӨ-нің 23%-ын құрайды [72]

- Үш тілде білім беру 1997 жылы 5 эксперименталды мектепте басталды [57]

- 1-сыныптан оқу голланд және фриз тілдерінде жүреді (14-сурет)

14-сурет. Нидерланды мектептеріндегі көптілді білім беру модельдері

• Ағылшын тілі пән ретінде 1-3 сыныптарда аптасына 20-30 минуттан оқытылады. Бұл кезеңде оқыту жаңа сөздер мен әндерді үйрену арқылы тілмен танысуға бағытталады [57]

• 5-сыныптан (9 жас) «ағылшын тілінің дайындық сабақтары» аптасына 2-3 сағаттан жүреді (6-кесте) [57]

6-кесте. Нидерланды мектептерінде тілдерге бөлінетін сағат саны

Тілдер	Сыныптар							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Апталық жүктеме (сағат)							
Голланд тілі	7	7	7	4	4	2-3	2-3	2-3
Фриз тілі	1	1	1	1-3	1-3	1-3	1-3	1-3
Ағылшын тілі	0,3-0,5	0,3-0,5	0,3-0,5	1	2-3	2-3	2-3	2-3

• 7-8 сыныптарда өлкетану мен өнер сабақтары, 9-сыныптан CLIL әдістемесі бойынша жаратылыстану ғылымдары және экономика пәндері ағылшын тілінде оқытылады [57]

• Тарих, музыка және дене шынықтыру фриз тілінде жүргізіледі [57]

• Педагог кадрларды екі бағыт бойынша даярлайды:

1) Педагог кадрларды ЖОО-лық даярлау 2 ЖОО-да 4 жылдық мерзімде жүзеге асырылады (240 кредит). Бұл ЖОО-да үштілді мектептерде жұмыс істеуге арналған жекелеген мамандықтар жоқ.

6-айлық педагогикалық тәжірибе кезінде студенттер көптілді білім беру бағдарламасы бойынша курсты таңдай алады (30 кредит);

2) Мұғалімдердің кәсіби біліктілігін кәсіптік қызметтен үзбей арттыру. Үш тілді мектептерде жұмыс істейтін мұғалімдер Білім беру қызметтері орталығы тарапынан қолдау алады.

Екі педагогикалық колледж де студенттерді үштілді мектептің жұмысына тартады.

Мұғалімдердің басым бөлігі ағылшын тілі курстарына барады.

• Ұлттық жоба шеңберінде білім берудің әртүрлі деңгейлеріне арналған онлайн оқу бағдарламасы бар. Мысалы, www.digischool.nl /fry – мұғалімдерге арналған электрондық алаң, www.sichtopfryslan.nl – оқушыларға арналған екітілді сайт, www.edufrysk.nl – ересектерге арналған курс [73]

Негізгі қорытынды:

• 1-7 сыныптарда оқушылар екі тілде (T1 және T2), 7-8 сыныптарда үш тілде (+T3) білім алады, 9-сыныптан кейбір пәндер CLIL әдістемесі бойынша ағылшын тілінде оқытылады

• Пәндерді ағылшын тілінде оқыту T1 және T2 бойынша қалыптасқан құзыреттіліктер негізінде жүргізіледі

• Мектепті аяқтаған кезде, оқушылар үш тілді меңгеріп шығады

• Бұл кезекте, бір оқушыға бөлінетін қаражат \$10 552 немесе жан басына шаққандағы ЖІӨ-нің 23%-ын құрайды, бұл ҚР-мен салыстырғанда, 7,7 есе артық

2.2.3. Швейцария

• Конституцияға сәйкес, неміс, француз, итальян және роман тілдері мемлекеттік тілдер болып табылады [74]

• Халықтың 63,7%-ы неміс тілінде, 20,4%-ы француз тілінде, 6,5%-ы итальян тілінде және 0,5%-ы роман тілінде сөйлейді [75]

• Халықтың 42%-ы кемінде екі тілді меңгерген [75]

• Кантондардың (аумақтық бірлік) өз еркімен өздерінің ресми тілдерін анықтау мүмкіндігі бар [74]

• Ел көптілді болып есептелгенімен, жекелеген кантондар халқының басым бөлігі біртүрлі болып келеді [74]

• Ағылшын тілінің қарым-қатынас тілі ретінде кеңінен қолданылуы ел ішіндегі тілдік қоғамдастықтардың өзара қарым-қатынас жасауына кері әсерін тигізеді [74]

• 2016 жылы жан басына шаққандағы ЖІӨ \$79 578 құрады [61]

• Білім беруге жұмсалатын мемлекеттік қаражат ЖІӨ-нің 6,4%-ын құрады [76]

• Бір оқушыға жұмсалатын қаражат көлемі \$15 891 немесе ЖІӨ-нің 20%-ын құрады [76]

• Екі тілді бағдарламалар 1996 жылдан бері жүзеге асырылып келеді [57]

• Кантондардың арасында оқушылардың жасына (балабақшаға, мектепке, университетке баратын жас), оқу бағдарламасының ұзақтығы (Т2-де оқытылатын жекелеген модульдер немесе бірнеше жыл бойы оқытылатын толық пәндер), Т2-ні пайдалану қарқыны (оқу бағдарламасының 10-100%-ы), сондай-ақ сыныптың тілдік құрамына (бір тілді немесе бірнеше тілді қолданатын оқушылар) қатысты айтарлықтай айырмашылықтар бар [77]

• Үш тілде білім берудің 3 моделі жүзеге асырылады (7-кесте):

7-кесте. Швейцария мектептеріндегі көптілді білім беру модельдері

<i>Мықты модель</i>	<i>Орташа модель</i>	<i>Әлсіз модель</i>
ЖОО-да экономика, коммуникация, сәулет мамандықтары бойынша	мектептерде	мектептерде
Кантонға байланысты 3 тіл пән ретінде және оқыту тілі ретінде пайдаланылады	2 тіл пән ретінде және оқыту тілі ретінде, Т3 тек пән ретінде пайдаланылады Гризонда: Неміс тілі балабақшада, Роман тілі орта мектепте, Ағылшын тілі 7-сыныптан пайдаланылады	Тек 1 тіл ғана оқыту тілі, қалған 2 тіл тек пәндер ретінде ғана пайдаланылады

Тичинода, 4 тіл міндетті:
 Италиян тілі (Т1) –1-
 сыныптан
 Француз тілі (Т2) –3-
 сыныптан
 Неміс тілі (Т3) – 6-сыныптан
 Ағылшын тілі (Т4) –8-
 сыныптан

• Мектеп түлектерінің 90%-ы екі, 60%-ы үш шетел тілін еркін меңгереді [78]

• Цюрих педагогикалық университетінде (Zurich University of Teacher Education – Pädagogische Hochschule Zürich) болашақ мұғалімдер CLIL әдістемесінің негіздерін оқиды [79]

Негізгі қорытынды:

• Ағымдық тілдік саясат (кантондар дербестігі) кантондардың ресми тілін дамытуға оң ықпал етеді

• Алайда, бұл саясат өзге кантондар тілінің дамуына кедергі келтіреді

• Нәтижесінде, ересек халықтың екінші және өзге тілдерді меңгеру деңгейі, салыстырмалы көптілді елдерге қарағанда, төмен

• Екі тілді білім беру бағдарламаларын енгізудің арқасында, 1996 жылдан бері жағдай жақсарып, мектеп түлектерінің басым бөлігі 2 шетел тілін, жартысынан астамы үш шетел тілін біледі

• Бір оқушыға жұмсалатын қаражат көлемі \$15 891 немесе жан басына шаққандағы ЖІӨ-нің 20%-ын құрайды, бұл, Қазақстанмен салыстырғанда, 11 есе артық

2.2.4 Испания (Баскілер елі)

• Іс жүзінде елдегі халықтың барлығы испан тілін, 30%-ы екі тілді (испан және баск) меңгерген [80]

• 1930-1970 жылдары білім беру жүйесінен баск тілінің алынуына байланысты, халықтың 17-18%-ы баск тілін түсінеді, бірақ ол тілде сөйлей алмайды [81]

• Испанияның өзге ұлттық тілдеріне қарағанда, баск тілі жалған оқшауланған тіл ретінде бір де бір белгілі тілдік топқа жатпайды

және үнді-еуропа тобына жататын испан тіліне типологиялық тұрғыдан ұқсастығы жоқ [81]

- Орташа есеппен жан басына шаққандағы ЖІӨ \$32 061 құрайды [82]
- Білім беруге бөлінетін мемлекеттік қаражат ЖІӨ-нің 5,5%-ын құрайды [83]
- Бір оқушыға бөлінетін қаражат көлемі \$9769 немесе ЖІӨ-нің 30% құрайды [84]
- 1982 жылы үш тілде білім берудің 3 моделі әзірленді (А, В және D модельдері). Үш модель де мемлекеттік мектептерде де, жеке-меншік мектептерде де іске асырылады және ата-аналардың ниетімен таңдалады [84] (8-кесте)

8-кесте. Баскілер елі мектептеріндегі көптілді білім беру модельдері

	<i>А моделі</i>	<i>В моделі</i>	<i>D моделі</i>
<i>Сипаттамасы</i>	испан тілінде білім алатын испан тілді оқушыларға арналған	испан және баск тілдерін меңгергісі келетін испан тілді оқушыларға арналған	тілдік дағдыларды сақтау мақсатымен баск тілді оқушыларға арналған, ал испан тілді оқушылар баск тілдік ортаға толығымен енеді
<i>T1</i> <i>Испан тілі</i>	Испан тілі Оқыту тілі	Испан тілі Оқыту тілі	Баск тілі Пән (аптасына 3-5 сағат)
<i>Баск тілі</i>	Пән (аптасына 3-5 сағат) немесе қосымша сабақтар немесе баск тілі бір пәнді оқыту үшін А+ Модельі	Оқыту тілі	Оқыту тілі
<i>Ағылшын тілі</i>	Шет тілі немесе кейбір пәндер бойынша қосымша оқу тілі		
<i>Француз немесе неміс тілдері</i>	Шет тілі (таңдау бойынша)		

• Баск және испан тілдері 1-10 сыныптарда аптасына 3-4 сағаттан оқытылады, соның ішінде ағылшын тілінің апталық жүктемесі 2-3 сағатты құрайды (9-кесте):

9-кесте. Баскилер елінің мектептерінде тілдерге бөлінетін сағат саны

Сынып Тіл	Тілдік пәндердің апталық жүктемесі (сағ.)									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Баск тілі	4	4	4	4	4	3	4	4	3	3
Испан тілі	4	4	4	4	4	3	4	4	3	3
Ағылшын тілі	2	2	3	3	2,5	2,5	4	3	3	3

- Педагогикалық кадрларды 4 жыл даярлайды (240 кредит) [85]
- Барлық мұғалімдерде төрт негізгі дағды бойынша баск тілін меңгеру жөніндегі сертификат Euskararen Gaitasun Agiria (EGA) болуы тиіс [86]

- Мұғалімдерге арналған кәсіби біліктілікті арттыру бағдарламалары қарастырылған [87]:

- IRALE: баск тілі дағдыларын дамытқысы келетін мұғалімдерге арналған бағдарлама. Бағдарламаның ұзақтығы - 3 жыл. Мұғалімдердің қызмет жүктемесі біліктілікті арттырған кезде азайтылады.

- GARATU: мұғалімдерге арналған баск, ағылшын және француз тілдерін үйренудің кеңейтілген бағдарламасы

- BERRITZEGUNE: тар шеңберлі пәндер мен кейбір пәндердің мұғалімдеріне арналған (физика, химия, т.б. пән мұғалімдеріне арналған баск/испан/ағылшын тілі) бағдарлама.

Негізгі қорытынды:

- Орта білім беруде мемлекеттік және жекеменшік мектептерде оқушыларға тілдерді оқыту моделін таңдау мүмкіндігі беріледі (А, В және D)

- Үш тілде білім беру моделінің ерекшелігі мен оның қиыншылығы - баск тілінің өзге оқыту тілдеріне ұқсамауы

- Бір оқушыға бөлінетін қаражат көлемі - \$9769, бұл, Қазақстанмен салыстырғанда, 7 есе артық

2.2.5 Люксембург

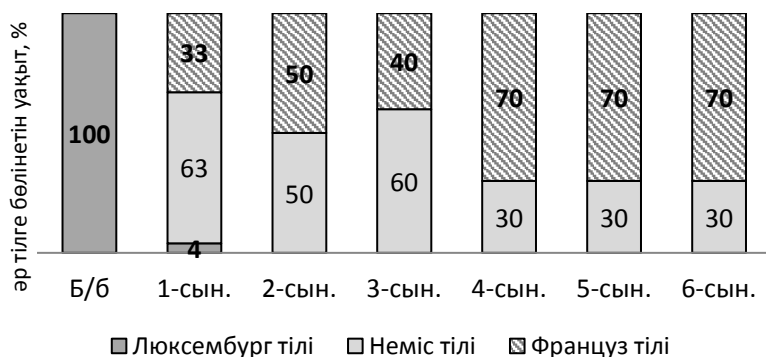
- Ресми тілдер - люксембург, француз және неміс тілдері
- Үш тілде білім беру 1912 жылы басталды (15-суретке қараңыз)
- Люксембург оқушыларының 98%-ы екі тілді, 84%-ы үш тілді, 61%-ы төрт тілді меңгерген [88]
- 2016 жылы жан басына шаққандағы ЖІӨ \$105829 құрады [61], бұл, Қазақстанмен салыстырғанда (\$10 616), 10 есе артық [89]
- Білім беруге жұмсалатын қаражат көлемі ЖІӨ-нің 5,2%-ын құрайды, бұл ЕО орташа көрсеткішінен 4,9% артық (ҚР - 3,6%) [90; 76]
- 2014 жылы бір оқушыға бөлінетін қаржы көлемі \$16 200 немесе ЖІӨ-нің 15%-ын құрады (ҚР – \$1 362 немесе 13%) [91]
- Мектепке дейінгі білім беру 4-6 жастағы балалардың бәріне міндетті болып табылады
- Мектепке дейінгі білім беруде люксембург тілін Т2 ретінде оқытылады, өйткені балалардың 65%-ы балабақшаға дейін бұл тілде сөйлемейді [92]
- Люксембург тілі оқыту тілі ретінде 1-сыныпта және дене шынықтыру сабағында ғана қолданылады. Дегенмен, «Translanguaging» стратегиясының арқасында, оқушылар материалды оқу тілінде (неміс/француз) оқып, люксембург тілінде талқылайды, соның есебінен оқушылар жоғары сыныпта люксембург тілін жақсы біледі [92]
- Бастауыш, орта және жоғары сыныптардағы негізгі оқыту тілдері неміс және француз тілдері болып табылады [92]
- Неміс тілі 1-сыныптан, француз тілі 2-сыныптан, ағылшын тілі шетел тілі ретінде 7-сыныптан оқытылады (10-кесте)
- Бастауыш сыныпта жалпы сағат санынан тілдік пәндердің үлесі 39,4%-ды құрайды [92]
- Мектеп түлектері үш тілді еркін меңгереді

10-кесте. Люксембург мектептерінде тілдерге бөлінетін сағат саны

Апталық жүктеме	Сыныптар							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Люксембург тілі	1	-	-	-	-	-	-	-

Неміс тілі	5	6	7	8	8	8	8	8
Француз тілі	0	7	7	7	7	7	7	7
Ағылшын тілі	-	-	-	-	-	-	2	2

15-сурет. Люксембург мектептеріндегі үш тілде білім беру моделі

• 1-6 сыныптарда пәндер неміс тілінде оқытылады. Жоғары сыныптарда француз тілі неміс тілінің орнын алмастырады. Жоғары сыныптарда ағылшын тілі шетел тілі ретінде оқытылады [93]

• Мұғалімдер Люксембург Университетінде даярланады. Университет бір, екі және үш тілді оқыту бағдарламаларын ұсынады (11-кесте)

11-кесте. Люксембургтегі тілдік бағдарлама түрлері

Бір тілді бағдарламалар	Екі тілді бағдарламалар 80/20; 70/30; 50/50		Үш тілді бағдарламалар
	Француз/ағылшын	Француз/неміс	
Ағылшын	Француз/ағылшын	Француз/неміс /ағылшын	
	Француз/неміс	Люксембург/неміс /француз	

- Әрбір студент болашақ мұғалім сабақ беретін мақсатты тіл ресми тіл болып табылатын елде міндетті 6-айлық тәжірибеден өтеді [94]

- Жаратылыстану-математика бағытындағы пән мұғалімдері Comenius және Erasmus гранттары бойынша Франция, Германия және Ұлыбритания ЖОО-да білім алады [94]

- ЖОО-да педагогика және дидактика, бағалау, ата-аналармен және серіктес мектептермен қарым-қатынас жасау дағдылары, мектепті дамыту, жеке кәсіби даму және пәндер бойынша арнайы дидактиканы оқып-үйренуге 100 сағат бөлінеді [94]

- 135 сағат мұғалімнің тәжірибелік қызметіне бөлінеді. Оқыту тілін жетік меңгермеген оқушыларға пән мазмұнын оқыту мұғалімдер даярлығының маңызды бөлігі болып табылады. CLIL әдістемесін оқытуға ерекше назар аударылады [94]

- Жұмыс істеп жатқан мұғалімдерді даярлау екі бағдарлама бойынша жүзеге асырылады [83]:

- SCRIPT (Service de Coordination de la Recherche et de l'Innovation Pédagogiques et Technologiques) тілдік қабылдау және мәдени теңдік курсын ұсынады. Барлық дерлік мұғалімдер іс жүзінде үш тілді болғандықтан, мұғалімдерге арналған тілдік курстар ұйымдастырылмайды.

- Formation Pédagogique – орта мектеп мұғалімдеріне арналған ұқсас бағдарлама

Негізгі қорытынды:

- T1-ге қарамастан, мектепке дейінгі білім беру және бастауыш мектептің 1-сыныбында ұлттық люксембург тілін меңгеру дағдылары қалыптасады

- Бастауыш, орта және жоғары сыныптардағы негізгі оқыту тілдері неміс және француз тілдері (T1 және T2) болып табылады

- Ағылшын тілі шетел тілі ретінде 7-сыныптан оқытылады

- Мектеп бітірген оқушылар үш тілді меңгеріп шығады
- Бұл кезекте, 2014 жылы бір оқушыға жұмсалған қаражат көлемі \$16 200 құрады, яғни, ҚР-мен (\$1362) салыстырғанда, 11 есе артық
- Педагогикалық мамандықтардың студенттері болашақ мұғалім сабақ беретін мақсатты тіл ресми тіл болып табылатын елде міндетті 6-айлық тәжірибеден өтеді
- Үш тілді меңгерудің жоғары деңгейі тек осы тілдерде пәндерді оқыту арқылы ғана емес, «Translanguaging» стратегиясын қолдану арқылы да қамтамасыз етіледі

2.2.6. Қазақстан үшін маңызды тұжырымдар

- Көптілді білім беруді табысты жүзеге асырушы елдердің тәжірибесі мол (Люксембург 1912 ж. бері, Баскілер елі 1982 ж. бері, Финляндия 1987 ж. бері, Швейцария 1996 ж. бері және Нидерланды 1997 ж. бері). Бұл елдер қателіктер мен қиындықтар негізінде өз ахуалдарына сәйкес келетін модельді қалыптастыра білді
- Көптілді білім берудің озық тәжірибесі бар елдер тілдерінің басым бөлігі туыстас, типологиялық жағынан ұқсас және латын әліпбиіне негізделген бірдей жазу жүйесін қолданады
- Қазақстан жағдайында үш тіл типологиялық тұрғыдан ерекшеленеді, әртүрлі тілдік топтарға және түрлі жазу жүйесіне жататындықтан (кирилл және латын), қарастырылған елдермен салыстырғанда, үш тілді білім беруді енгізуді қиындатады
- Үш тілде білім берудің үздік тәжірибесі бастапқы функционалдық сауаттылықты ана тілінде қалыптастыру болып табылады. Әрбір қосымша тіл алдыңғы тіл жақсы меңгерілгеннен кейін енгізіледі
- Қарастырылған елдерде шетел тілін оқытудың негізінде коммуникативтік әдістеме жатыр. Ал Қазақстанда әлі күнге дейін грамматикалық-аударма әдісі кеңінен қолданылады

- Көптілді педагог кадрларды даярлайтын ЖОО-лар CLIL әдіс-темесіне үйретеді және көптілді мектептерде ұзақ мерзімді педагогикалық тәжірибеден өтуді қолданады

- Көптілді педагог кадрларды даярлайтын кейбір ЖОО-да көптілділік бойынша пәндер бөлігі міндетті болып табылады

- Қарастырылып отырған елдерде мұғалімдердің жылдық орташа жалақысы \$ 48 615 болса, Қазақстанда - \$ 2 736 (18 есе аз)

- Орташа есеппен, бір оқушыға жұмсалатын қаражат көлемі \$ 12 398, ал Қазақстанда - \$ 1 362 (9 есе аз)

- Қорытындылай келе, көптілді білім беруді жүзеге асыру халықаралық тәжірибе мен ұлттық ерекшеліктерді зерделеуді, айтарлықтай инвестицияны, мұқият жоспарлауды және күтілетін нәтижелерді тым жоғарылатпауды талап етеді.

3. Қазақстандық мектептер мен ЖОО-лардың үш тілде білім беруге кезең-кезеңімен өтуге дайындығы

• Қазақстандық мектептер мен ЖОО-ның үш тілде білім беруге кезең-кезеңімен өтуге дайындығын анықтау мақсатында, «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ ҚР Білім және ғылым министрлігінің тапсырмасымен 2016 жылғы қыркүйек-желтоқсан айларында зерттеу жүргізді.

• Зерттеу жұмысына:

- Астана, Алматы қалаларындағы және Қазақстанның 7 облысындағы 35 қалалық, ауылдық және шағын жинақты мектеп
- «Физика», «Биология», «Химия» және «Информатика» мамандықтары бойынша педагог кадрларды даярлайтын 17 ЖОО қатысты

3.1. 35 мектептегі зерттеу нәтижелері

• Зерттеу әдістері: CEFR шкаласына сәйкес ағылшын тілін меңгеру деңгейін бағалау, сұхбат, фокус-топтар, сабақтарды бақылау және құжаттарды зерттеу

• Білімді тексеру нәтижелері бойынша (CEFR шкаласына сәйкес) ағылшын тілі пәні мұғалімдерінің басым бөлігі өзінің ағылшын тілін меңгеру деңгейін B2 (28%) және C1 (39%) деп бағалады; алайда, сабақтарды бақылау мұғалімдердің шынайы деңгейі A1-A2 төңірегінде екенін көрсетті

• Мектептер басшылығы мен мұғалімдердің үш тілде білім беруді енгізу кезеңдері, тетіктері мен әдістемелік тұстары туралы нақты түсінігі жоқ

• Үш тілде білім беруді мұғалімдер мен мектеп басшылары қолдайды

• Алайда, мұғалімдер үш тілде білім беруге, соның ішінде пәндерді ағылшын тілінде оқытуға кедергі келтіретін бірқатар мәселелерді атап көрсетті:

- бірыңғай әдістемелік-нұсқаулық құжаттың болмауы
- мұғалімдердің тілдік және әдістемелік дайындық деңгейінің төмен болуына байланысты психологиялық кедергілердің болуы

- оқушылардың әлсіз тілдік дайындығы, ағылшын тіліне бөлінетін сағат санының аз болуы (аптасына 2 сағат) және ауызекі ағылшын тілін қолдануға қажетті тілдік ортаның болмауына байланысты оқу сапасының төмендеу қаупі

- үш тілде білім беру барлық оқушыларға жарамды болмауы мүмкін – үш тілді білім беруге бірден өту баланың психологиялық және физикалық жағдайына кері әсер етуі мүмкін

- тілдерді оқытуда мектеп пен ЖОО бағдарламаларының арасында сабақтастықтың болмауы: мектеп түлектері тілді қажетті (B2) деңгейде білмейтіндіктен, ЖОО-да мектепте өткен бағдарламаны қайта өтеді

3.2. 17 ЖОО-дағы зерттеу нәтижелері

• Зерттеу әдістері: CEFR және EFSET шкалаларына сәйкес ПОҚ және студенттердің ағылшын тілін меңгеру деңгейін бағалау, басшылық пен ПОҚ-пен сұхбат, фокус-топтар, сабақтарды бақылау және көптілді білім беруді реттейтін құжаттарды зерттеу

• Көптілді топтарда 1773 студент білім алады; зерттеуге 1006 студент (57%) қатысты

• Зерттелген ЖОО басшылығы мен ПОҚ үш тілде білім беру саясатын қолдайды

• Алайда, көп тілді топтарда білім алатын студенттердің 97%-ы, ағылшын тілін қарапайым A1-A2 деңгейінде біледі және орта мектеп бағдарламасында күтілетін шегіне (B1) жетпейді

• Ағылшын тілін меңгерудің бұл деңгейі (A1-A2) пәндерді ағылшын тілінде оқу үшін жеткіліксіз

• Көптілді топтардың оқу процесінде ағылшын тілі меңгеру деңгейінің жақсаруы байқалмайды (1-курс A1– 52%, A2 – 44%; 4-курс A1– 52%, A2 – 44%)

• Студенттердің ағылшын тілін меңгеру деңгейінде беталыс болмауының ықтимал себептері ретінде ағылшын тілін оқытудың тиімсіз әдістері, көптілді топтарға іріктеудің нақты критерийлерінің болмауы, сонымен қатар тілдік ортаның болмауы аталды

• ПОҚ тек 12%-ы ғана ағылшын тілін жоғары деңгейде (C1-C2) меңгерген

- Оқытушылардың 57%-ы ағылшын тілін орта деңгейде (B1-B2) меңгерген

- Оқытушылардың 31%-ы ағылшын тілін меңгерудің бастапқы деңгейінде (A1-A2), бұл деңгей ағылшын тілінде сапалы түрде сабақ беру үшін жеткіліксіз. Алайда, бұл оқытушылар жаратылыстану-ғылыми бағыттағы пәндерден ағылшын тілінде сабақ береді

- Қатысушылардың 41%-ы үш тілде қатар оқыту нәтижесінде қазақ тілі мәртебесінің төмендеуіне алаңдаушылық білдіреді

- ЖОО үш тілде білім беруді жүзеге асыруда белсенді. Жыл сайын көптілді білім беруге тартылған мамандықтар, студенттер мен ПОҚ саны артып келеді

- Нақты оқу-әдістемелік қор (үштілді сөздіктер, оқулықтар) құрылды; үш тілде білім берудің өзіндік моделдері (тілдер арақатынасы, пәндер тізімі және т.б.) қалыптасты; көптілді топтарда сабақ беретін ПОҚ ынталандыру шаралары бар (жүктемені азайту және материалдық ынталандыру)

- Үш тілді білім беруді жүзеге асырудың озық тәжірибесі бар ЖОО-да (1) көптілді топтарда сабақ беретін ПОҚ үлесі ЖОО-дағы барлық ПОҚ үлесінің 15-30%-ын құрайды; (2) химия, физика, биология және информатика мамандықтары бойынша көптілді топтарда білім алатын студенттердің үлесі осы мамандықтағы барлық студенттердің 25-75%-ын құрайды; (3) көптілді топтарда сабақ беретін ПОҚ ағылшын тілін меңгеру деңгейі B2-C1 құрайды; (4) көптілді топтарда білім алатын студенттердің ағылшын тілі меңгеру деңгейі A2-ні құрайды; (5) пән мазмұнын ағылшын тілінде оқытуда CLIL әдістемесі белсене қолданылады.

4. Қазақстандағы үш тілде білім берудің әдіснамасы

4.1. Көптілді білім берудің негізгі қағидалары

• Көптілді білім беру таңдаулы болып табылмайды: барлық оқушылар көп тілді білім беру бағдарламасы бойынша білім алады [95]

• Ана тілі өзге тілдердің дағдыларын үйретудің негізі болуы тиіс [96]

• Ана тілін жақсы меңгерген оқушылар өзге тілдерден мықты жазылым және оқылым дағдыларын көрсетеді [96]

• Канадалық профессор Джим Камминстың «Ортақ жасырын білім» теориясына сәйкес, белгілі бір тілді үйрене отырып, бала өзге тілді үйрену кезінде сүйенуге болатын дағдылар мен жасырын металингвистикалық білімдерге ие болады [97]

• Ортақ жасырын білім екінші және үшінші тілдерді дамытудың іргетасы бола алады [97]

• Тілді оқушыға қорқыныш сезінбейтін және тілді үйрену процесіне белсене қатысатын қолайлы және жайлы тілдік ортада үйрету керек [98]

• Тілді үйреткен кезде, басты назар мәнге емес, нысанға аударылуы тиіс [99]

• Тілді жай ғана тіл үшін емес, нақты білім алу үшін үйрену керек [99]

• Тілдік дағдылар, өз кезегінде, тілдік пәндерде ғана емес, тілдік емес салалар (мазмұн) арқылы да дамытылады [99]

• Ортақ пәнаралық тақырыптарды тілдік және пәндік сабақтарда қатар оқыту пән мазмұны мен тілдерді тиімді оқып-үйренуге ықпал етеді [100]

• Билингвалды топтық оқыту да (сабақты екі мұғалім өткізеді: біреуі Т2-де немесе Т3-де сабақ түсіндірсе, екіншісі Т1-де түсінуде қолдау көрсетеді) көптілді білім берудің тиімділігін арттырады [101]

4.2. Халықаралық сарапшылардың кеңестеріне негізделген ұсыныстар

- Қазақстанда үштілділік және үш тілде білім берудің терминология жүйесін біріздендіру керек
- Үш тілде білім беру ұғымы ағылшын тілін үйренумен шектелмеуі тиіс
- Қазіргі уақытта қазақ және орыс тілдерін меңгерудің жоғары деңгейін қамтамасыз етпейтін, қазақ және орыс тілдерін оқытудың қолданыстағы тәжірибесін дамытуға ерекше көңіл бөлген жөн
- Қазақстандағы үш тілді білім берудің қолданыстағы жүйесі бірегей және өзге көптілді елдердің мысалдарына мүлдем ұқсамайды
- Бұл оның ауқымдылығынан, өңірлік әлеуметтік-демографиялық ерекшеліктерінен (бір өңірлерде қазақ тілі, өзге өңірлерде орыс тілі басым қолданылады) және үш тілдің арасындағы типологиялық айырмашылықтардан (қазақ тілі түрік тілдері тобына, орыс тілі шығыс славян тобына және ағылшын тілі батыс герман тілдері тобына жатады) көрініс табады
- Сондықтан әрбір өңірдің жағдайына сәйкес келетін модельді анықтауға сараланған әдісті қолдану қажет
- Үш тілде білім беруді жүзеге асыруға қажетті ресурстары жоқ ауылдық және шағын жинақты мектептерге ерекше назар аударған жөн
- Үш тілде білім беруді маңызды кезеңдер мен индикаторлары бар ұзақ мерзімді процесс ретінде қарастырған жөн
- Жалпы білім беретін мектептер қатарынан пилоттық мектептер бастапқы нүкте болуы мүмкін, олардың қызметіне жүйелі мониторинг жасалады, бұл үш тілде білім берудің қазақстандық мектептерге арналған анағұрлым қолайлы моделін таңдауға мүмкіндік береді
- Өзге ұлттық тілдерде білім беретін мектептерде ұлт тілін ана тілі, қазақ тілін мемлекеттік және ағылшын тілін шетел тілі ретінде оқытқан дұрыс

- Үш тілді білім беруді тиімді жүзеге асырудың маңызды факторы ата-аналар, мұғалімдер және білім беру ұйымдары басшыларының үш тілді білім беруді дұрыс түсінуі мен қолдауы болып табылады

- Сондықтан ата-аналар, мұғалімдер мен білім беру ұйымдары басшыларының ынтымақтастығын нығайту керек

- Барлық стейкхолдерлер, әсіресе, саясатты әзірлейтін тұлғалар, үш тілде білім беруді дұрыс түсінгені жөн, өйткені білім беру саясатының мәнін дұрыс түсінбеу теріс нәтижелерге алып келуі мүмкін

- Қазақстандық мектептерге үш тілде білім беруді енгізудің әртүрлі нұсқалары мен мүмкіндіктерін ұсынған жөн

- Екі тілде білім беру бағдарламасы үш тілде білім берудің негізі болуы тиіс

- Мектепте жаратылыстану-ғылыми бағыттағы пәндерді ағылшын тілінде оқытуға дайын мұғалімдер болмаған жағдайда, мүмкіндігінше, қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндерді ағылшын тілінде оқыта алады

- Сондай-ақ, ағылшын тілінде шағын модуль, академиялық жазу немесе пәндік терминологияны оқытуға немесе ағылшын тілінде жазылған материалдарды ішінара пайдалануға болады

- Интерактивті қашықтан оқыту әдісін ауылдық мектептерде ағылшын тілін оқытудың бір тәсілі ретінде пайдалануға болады

- Ағылшын тілін оқушыларға тілді нақты әрі мәнді мақсаттарда пайдалануға мүмкіндік беретін пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдісі арқылы оқыту керек

- Ұлттық емтихандар (ҰБТ) үш тілде білім беру талаптарын ескеруі тиіс

- Ағылшын тілінде оқытылатын пәндер бойынша емтихандар ағылшын тілінде немесе екі тілде өткізілуі тиіс

- Мектеп және ЖОО мұғалімдері мен басшыларына арналған үштілділік бойынша кәсіби біліктілікті арттыру бағдарламаларын ұйымдастыру керек

4.3. Қазақстанда үш тілде білім беруді енгізудің тұжырымдамалық негіздері

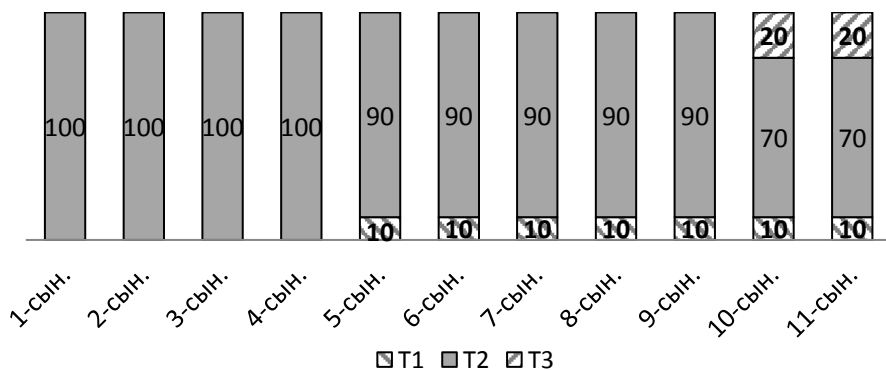
• Өткізілген зерттеудің нәтижелері, көп тілде білім беруді енгізудің халықаралық тәжірибесі және жетекші сарапшылардың ұсыныстары негізінде, Қазақстанның мектептері мен ЖОО-ларында үш тілде білім берудің төмендегі жиектемелік негіздері ұсынылады

Мектептерде:

Мектептердің өңірлік ерекшеліктері, саналуандығы мен әлеуетін ескере отырып, үш тілде білім берудің келесі нұсқалары ұсынылады:

1. Орыс тілін басым қолданатын өңірлерде Көкшетау және Талдықорған НЗМ тәжірибесі бойынша қазақ тілдік ортаға енгізу бағдарламасын жүзеге асырған жөн. Бағдарлама орыс тілінде сөйлейтін балаларға арналған. Барлық пәндер 1-сыныптан қазақ тілінде оқытылады, орыс тілі 2-сыныптан, ағылшын тілі 3-сыныптан пән ретінде енгізіледі. 5-9 сыныптарда қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы бір пән орыс тілінде, 10-11 сыныптарда бірнеше пән ағылшын тілінде оқыту ұсынылады (16-сурет).

16-сурет. Қазақстан мектептері үшін көптілді білім берудің перспективалық модельдері

2. Оқу тілі аралас мектептерде бір немесе екі сыныпта тілге екі жақты енгізудің экспериментальді моделін енгізу ұсынылады. Бұл

модель бойынша бір сыныпта қазақ және орыс сынып оқушыларының тең саны оқиды. Олар «Қазақстан Тарихы» пәнін қазақ тілінде, «Дүниежүзілік тарих» пәнін орыс тілінде оқи алады. Бұл екі тілді қатар үйренуге және өзге тілдерге деген құрметті қалыптастыруға ықпал етеді. Ағылшын тілі оқу тілі ретінде жоғары сыныптарда енгізіледі (11-кестеге қараңыз).

3. Кадрлық әлеуеті мен материалдық-техникалық базасы жоғары мектептерде 3-сыныптан «Дүниетану» пәні қазақ тілінде және «АКТ» пәні орыс тілінде оқытылады. 5-сыныптан «Қазақстан тарихы» қазақ тілінде, «Дүниежүзілік тарих» орыс тілінде оқытылады. 8-9 сыныптарда терминологияны оқыту, қосымша сабақтар, пән мұғалімдері мен ағылшын тілі пәні мұғалімдерінің арасындағы топтық оқыту арқылы «Биология», «Химия», «Физика» және «Информатика» пәндерін ағылшын тілінде оқытуға дайындық жүреді. 10-11 сыныптарда 4 пән ағылшын тілінде оқытылады. Бірінші тіл мен ағылшын тілінің арақатынасын мектептер өз бетінше анықтайды (11-кестеге қараңыз).

4. Үш тілде білім беруге ішінара дайын мектептерде 7-сыныптан «Қазақстан Тарихы» пәнін қазақ тілінде, «Дүниежүзілік тарих» пәнін орыс тілінде оқыту ұсынылады. 10-11 сыныптарда жаратылыстану-ғылыми бағыттағы 1-2 пән ағылшын тілінде өткізген жөн. Ағылшын тілді кадрлар болмаған жағдайда, қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы пәндер мен қысқаша модульдерді, сабақтың кейбір бөліктерін және қосымша сабақтарды ағылшын тілінде беруге болады (11-кестеге қараңыз).

Жоғарыда аталған кез келген модельде «Ағылшын тілі» пәні оқушылардың тілдік дағдыларын дамытуда маңызды роль атқарады. Коммуникативтік және пәнге бағытталған тәсілдер ағылшын тілін оқыту педагогикасының негізін құрауы тиіс. Сабақтан тыс шараларды үш тілде ұйымдастыру да тиімді тілдік ортаны құруға ықпал етеді.

12-кесте. ҚР мектептері үшін көптілді білім беру моделінің нұсқалары

Әту жос-пары	Бастауыш сынып-тар				Негізгі мектеп					Жоғары сыныптар	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Ішiнара өтудiң мо-делi	Тiлдiк пәндердi оқыту арқылы үш тiлдiң функционалдық сауаттылығын қалыптастыру ^а				Қазақстан Тарихын қазақ тiлiнде оқыту ^б						
					Дүниежүзiлiк тарихты орыс тiлiнде оқыту ^с						
					Ағылшын тiлiн пәндi кi-рiктiрiп оқыту әдiсi арқы-лы үйрету ^д				Ағылшын тiлiн пәндi кiрiктiрiп оқыту әдiсi бойынша үйрету ^д		
	90% Я1	80% Я1	70% Я1	60% Я1	50% Я1				35% Я1		
2. Оқу тiлi аралас мектептер-де тiлге екi жақты енгiзудiң моделi	10% Я2	20% Я2	30% Я2	40% Я2	50% Я2				35% Я2		
			Ағылшын тiлiн тiлдiк пән ретiнде оқыту		Ағылшын тiлiн пәндi кi-рiктiрiп оқыту әдiсi арқы-лы үйрету ^д				30% Я3 (ЖҒБ пәндер)		
	Ағылшын тiлiн пәндi кiрiктiрiп оқыту әдiсi арқылы үйрету ^д										
	3. Солүстiк өңiрлерде қазақ тiл-дiк ортаға енгiзу моделi	100% қазақ тiлiнде				90% қазақ тiлiнде				60% қазақ тiлiнде	
Дүниежүзi тарихын орыс тiлiнде оқыту (10%)											
Орыс тiлiн тiлдiк пән ретiнде оқыту											
			Ағылшын тiлiн тiлдiк пән ретiнде оқыту		Ағылшын тiлiн пәндi кi-рiктiрiп оқыту әдiсi арқы-лы үйрету ^д				Жаратылыстану-ғылыми бағыттағы пәндердi ағылшын тiлiнде оқыту (30%)		
									Ағылшын тiлiн пәндi кiрiктiрiп оқыту әдiсi арқылы үйрету ^д		
100% Т1		90% Т1		80% Т1				50% Т1			
		10% Т2 ^ғ		20% Т2 ^ғ				20% Т2 ^ғ			
4. Толық өту моделi	Ағылшын тiлiн тiлдiк пән ретiнде оқыту				Ағылшын тiлiн пәндi кi-рiктiрiп оқыту әдiсi арқы-лы үйрету ^д				30% Т3 (ЖҒБ пәндер)		
									Ағылшын тiлiн пәндi кiрiктiрiп оқыту әдiсi арқылы үйрету ^д		
	Қазақ және орыс тiлдерiн тiлдiк пәндер ретiнде оқыту										

12-кестеге арналған ескертпе

а) «Қазақ тілі», «Орыс тілі» және «Ағылшын тілі» пәндері оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастырады

б) Орыс тілді мектептерде 5-11 сыныптарда «Қазақстан Тарихы» пәні қазақ тілінде оқытылады

с) Қазақ тілді мектептерде 5-11 сыныптарда «Дүниежүзілік тарих» пәні орыс тілінде оқытылады

д) Негізгі мектепте оқушыларға «Ағылшын тілі» пәні арқылы пәндердің мазмұнын ағылшын тілінде оқытуға дайындық жүреді. Ағылшын тілін оқытқанда, пәнді кіріктіріп оқыту әдісін қолданған жөн

е) Ағылшын тіліне оқытуға ішінара өту моделінде, мүмкіндігінше, мектептер жаратылыстану-ғылыми бағыттағы 1-2 пәнді ағылшын тілінде оқытады

ф) Үш тілді білім беруге толық өту моделінде орыс тілді мектептерде бастауыш 3-сыныптан НЗМ тәжірибесі бойынша «Дүниетану» пәнін қазақ тілінде оқыту ұсынылады

г) Орыс тілді мектептерде 5-сыныптан қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 2 пәнді қазақ тілінде оқыту ұсынылады

ЖОО-да:

- ЖОО-да көптілді педагог кадрларды даярлау 3 аспектіні қамтиды: тілдерді оқыту, пәндерді оқыту және оқыту әдістемесін үйрету

1-аспект: Тілдерді оқыту

- Қолданыстағы бағдарлама бойынша 1-курста екі семестр бойы Т2 мен Т3-ті оқуға 6 кредит бөлінеді және 5-семестрде ғана студенттер кәсіби бағыттағы Т2 және Т3 (2 кредит) оқиды. Нәтижесінде, бұл оқу бағдарламасы жүйесіз үзікті тілдік оқуға алып келеді

- Тілдік пәндерді үздіксіз әрі жүйелі оқыту құрылымы ұсынылады (13-кесте)

13-кесте. ЖҒБ пәндерін ағылшын тілінде оқытатын кадрларды даярлайтын ЖОО-лардағы тілдік оқыту сағаттарының құрылымын жетілдіру жөніндегі ұсыныс

Курс	Се- местр	Тілдерді оқытуға бөлі- нетін кредиттің қолда- ныстағы саны			Тілдерді оқытуға бөліне- тін ұсынылатын кредит саны		
		T1	T2	T3	T1	T2	T3
1	1		3	3		2	2
	2		3	3		2	2
2	3					2	2
	4					2	2
3	5		2 (кәсіп- тік)	2 (кәсіби бағдарлан- ған)		2 (кәсіп- тік)	2 (кәсіби бағдарлан- ған)
	6						
4	7					2	3
	8						

- Ұсынылатын тілдік бағдарлама T2-ні және T3-ті үздіксіз оқыту-ды қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, ол тіл мен оның кәсіптік бағдарын оқытуды қарастырады

- Ағылшын тілі пәндік мазмұн мен тілді байланыстыратын және тілдік дағдыларды дамытуға ықпал ететін пәнді кіріктіріп оқыту әдісі (CLIL) арқылы оқытылуы тиіс

2-аспект: Пәндерді оқыту

- 1-курстың бағдарламасы тілдерді, жалпы білім беретін пәндерді оқу, мамандыққа кіріспе мен үш тілдегі пәндік терминологияны қамтиды

- Қолданыстағы модельге сәйкес («50:20:30»), пәндердің 50%-ы T1-де, 20%-ы T2-де және 30%-ы T3-те оқытылады

- Пәндерді ағылшын тілінде оқытуды студенттер тілдің пәнді оқуға болатын деңгейіне (B1-B2) жеткен кезде, 2-курстан бастаған жөн

- Болашақ мұғалімдер мектепте ЖҒБ пәндері мен информати-кадан сабақты ағылшын тілінде жүргізетіндіктен, бейіндік пәндерді ағылшын тілінде оқытқан жөн

3-аспект: Оқыту әдістемесін үйрету

• Көптілді білім беру аясында оқыту әдістемесінің негізі пән мен тілді кіріктіріп оқыту (CLIL) болып табылады

• CLIL әдістемесін оқыту педагогикалық ЖОО-да алғашқы үш жылда: «CLIL-ге кіріспе» (2-семестр, таңдау компонентінің бейіндік пәнінен 2 кредит), «CLIL негіздері» (3 және 4 семестрлер, 3 кредит-тен), CLIL «Оқыту әдістемесі» пәнінің компоненті ретінде оқыту керек

• Өндірістік (педагогикалық) тәжірибеден өтуді бағалау кезінде, «CLIL»-ді тәжірибеден өтудің міндетті критерийі ретінде ескерген жөн (14, 15-кестелер)

14-кесте. ЖҒБ пәндерін ағылшын тілінде оқытатын болашақ мұғалімдердің өндірістік практикасына ұсынылатын критерий

<i>Курс</i>	<i>Өндірістік практиканы бағалау критерийі</i>
1	«CLIL-ге кіріспе» (ТК БП 2 кредит) 2-семестр
2	«CLIL негіздері» (ТК БП 6 кредит) 3, 4-семестрлер
3	CLIL «Оқыту әдістемесі» пәнінің компоненті ретінде (НК БП 3 кредит) 5-семестр

15-кесте. Көптілді мұғалімдерді ЖОО-да даярлау ісін жетілдіру жөніндегі ұсыныстар

Пед. дайындық аспектілері		Курстар		
	1	2	3	
1. Тілдік дайындық	Кәсіби бағдардағы Т2 және Т3. Т2-ні оқыту (тілдік пән)			
	Үш тілдегі терминологияға кіріспе (1-семестр ТК БП 2 кредит)			
2. Пәнді білу	Пәндердің 50%-ын Т1-де оқу, 20%-ын - Т2-де, 30%-ын - Т3-те			
		Бейіндік пәндерді 2-курстан Т2 -де оқу		
3. Оқыту әдістемесі	CLIL - педагогикалық даярлау мен өндірістік практика мазмұнының міндетті құрауышы			

4.4. Стейкхолдерлерге арналған ұсыныстар

Өкілетті органдарға:

- Үш тілде білім берудің 2015-2020 жылдарға арналған Жол картасының мазмұнын қайта қарастырып, нақты мақсаттар, міндеттер индикаторлар, көрсеткіштер, үш тілде білім беруді іске асыру кезеңдерін және индикаторлар мен көрсеткіштерге қол жеткізудің кезеңдерін анықтап бекіту

- Үш тілде білім беруді іске асыруға мониторинг жасау, ішкі және сыртқы бағалау жүйесін әзірлеу және енгізу

- Үш тілде білім беруді енгізу туралы Білім басқармалары (бөлімдері), білім беру ұйымдарының басшылары мен мұғалімдерге арналған бірыңғай әдістемелік-нұсқаулық құжатты әзірлеу, бекіту, мақсатты аудиторияға жеткізу және кері баланысты орнату

- Білім беру ұйымдарының басшыларына үш тілді білуге қатысты қойылатын біліктілік талаптарды күшейту

Әдіскерлерге:

- Т2/Т3-те жеке оқу бағдарламаларын әзірлеу (мысалы, қазақ және орыс тілдерінде білім алатын сыныптарға арналған «Қазақстан Тарихы» пәні бойынша жеке оқу бағдарламалары)

- Оқу бағдарламаларына тілдік компонент пен пәндік мазмұнды кіріктіріп енгізу

- Оқу жетістіктерін ағымдық және қорытынды бағалау пәндік мазмұн мен мақсатты тілді білу дағдыларын айқындау керек

Білім беру ұйымдарының басшыларына:

- Үш тілді білу немесе оқып-үйрену процесінде болу

- Үш тілді үйлестіріп пайдалануға ұмтылу

- Үш тілде білім беруге оң көзқарас таныту және өз әріптестерін ынталандыру

- Үш тілде білім беруді сәтті іске асыру үшін кадрларды мұқият іріктеу

- Мұғалімдерді және олардың үш тілде білім беруді іске асырудағы кәсіби дамуына қолдау көрсету

- Мұғалімдер, ата-аналар және оқушылардың үш тілде білім беруді іске асырудағы ынтымақтастығын қолдау

Мұғалімдерге:

- Үш тілді үйренуге ұмтылу және оларды әртүрлі жағдайларда қолдану

- Екінші немесе үшінші тілде оқыту әдістемесін, соның ішінде CLIL-ді үйрену және пайдалану

- Екінші немесе үшінші тілде оқыту әдістемесі бойынша кәсіби біліктілікті үнемі арттырып отыру

- Оқушыларды тілдік және тілдік емес пәндерді оқуда ынталандыру

Ата-аналарға:

- Ата-аналар Т2 және/немесе Т3-те сөйлей алмаса да, балаларға тілдерді оқып-үйренудің артықшылықтары мен оған деген оң қарым-қатынасты көрсету керек

- Балалармен бірге Т2/Т3-те теледидар көру (бағдарлама, мультфильм, субтитрлары бар фильмдер) және кітаптар оқу

- Білім беру ұйымдары басшыларымен, мұғалімдермен және балалармен үш тілде білім беруді іске асырудағы ынтымақтастығын нығайту

ОРГАНИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ НА ТРЕХ ЯЗЫКАХ

Международный опыт и рекомендации для Казахстана

Краткие выводы отчета
«Изучение мирового опыта внедрения трехязычия и разработка
методологии изучения языков»

«Изучив язык и культуру других народов,
человек становится равным среди них»
Абай, «Слово Двадцать Пятое»

Авторы брошюры выражают благодарность:

- директору Департамента высшего, послевузовского образования Министерства образования и науки РК Ахмед-Заки Дархану Жумакановичу;
- руководителю Управления Департамента высшего, послевузовского образования Министерства образования и науки РК Нарбековой Бану Мукатаевне;
- международным экспертам: Хьюго Бейтенс-Бердсмор, Фреду Дженеси, Питеру Мехисто, Элит Олштейн, Уильяму Фиерману, Анвэй Фэнг и Кэтлин Хью;
- директору Центра трехязычного образования Национальной академии образования им. Ы. Алтынсарина Сырымбетовой Ляйле Саркытовне;
- участникам исследования: 35 средних школ и 19 вузов Республики Казахстан;
- другим членам исследовательской группы: Лейле Йылдыз, Алмажай Сабидулла, Арайлым Солтанбековой и Асем Кожахметовой;
- коллективу ИАЦ.

Предисловие

Когда-то Всевышний разделил людей по язычию (Коран Сура 30: АР-РУМ (римляне). Это было наказание за гордыню (глава 11 книги Бытие). С тех пор мы живем в мире полном извечными пороками раздоров, конфликтов, пренебрежения, зависти, высокомерия и непонимания порожденными все той же гордыней.

А выполнило ли наказание свою функцию?

Может быть, что-то изменилось в лучшую сторону?

Стало ли по язычию средством избавления от пороков или оно только усугубляет ситуацию в мире?

Является ли по язычию больше свидетельством культурного богатства и бесценного разнообразия человеческой цивилизации или оно сегрегирует нас в доступе к цивилизационным благам?

ЮНЕСКО считает, что по язычию представляет собой основополагающее средство открытости навстречу другим, а также компонент межкультурных навыков.

Пусть только так и будет.

Мы же исходили из понимания текущего момента как сложившейся данности, от которой никуда не уйти, хороша она или не очень. Мы живем в полиэтническом государстве. Каждый день должны отстаивать в конкуренции свое право быть полноправным членом международного сообщества. У нас нет другой страны, другого выбора и другой судьбы. Значит, каждый из нас должен быть по язычным для того, чтобы преодолеть различия, выйти за рамки своей гордыни и стать конкурентным в бесконечном мире.

В предлагаемой вашему вниманию брошюре изложены основные результаты исследования состояния по язычного образования в Казахстане, на основании которых даны рекомендации для повышения эффективности обучения школьников на трех языках.

С уважением, Президент АО ИАЦ С. Ирсаилов

Краткое резюме

- В мире известно более семи тысяч языков. Две трети населения мира говорит только на восьми. В науке, технологии и бизнесе доминирует английский язык, который стал основой полиязычия
- Казахстан, где проживает более 130 национальностей и используется 47 языков, активно интегрируется в мировое сообщество, что делает полиязычное образование приоритетным
- Президентом задача обучения на трех языках ставилась 8 раз
- 150 исследований в мире за последние 50 лет говорят о преимуществах полиязычного образования
- В Казахстане такие исследования проводятся только последние 10 лет, и ряд вопросов требует дальнейшего изучения
- Полиязычное образование реализуется в селективных школах. 42 вуза готовят специалистов на трех языках, в т.ч. 17 - педкадры
- В мире существуют слабая и сильная модели полиязычного образования. В Казахстане в основном используется слабая модель
- Опыт 5 успешных полиязычных стран не может быть заимствован полностью, т.к. в Казахстане уникальная ситуация - три языка относятся к совершенно разным языковым группам, в регионах доминируют разные языки, нет английской языковой среды, большая разница в ресурсах между городом и селом
- Международные эксперты рекомендуют внедрять трехязычное образование долгосрочно с ключевыми этапами и индикаторами, учетом региональных особенностей и различных вариантов
- Проведенное исследование показало слабую готовность школ и вузов к обучению на английском языке. Большинство педагогов вузов и школ имеют низкий уровень английского языка (A1-A2), который недостаточен для преподавания дисциплин на английском языке
- На основе результатов исследования предлагается 4 варианта полиязычия в школах и 3 аспекта для вузов
- Стейкхолдерам рекомендуется утвердить четкие цели, задачи, индикаторы, этапы реализации обучения на трех языках, разработать единый инструктивно-методический документ, внедрить методику CLIL, поддерживать сотрудничество между педагогами, родителями и учащимися

Содержание

<i>Список сокращений</i>	66
<i>Терминология обучения на трех языках в контексте Казахстана</i>	67
Введение	69
1. Национальный опыт внедрения полиязычного образования в Казахстане	74
1.1. Государственная политика	74
1.2. Научные исследования и разработки	75
1.3. Экспериментальные школы по обучению на трех языках	77
1.4. Внедрение полиязычного образования в вузах	80
2. Международный опыт полиязычного образования	83
2.1. Модели полиязычного образования	83
2.2. Кейсы стран с успешным опытом полиязычного образования	88
2.2.1. Финляндия	90
2.2.2. Нидерланды	93
2.2.3. Швейцария	96
2.2.4. Испания (Страна Басков)	98
2.2.5. Люксембург	100
2.2.6. Выводы для Казахстана	104
3. Готовность казахстанских школ и вузов к поэтапной реализации обучения на трех языках	106
3.1. Результаты исследования в 35 школах	106
3.2. Результаты исследования в 17 вузах	107
4. Методология обучения на трех языках в Казахстане	109
4.1. Базовые принципы полиязычного образования	109
4.2. Основные рекомендации международных экспертов по итогам консультаций	110
4.3. Рамочные основы внедрения обучения на трех языках в Казахстане	112
4.4. Рекомендации для стейкхолдеров	118
<i>Дереккөздер • Источники • References</i>	174

Список сокращений

CEFR	Common European Framework of Reference for Languages (Общеввропейские компетенции владения иностранным языком)
CLIL	Content and Language Integrated Learning (Предметно языковое интегрированное обучение)
EFSET	Education First Standard English Test (Стандартный тест по английскому языку)
IELTS	International English Language Testing System (Международная система оценки знания английского языка)
PISA	Programme for International Student Assessment (Международная программа по оценке образовательных достижений учащихся)
SAT	Scholastic Assessment Test (Академический оценочный тест)
БД	Базовая дисциплина
БИЛ	Білім-інновація лицейі (бывший КТЛ)
ВВП	Валовой внутренний продукт
ВНД	Валовой национальный доход
ВШО	Высшая школа образования
ГОСО	Государственный общеобязательный стандарт образования
ГПРОН	Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы
ДМ	Дополнительный модуль
ЕНЦ	Естественнонаучный цикл
КазУМОиМЯ	Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана
КарГУ	Карагандинский государственный университет имени Е.А. Букетова
КВ	Компонент по выбору
КЯО	Казахский язык обучения

НАО	Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина
НИШ	Назарбаев Интеллектуальные школы
НУ	Назарбаев Университет
ОК	Обязательный компонент
ООД	Общеобразовательная обязательная дисциплина
ОЭСР	Организация экономического сотрудничества и развития
ППС	Профессорско-преподавательский состав
РЯО	Русский язык обучения
ТУП	Типовой учебный план
Я1	Первый язык
Я2	Второй язык
Я3	Третий язык

Терминология обучения на трех языках в контексте Казахстана

- Полиязычие - владение более чем двумя языками
- Билингвал - человек, говорящий на двух языках
- Родной язык - первый язык, приобретаемый ребенком дома от старших членов семьи. Термин может иметь культурное символическое значение. Например, люди могут считать язык своей нации родным языком, даже если они им владеют на низком уровне
 - Первый язык (Я1) казахский (русский язык или другой национальный язык). Я1 выбирается законным представителем ребенка в качестве основного языка обучения в начальной и основной школах
 - Второй язык (Я2) относится к русскому или казахскому языкам и используется в качестве дополнительного языка обучения
 - Третий язык (Я3) всегда относится к английскому языку
- Полиязычное образование - (А) официальное использование более чем двух языков для преподавания различных предметов, (В) использование в процессе обучения, по крайней мере, трех языков: родного языка, регионального или национального языка и международного языка (ЮНЕСКО, 1999), (С) процесс обучения, в

котором совершается переход людей от обучающихся к полноправным субъектам общества на местном, национальном и глобальном уровнях (Хорнбергер, 2009)

- Языковое погружение (англ. Language immersion programme) - программа обучения второму языку (не обязательно иностранному), при которой предметы изучаются на втором языке. Цель погружения - развитие языковой компетенции учащихся или повышение качества знаний второго языка в дополнение к знаниям первого языка

- Предметно-языковое интегрированное обучение (CLIL) - методика преподавания предметного содержания (история, физика и т.д.) на втором или третьем языке обучающихся. CLIL имеет двойной фокус - изучение предмета посредством языка, и языка через преподаваемый предмет. CLIL используется в различных образовательных контекстах - от старшей группы детского сада до вуза

Введение

Феномен полиязычия в мире

- В мире известны 7102 языка [1]
- 2/3 населения мира говорят на 8 наиболее распространенных языках: английский (1,5 млрд.), китайский (1,5 млрд.), испанский (550 млн.), арабский (420 млн.), французский (270 млн.), русский (260 млн.), португальский (260 млн.), немецкий (200 млн.) [1]
- 70% стран мира (178 из 252) являются полиязычными [2]
- 25% стран имеют два и более языков на госуровне [2]
- Более половины населения мира (3,5 млрд.) - билингвалы [3]
- 54% европейцев говорят на одном иностранном языке, в т.ч. 25% - на двух, 10% - на трех иностранных языках [4]
- Наличие общего языка между торгующими странами увеличивает экспорт товаров, работ и услуг до 70% [5]

В основе полиязычия в мире лежит английский язык

- Английский язык доминирует в науке и литературе
- 74% лауреатов Нобелевской премии - из англоязычных стран [6]
- В мире на английском языке издается больше всего книг в год - 550 тыс. [7] или 28% от общего количества [8]
- 114 млн. научных материалов издаются на английском языке, из них 24% - в открытом доступе [9]
- 55% всех переводимых книг в год переводятся с английского языка и лишь 6,5% - на английский язык [10]
- По оценкам ЮНЕСКО с 1979 по 2009 годы на английский язык переведено 164,5 тыс. наименований книг, что равно половине объема ТОП-50 целевых языков перевода [10-1]
- 56% контента мирового интернета - на английском языке [11]
- Уровень владения английским языком в стране положительно влияет на: ВНД на душу населения, долю занятой молодежи, индекс легкости ведения бизнеса, индекс человеческого развития, выделение средств на науку и развитие экспорта технологий [12]
- Казахстан занимает 54 место по индексу уровня владения английским языком (EPI) [13]

Преимущества полиязычного образования

- Более 150 крупных научных исследований за последние 50 лет говорят о том, что дети, изучающие 2 и более языков в начальной школе, глубже понимают язык, имеют более эффективные коммуникативные навыки [13]
- Результаты SAT по математике у учащихся выше с каждым дополнительным годом изучения иностранного языка (1-й год - 7 баллов, 2-й - 54, 5-й - 126) [14]
- Школьники, изучающие иностранный язык 1,5 часа в неделю в течение 1 четверти, показывают более высокие результаты по математике, несмотря на уменьшение нагрузки по математике на 1,5 часа [15]
- Изучение иностранного языка улучшает внимание и навыки концентрации. В 63% случаев дети-билингвы более эффективны в шумной среде при отвлекающих факторах, против 51% монолингвов [16]
- У студентов, изучавших иностранные языки в течение трех лет в школе, на 25% выше вероятность завершить вуз по сравнению с неизучавшими [17]
- Полиязычные учащиеся имеют более высокую функциональную грамотность, чем одноязычные учащиеся и умеют применять полученные знания и навыки в новых ситуациях [18]
- Программы полиязычного образования положительно влияют на учебные достижения учащихся с низкой успеваемостью [19]
- Знание нескольких языков замедляет деменцию и болезнь Альцгеймера более чем на 4 года [20]
- Обучающиеся Казахстана, в семье которых язык общения отличается от того, на котором проводятся исследования PISA и TIMSS набрали больше баллов по естествознанию. Такая же тенденция отмечается в Макао, Катаре, Малайзии, ОАЭ [21]
- В США билингвалы зарабатывают на 7 тысяч долларов в год больше, чем монолингвалы [22]

Полиязычие в Казахстане

- Казахстан является полиязычной страной с государственным и официальными языками, закрепленными Конституцией [23]
- Полиязычие в Казахстане имеет культурно-исторические, политико-экономические, социально-демографические и территориальные причины [24]
 - В Казахстане живут более 130 национальностей и этносов [25]
 - Этнодемографическая ситуация в Казахстане постоянно меняется
 - В 1989 году доля этнических казахов составляла 40%, русских – 38% [26] (см. Рис. 1)
 - С 1989 по 2016 год количество этнических казахов выросло почти в два раза, а русских снизилось в два раза [27] (см. Рис. 2)
 - Сегодня доля казахов составляет 67%, а русских – 21% [28]
 - 76% казахов и 40% русских владеют двумя языками [24]
 - В Казахстане лингвистическое разнообразие за последние 10 лет (2005-2016) уменьшилось на 27% (Индекс языкового разнообразия составлял 0,701 и 0,514 соответственно) [29; 30]
 - В Казахстане вероятность того, что у двух произвольно выбранных людей родные языки окажутся разными, равна 50% [29]
 - В индексе языкового разнообразия Ethnologue Languages of the World Казахстан занимает 94 место (47 используемых языков) из 231 страны (1 место Папуа - Новая Гвинея – 840 языков, 231 место – Северная Корея – 1 язык) [30] (см. Рис. 3)
 - С 2007 года действует культурный проект «Триединство языков»: казахский – государственный язык, русский – язык межнационального общения, английский – язык интеграции в мировую экономику [31]
 - В соответствии с Госпрограммой развития и функционирования языков на 2011-2020 годы в 2020 году – 95% казахстанцев должны говорить на казахском, 90% - на русском, и 20% - на английском языках [32]

Рисунок 1. Этническая карта Казахстана в 1989 году

Казахи в 1989

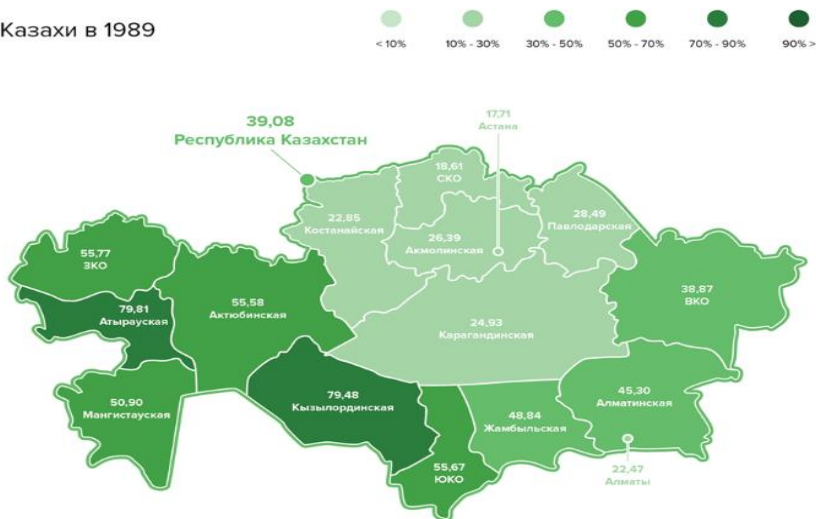

Рисунок 2. Этническая карта Казахстана в 2016 году

Казахи в 2016

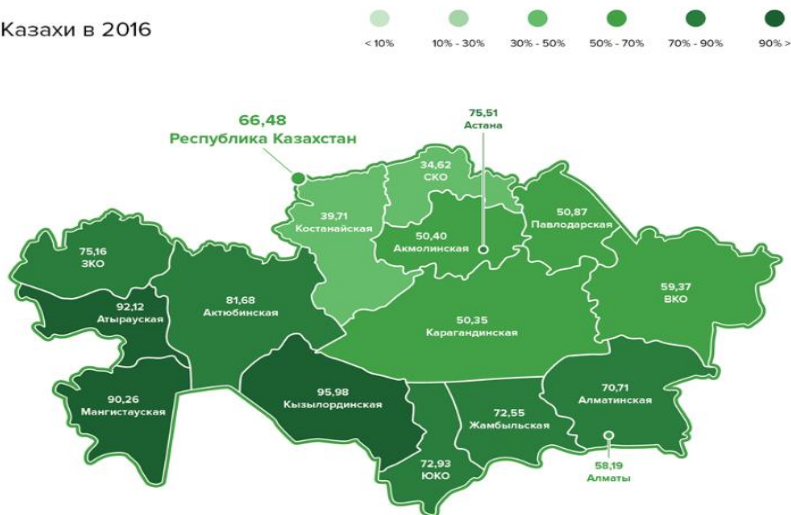
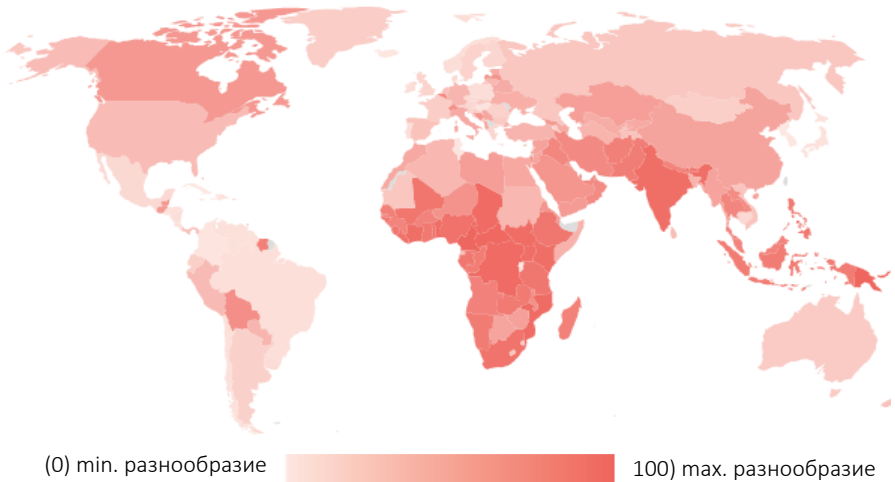

Рисунок 3. Карта языкового разнообразия мира

Полиязычное образование в Казахстане

- В 2007 г. инициирован эксперимент обучения на трех языках в 33 школах [33]
- Полная модель полиязычного образования реализуется с 1992 г. в образовательных инновационных (бывших казахско-турецких) лицеях (БИЛ) [34], с 2008 - в Назарбаев Интеллектуальных школах (НИШ) [35]
- В 2008 году КарГУ и КазУМОиМЯ утверждены базовыми вузами по реализации обучения на трех языках [36]
- Дорожной картой развития трехязычного образования на 2015-2020 годы определены меры по поэтапному внедрению обучения на трех языках на всех уровнях образования [37]
- Госпрограммой развития образования и науки на 2015-2020 годы (ГПРОН) внедрение обучения на трех языках в школах начнется с 2019 г. по опыту экспериментальных школ, НИШ и БИЛ [38]
- С 2017-2018 учебного года в 15 базовых вузах, ведущих подготовку педагогических кадров по 4 специальностям естественно-научного направления, будет осуществлен переход на англоязычное обучение [39]

1. Национальный опыт внедрения полиязычного образования в Казахстане

1.1. Государственная политика

• Идею триединства языков в Казахстане Президент страны впервые озвучил в 2004 году на сессии Мажилиса Парламента 3 созыва [40]

• В 2006 году, на XII сессии Ассамблеи народов Казахстана Лидер нации отметил, что знание, как минимум, трех языков важно для будущего страны [41]

• В 2007 году, в Послании Президента «Новый Казахстан в новом мире» было предложено начать поэтапную реализацию культурного проекта «Триединство языков» и привлекать в школы зарубежных преподавателей английского языка. С этого момента началось постепенное внедрение политики трехязычного образования [42]

• В Послании 2011 года было озвучено, что к 2020 году доля населения Казахстана, владеющая английским языком, должна составить не менее 20% [43]

• В 2012 году в Послании «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана» была отмечена необходимость модернизации казахского языка, сохранения русского языка как исторического преимущества нашей нации и совершеннии рывка в изучении английского языка [44]

• В 2014 году в Послании «Казахстанский путь – 2050» отмечено, что выпускники школ должны знать казахский, русский и английский языки [45]

• В 2015 году на XXII сессии ассамблеи народа Казахстана Президент страны подчеркнул, что следует изучать литературу, историю и культуру Казахстана на казахском языке, русский язык как языковой предмет и естественно-научные предметы на английском языке [46]

• Одной из основных задач 79-шага в Плане нации «100 конкретных шагов» является поэтапный переход на английский язык обучения, который будет осуществляться в старших классах средней школы и вузах [47]

1.2. Научные исследования и разработки

- В рамках культурного проекта «Триединство языков» проводятся диссертационные исследования и научные проекты в области полиязычного образования по грантовому финансированию [48]

- В 2008 году КарГУ разработана «Концепция развития полиязычного образования в Республике Казахстан». В Концепции отмечены нормативно-правовое, теоретико-методологическое, научно-методическое и учебно-организационное обеспечение полиязычного образования и этапы ее реализации. Документ ориентирован на начальный этап внедрения обучения на трех языках [49]

- В 2010 году КазУМОиМЯ была разработана «Концепция языкового образования Республики Казахстан», в которой представлена национальная уровневая модель обучения трем языкам. Она предусматривает «языковое» и «иноязычное» образование. Языковое образование рассматривает изучение казахского и русского языков как родного и неродного языков, а иноязычное образование основано на изучении английского языка как иностранного языка. Отличительной чертой этой концепции является определение диапазона уровней владения тремя языками в организациях среднего, высшего и послевузовского образования [50]

- КазУМОиМЯ был разработан ГОСО РК «Высшее образование: Языки триединства (казахский, русский и иностранные языки)» в качестве концептуальной основы языкового образования. Стандарт может быть использован для составления требований к содержанию, объему учебной нагрузки и уровню подготовки бакалавров по казахскому, русскому и английскому языкам по языковым и неязыковым специальностям [51]

- В 2010 году был издан учебник «Теория и практика современного иноязычного образования» С. Кунанбаевой. Автор представила социо-историческую обусловленность развития методики обучения иностранным языкам, отразила современную методологию и теорию иноязычного образования [52]

- В 2014 году НАО был проведен мониторинг школ, пилотирующих обучение на трех языках. Мониторинг охватил 33 пилотных школ, БИЛ и НИШ. По результатам мониторинга, большинство учащихся пилотных школ показали уровень владения английским языком в диапазоне от A1 до B1 [53]

- ВШО в 2014 году была опубликована «Разработка стратегических направлений реформирования образования Республики Казахстан на 2015-2020 гг.». В документе отражены проблемы реализации обучения на трех языках: отсутствие общепринятого определения понятий «трехязычие» и «трехязычное образование»; недостаток в изучении международного опыта внедрения трехязычного образования; недостаточная осведомленность и ложные представления населения о трехязычном образовании; нечеткое определение уровней казахского, русского и английского языков, которых должны достичь учащиеся; несоответствие целей учебных программ с целями трехязычия и системой оценки изучения языков; слабое сотрудничество стейкхолдеров, вовлеченных в процесс реализации трехязычного образования. Согласно документу, совокупное решение вышеуказанных проблем будет способствовать успешному внедрению трехязычного образования [54]

- Вышеупомянутые исследования создали научно-теоретическую платформу для изучения языков и служат фундаментом для развития обучения на трех языках

- Дальнейшее внедрение обучения на трех языках требует развития научно-методической базы в части унификации терминологии трехязычного образования, доработки методического сопровождения с учетом предметно-языкового интегрированного обучения и предметно-ориентированного изучения английского языка, проведения систематических качественных и количественных исследований с целью улучшения процесса внедрения обучения на трех языках

1.3. Экспериментальные школы по обучению на трех языках

- В Казахстане обучение на трех языках внедряется на 3 экспериментальных площадках: 33 школы сети РНПЦ «Дарын», 20 НИШ и 30 БИЛ [34]

- 20 НИШ и 30 БИЛ реализуют сильную модель полиязычного образования, при которой три языка используются в качестве языков обучения

- В НИШ городов Кокшетау и Талдыкорган реализуются программы раннего погружения в казахский язык. Дети, не владеющие казахским языком, с 1 класса обучаются на казахском языке. Начиная со второй четверти 2 класса в программу вводится русский как Я2. Начиная с 3 класса, изучается английский

- В БИЛ с 9 класса реализуется программа позднего погружения в казахский язык, где группы с русским языком обучения изучают 46% учебной программы на казахском языке. Остальные предметы изучаются на английском языке. Русский изучается как языковой предмет

- НИШ осуществляет экстенсивную подготовку учащихся к англоязычному обучению в течение 4 лет, в то время как БИЛ вводит обучение на английском языке через 4 месяца интенсивной языковой подготовки

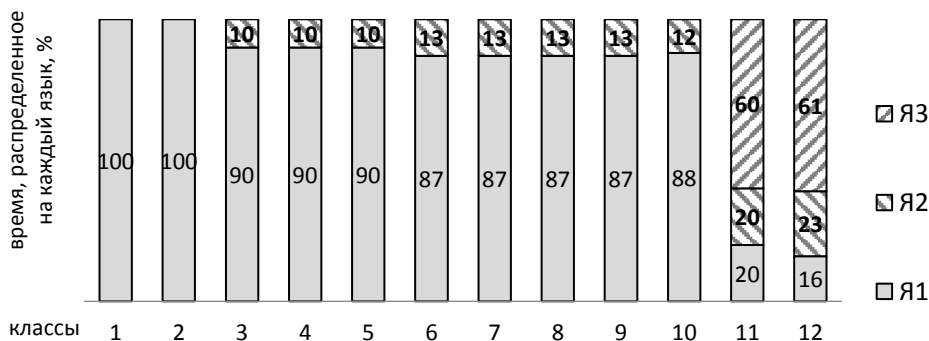
- Объем учебной нагрузки по языковым предметам в НИШ и БИЛ в два раза больше, чем в общеобразовательных школах. В НИШ и БИЛ недельная нагрузка Я2 и Я3 составляет 4-5 часов, в то время как в общеобразовательных школах – 2-3 часа

- Ожидаемый уровень владения Я2 в НИШ – С1, БИЛ – В2-С1, общеобразовательных школах – В2

- Ожидаемый уровень владения Я3 в НИШ – С1, БИЛ – В2, общеобразовательных школах – В1

- Языковая среда поддерживается через организацию внеклассной деятельности на нескольких языках (см. Рис. 4, 5)

Рисунок 4 - Модель обучения на трех языках в НИШ

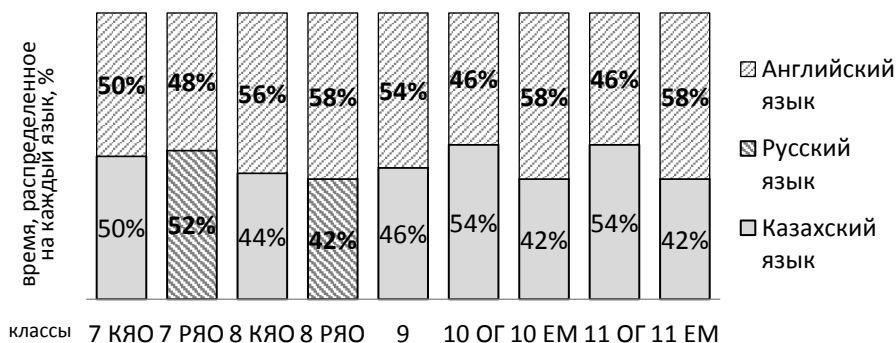

Недельная нагрузка (кол-во часов) на языковые предметы													
Классы	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Я1 (каз./рус.)	6	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1,5	1,5	
Я2 (рус./каз.)	5	4	5	5	5	4	4	4	4	3	1,5	1,5	
Я3 (eng.)	5	4	5	5	5	5	4,5	4,5	5	5	6	6	

Особенности языкового обучения в НИШ

- Преподавание 3 языков как языковых предметов
- Преподавание предметов на трех языках
- Сохранение Я1 как языка обучения до 12 класса
- Экстенсивная языковая подготовка к обучению на английском языке (4 года)
- Изучение предметов на английском языке с 11 класса
- Постепенное сокращение доли казахского как языка обучения
- Раннее погружение в казахский язык
- Преподавание математики на Я1
- Одинаковое количество часов по английскому языку в обоих направлениях (ЕМ и ОГ)
- Наличие преподавателей-носителей английского языка
- Ожидаемый уровень владения английским языком по окончании школы - C1
- Организация внеклассных мероприятий на трех языках
- Применение билингвального командного преподавания

Рисунок 5. Модель полиязычного обучения в БИЛ

Недельная нагрузка (кол-во часов) на языковые предметы

Классы	7	8	9	10 (ОГ)	10 (ЕМ)	11 (ОГ)	11 (ЕМ)
Казахский язык	5/5*	5/5*	5/6*	6/6*	3/5*	7/6*	3/5*
Русский язык	3/5*	3/5*	3	4	2	3	2
Английский язык	5/4*	5/4*	4	4	2	4	2
Турецкий язык	3/3*	2/2*	1	0	0	0	0

Особенности языкового обучения в БИЛ

- Преподавание 4 языков как языковых предметов
- Преподавание предметов на двух языках
- Исключение Я1 в группах с РЯО с 9 класса
- Интенсивная языковая подготовка к обучению на английском языке (4 мес.)
- Изучение предметов на английском языке с 7 класса
- Увеличение доли казахского как языка обучения
- Позднее погружение в казахский язык
- Преподавание математики на ЯЗ
- Разное количество часов английского языка по направлениям (ЕМ и ОГ)
- Отсутствие преподавателей-носителей английского языка
- Ожидаемый уровень владения английским языком по окончанию школы - B2
- Организация внеклассных мероприятий на четырех языках
- Преподавание предметов учителями, владеющими языками

1.4. Внедрение полиязычного образования в вузах

- 42 вуза осуществляют подготовку специалистов на трех языках
- 17 вузов готовят педагогические кадры для преподавания на английском языке биологии, химии, физики и информатики [55]
- В 2008 году КарГУ и КазУМОиМЯ стали базовыми площадками полиязычного образования [36]
- С 2012 года для подготовки педкадров с полиязычным образованием увеличен объем кредитов по иностранному языку в цикле БД [56]
- С 2016 года вузы, осуществляющие обучение на трех языках, переходят к модели «50:20:30» (50% предметов - Я1, 20% - Я2 и 30% - Я3)
- В педагогических вузах учебная нагрузка английского языка составляет 8 кредитов согласно ТУП, а в КарГУ – 24 кредита: 16 дополнительных кредитов выделено из ДМ КВ
- В КарГУ осуществляется непрерывное обучение английскому языку с 1 по 6 семестр, а в педагогических вузах такая системность не соблюдается
- В КарГУ изучение дисциплин на английском языке вводится со 2 семестра, а в педагогических вузах – с 1 семестра
- В КарГУ постепенное уменьшение объема учебной нагрузки по английскому как языковому предмету и увеличение нагрузки дисциплин, изучаемых на английском языке, способствует эффективному внедрению обучения на английском языке
- В КарГУ прием в полиязычные группы осуществляется по целевому отбору, а в педагогических вузах слабый уровень абитуриентов не позволяет проводить целевой отбор
- Каждый вуз осуществляет обучение на трех языках, исходя из имеющихся ресурсов и кадров
- Отсутствует системность в определении языка обучения дисциплин. Несмотря на то, что предметы ЕНЦ и информатика планируется преподавать на английском языке в школе, содержание данных дисциплин будущими учителями только частично изучается на английском языке (см. Рис. 6, 7)

Рисунок 6. Модель обучения на трех языках в КарГУ

Особенности языкового обучения в КарГУ

- Увеличение объема учебной нагрузки на изучение английского языка за счет кредитов на КВ (24 кредита)
- Непрерывное изучение английского языка с 1 по 6 семестр: постепенный переход от языкового предмета к языку обучения
- Введение английского языка как язык обучения со 2 семестра
- Прием в полиязычные группы на основе целевого отбора

Общие характеристики языкового обучения для исследованных вузов и КарГУ

- Модель «50:20:30» - 50% на Я1, 20% на Я2, 30% на Я3
- ООД и БД ведутся Я1
- Поддерживается изучение государственного языка через дисциплину «Мем-лекеттік тілде іс-қағаздарын жүргізу»
- Отсутствие системности в определении языка обучения по дисциплинам

Рисунок 7. Модель обучения на трех языках в вузах (средние показатели)

Обобщение особенностей языкового обучения в вузах, которые готовят кадры для преподавания биологии, химии, физики и информатики на английском языке

- Объем учебной нагрузки на изучение английского языка составляет в среднем 12 кредитов, из которых 8 из ООД ОК и БД ОК согласно ТУП и 4 кредита из КВ
- Непланомерное изучение английского языка с 1 по 7 семестр
- Введение английского языка как языка обучения с 1 семестра
- Отсутствие целевого отбора в полиязычные группы

- Модель «50:20:30» - 50% на Я1, 20% на Я2, 30% на Я3
- ООД и БД ведутся Я1
- Поддерживается изучение государственного языка через дисциплину «Мем-лекеттік тілде іс-қағаздарын жүргізу»
- Отсутствие системности в определении языка обучения по дисциплинам

2. Международный опыт полиязычного образования

2.1. Модели полиязычного образования

В международной практике имеются две основные группы моделей полиязычного образования: слабые (weak) и сильные (strong).

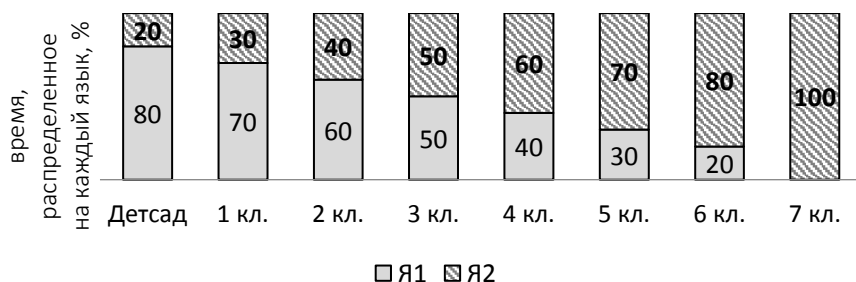
Слабые модели приводят к использованию учащимися только одного языка. Сильные – к свободному владению несколькими языками.

2.1.1. К слабой группе относятся три модели [57]

(1) Традиционная модель – когда используется только один язык обучения, а иностранный язык преподается как предмет 2-3 часа в неделю. В результате, учащиеся остаются моноязычными. Такая модель неэффективна, особенно в тех регионах (странах), где нет возможности использовать иностранный язык в повседневном общении. Она распространена во многих постсоветских странах, включая Казахстан.

(2) Переходная модель. Предназначена для национальных меньшинств и иммигрантов с целью их ассимиляции в обществе. Учащиеся начинают обучение на своем родном языке с постепенным переходом на второй язык (Я2). В данном случае Я2 – это государственный язык страны. С 7 класса учащиеся обучаются исключительно на Я2. Обязательным условием данной модели являются двуязычные учителя (Я1+Я2). В результате, учащиеся забывают свой родной язык и становятся моноязычными носителями второго языка. Такая модель используется, например, в США для испанских иммигрантов.

Рисунок 8. Переходная модель

(3) Принудительное погружение («sink or swim» подход) также предназначено для национальных меньшинств и иммигрантов. По сравнению с предыдущей моделью, здесь учащиеся обучаются на Я2 с 1 класса. Учителя имеют только рецептивные виды речи (слушание и чтение) родного языка учащихся. Родной язык поддерживается только дома. Постепенно учащиеся переходят на Я2 даже дома, забывают родной язык и владеют свободно только одним языком (Я2). Такая модель раньше применялась в СССР, США. Сейчас используется редко, так как считается, что она нарушает права иммигрантов, национальных меньшинств и демотивирует учащихся.

2.1.2. К сильной группе относятся также 3 модели [57]

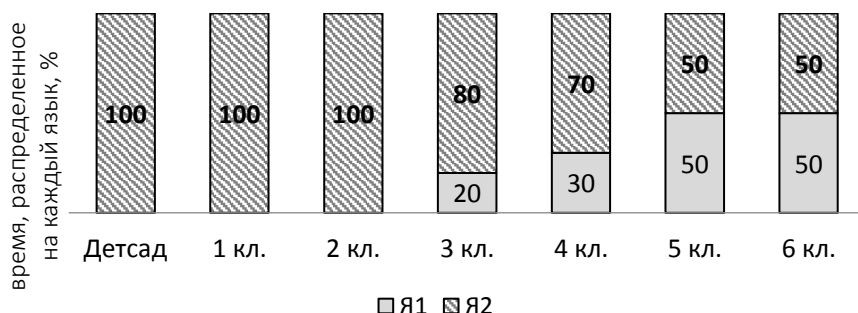
(1) Модель языкового погружения разработана для учащихся школ с целью овладения функциональными навыками двух языков. Первый язык (Я1) учащихся – в данном случае официальный язык страны. Второй язык (Я2) имеет высокий статус, престиж и экономическую важность в стране. Первый и второй языки преподают разные учителя, чтобы ученикам было ясно, когда общаться на первом, а когда на втором языке. Учитель, преподающий второй язык, должен быть носителем языка либо владеть им свободно (на уровне С1-С2). При обучении на Я2, учителя используют только Я2 и не используют перевод. В результате такого обучения, учащиеся свободно овладевают двумя языками. Такую модель практикуют во многих странах мира (Канада, США, Япония, Италия, Испания, и др.).

Существуют три типа языкового погружения: раннее, среднее, позднее.

(1.1) Программа раннего погружения в Я2 начинается в детском саду, когда дети достигают пятилетнего возраста. В 1 и 2 классах обучение проходит полностью на Я2. В 3 классе Я1 вводится как предмет, а с 4 класса начинают преподаваться другие предметы на Я1. К 5 классу процент преподавания на обоих языках становится одинаковым (50%/50%). В некоторых школах обучение на Я1 в 5 и 6 классах варьируется от 20% до 60-70%.

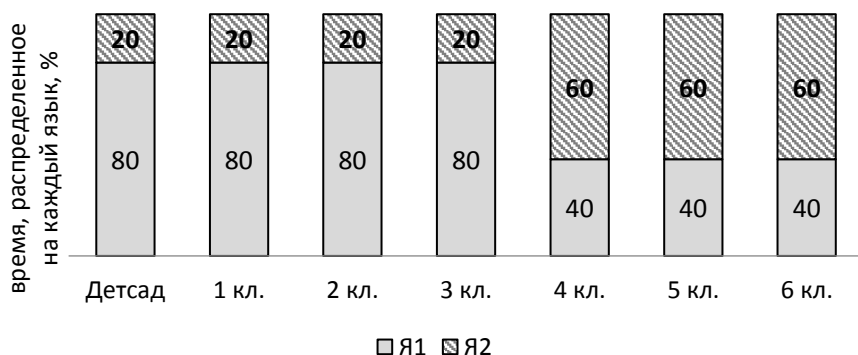
С 7 класса учащиеся могут сами выбирать предметы, которые они хотят изучать на Я2.

Рисунок 9. Раннее языковое погружение

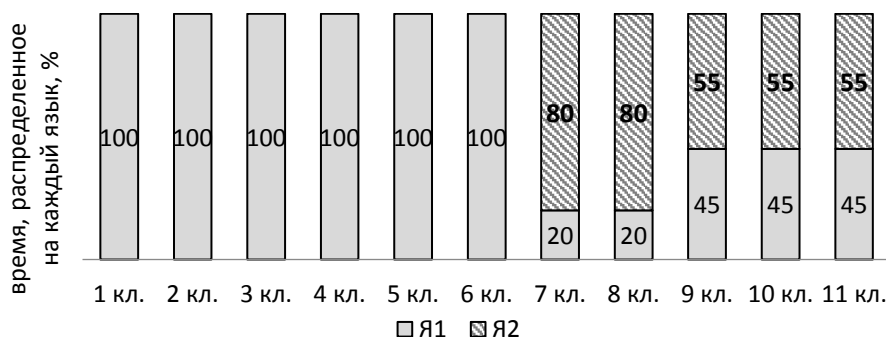
(1.2) В среднем языковом погружении образование также начинается на Я1 с детского сада. По сравнению с ранним погружением, с детского сада по 3 класс учащиеся получают образование преимущественно на Я1. Я2 также вводится с детского сада как предмет по 30-60 минут в день. Изучение предметов на Я2 обычно начинается с 4 класса. С 4 класса соотношение предметов на Я1 и Я2 в большинстве случаев равное (50% и 50%).

Рисунок 10. Среднее языковое погружение

(1.3) Позднее языковое погружение обычно начинается с 7 класса. У учащихся к этому времени уже имеется некоторый опыт обучения на Я2 в результате проведения ежедневных занятий по 45-60 минут с 1 класса. С 9 по 11 классы предметы на Я2 преподаются по выбору.

Рисунок 11. Позднее языковое погружение

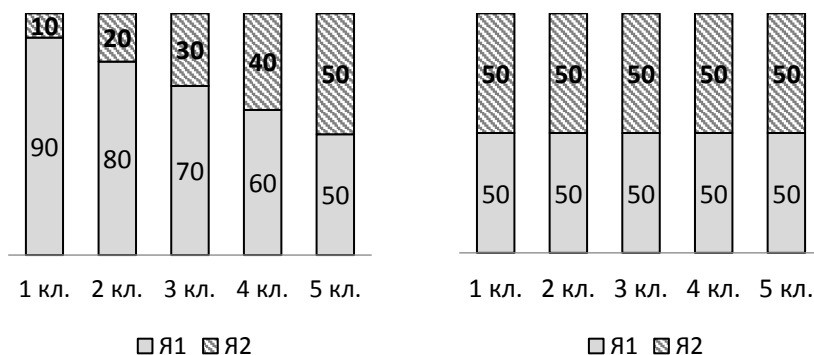
(2) При двусторонней модели обучаются равное количество носителей Я1 и Я2 в одном классе. В США учащиеся, для которых Я1 – испанский, и учащиеся, для которых Я1 – английский, обучаются вместе в одном классе. Данная модель считается наиболее эффективной по двум причинам. Во-первых, учащиеся параллельно осваивают два языка. Во-вторых, культивируется уважительное отношение к другим языкам и культурам [58].

Существуют два типа двусторонней модели: 90/10 и 50/50.

(2.1) Программа 90/10 действует с 1 по 5 класс, после распределения времени идет по типу программы 50/50.

(2.2) Программа 50/50 действует с 1 по 11 (12) класс.

Рисунок 12. Программы 90/10 и 50/50

(3) Традиционная двуязычная модель предназначена для стран, которые являются полиязычными на официальном уровне (Сингапур, Люксембург). В отличие от языкового погружения и двусторонней модели, внедряемых в странах с одним официальным языком, традиционная двуязычная модель использует два или более языков, являющиеся официальными языками страны. Следующее различие заключается в масштабе программ. Языковое погружение и двусторонняя модель реализуются отдельными школами. А традиционная двуязычная модель охватывает всю систему образования. В Европе такие школы называются CLIL-школами. Традиционную двуязычную модель обычно применяют международные школы, в которых один из языков обучения является международным языком (английский).

Обобщенная сравнительная информация по моделям полиязычного образования приведена в Таблице 1.

Таблица 1. Модели полиязычного образования в мире

Модели		Языки обучения	Языковой репертуар	
Группа	Название		До программы	После
Слабые (приводят к моноязычию)	Традиционная (mainstream with FL teaching)	Только Я1 (Я2 как предметы)	Я1	Я1
	Переходная (transitional)	Я2+Я1 частично (как вспомогательный)	Я1 и Я2	Я2
	Принудительное погружение (submersion), в основном, для нац.меньшинств	Только Я2 (Я1 используется вне школы)	Я1	Я2
Сильные (приводят к полиязычию)	Языковое погружение (immersion)	Я1 + Я2 (разное соотношение)	Я1	Я1 и Я2
	Двусторонняя (two-way language)	Я1 + Я2 (90%/10% 50%/50%)	Я1 и Я2	Я1 и Я2
	Традиционная двуязычная (mainstream bilingual)	Я1 + Я2 (два офиц. языка, определяется паритет)	Я1 и Я2	Я1 и Я2

2.2. Кейсы стран с успешным опытом полиязычного образования

Из 178 полиязычных стран можно выделить 5 стран, успешно реализующих обучение на трех языках.

Результаты этих стран по международному экзамену PISA-2015 выше или равны по сравнению со странами, где используется только один язык обучения [59] (Табл. 2).

Таблица 2. Сравнение результатов полиязычных стран в PISA-2015 со средним показателем по ОЭСР

<i>Страна</i>	<i>Чтение</i>	<i>Математика</i>	<i>Естествознание</i>
Финляндия	526	511	531
Нидерланды	503	512	509
Швейцария	492	521	506
Испания (Страна Басков)	491	492	483
Люксембург	481	486	483
Среднее значение ОЭСР	493	490	493

Основные сведения о статусе и сферах употребления языков в этих странах приведены в Таблице 3.

Таблица 3. Общие сведения о языковой ситуации в полиязычных странах

	<i>Финляндия</i>	<i>Нидерланды</i>	<i>Швейцария</i>	<i>Страна Басков</i>	<i>Люксембург</i>
<i>Год внедрения полиязычия в образовании</i>	1987	1997	1996	1982	1912
<i>Позиция в рейтинге EPI</i>	5	1	14	25 (Испания)	7
<i>Статус и сфера использования языков</i>	Финский официальный язык, образования, религии, телевидения и прессы	Голландский официальный язык	Немецкий официальный язык в 17 кантонах (65% населения)	Баскский официальный	Люксембургский официальный В парламенте – устно; 70,5% населения используют на работе, в школе, дома
	Шведский официальный, язык образо-	Английский язык образования	Французский официальный язык в 7 канто-	Испанский официальный	Французский официальный. В парламенте –

	вания, религии, телевидения и прессы		нах (18% населения)		законы письменно; 55,7% населения используют на работе, в школе, дома
	Саамский один из обязательных языков предоставления дошкольного образования	Фризский язык, используемый в провинции Фрисла	Итальянский официальный - в 3 кантонах (12% населения)	Английский - каналы на телевидение, газеты, СМИ	Немецкий официальный. В парламенте, масс-медиа, полиция, 30,6% населения используют на работе, в школе, дома
Владение языками	97% на финском, 45% - на английском, 5,4% - на шведском 80% владеют 4 языками к 11 классу	97,5% на голландском, 90% английским, 74% - фризским, 71% - немецким, и 29% - испанским	63,7% на немецком, 20,4% - на французском, 6,5% - на итальянском. 42% на двух языках	30% населения являются двуязычными	98% населения владеют 2 языками 84% - 3, 61% - 4
Зарплата педагога в год	\$ 29 351	\$ 40 515	\$ 68 820	\$ 32 025	\$ 72 363
Затраты на ученика в % от ВВП на ДН	22 %	23 %	20 %	30 %	15 %

2.2.1 Финляндия

• 97% населения говорят на финском, 45% - на английском, 34% - на шведском языках, 13% - немецким, 3% - французским [60]

• Финский язык относится к уральской семье языков, в то время как остальные языки – к индоевропейской [60]

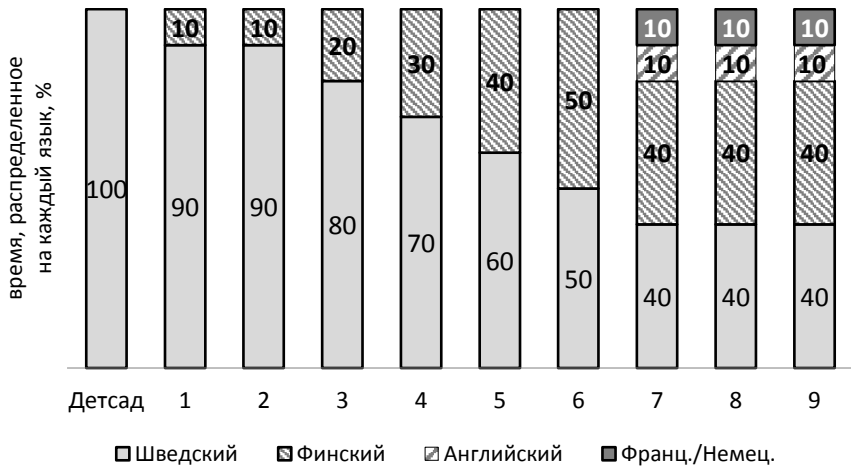
• В 2016 году ВВП на душу населения составил \$ 43 492 [61]

• Государственные расходы на образование составляют 6,4% от ВВП

• Расходы на одного ученика \$ 9579 или 22 % от ВВП [62]

- 80% учащихся владеют 4 языками к концу 11 класса [57]
- Первые пилотные группы языкового погружения с включением финского и шведского языков появились в 1987 году [57]
- Согласно модели раннего полного погружения финоговорящих детей в шведский язык, в дошкольных организациях образования обучение и воспитание детей проводится только на шведском языке (Рис. 13) [63]
- В школе каждый предмет преподается на двух языках до завершения обучения [63]
- Например, История Финляндии в 5-6 классах ведется на шведском языке, в 7-8 классах – на финском [63]

Рисунок 13. Модель полиязычного образования в школах Финляндии

- Шведский, финский и английский языки (Я2, Я1 и Я3) как обязательные предметы изучаются с 1 по 6 класс, французский или немецкий (Я4) вводятся с 5 класса (Табл. 4) [63]

Таблица 4. Распределение часов в школах Финляндии в разрезе языков

Класс	Шведский (час/нед.)	Финский (час/нед.)	Английский (час/нед.)	Французский/Немецкий (как предмет) (час/нед.)
1	17	2	1	-
2	17	2	1	-
3	14	7	2	-
4	14	7	2	-
5	10	7-11	2	2
6	10	7-11	2	2
7-11	Распределение различно в каждой школе в зависимости от потенциала педагогов, учебно-методической базы, технического оснащения			

- Обучение английскому языку направлено только на развитие коммуникативных компетенций [64]
- В Финляндии функционируют два вида школ по основному языку обучения – школы с финским языком (3257 школ) и шведским (315) [65]
- При этом в школах с финским языком обучения шведский язык является предметом по выбору, а финский язык в школах со шведским языком обучения является обязательным [65]
- В результате учащиеся со шведским языком обучения владеют финским языком лучше, чем учащиеся с финским языком обучения владеют шведским языком [65]
- Разделение организаций образования по языку обучения (финский или шведский) распространяется на все уровни образования - от дошкольного (около 2700 организаций) до высшего (14 университетов и 26 политехнических институтов) [66; 67]
- Подготовка будущих учителей в Университете Ваасы и Академии Або проходит в два этапа: бакалавр – 180 ECTS и магистр – 120 ECTS [68]
- Обязательными являются 4 блока дисциплин: Шведский язык, Педагогика, Полиязычие и Специальные дисциплины (Табл. 5)
- В Академии Або студенты изучают теорию (3 кредита) и практику (2 кредита) полиязычного образования в рамках дисциплины по выбору. 50% данной дисциплины преподается на английском языке [69]

Таблица 5. Обязательные блоки дисциплин в 2 педуниверситетах Финляндии

<i>Университет Ваасы</i>	<i>Академия Або</i>
Блок «Шведский язык»: грамматика, перевод, шведская литература, академическое письмо	Блок «Педагогика»: психология в образовании, специальное образование, школьная дидактика, индивидуальность педагогов, 4 периода педпрактики
Блок «Полиязычие» (multilingualism): полиязычное образование, полиязычие в обществе, языковое погружение и другие двуязычные программы, CLIL, обучение и освоение языка, исследования в области языкового погружения	Блок «Специальные дисциплины»: биология, математика, физика и др. предметы в зависимости от выбора специальности (учитель математики, физики и т.д.)

- В университетах Оулу и Иваскила в обучении CLIL 40-70% содержания дисциплин преподается на английском языке в течение пяти лет [68]

- В университете Хельсинки на изучение CLIL выделяется 40 часов (1 кредит). В университете Турку будущие учителя начальной школы изучают теорию CLIL (2 кредита), а учителя-предметники изучают дополнительный модуль по CLIL (1 кредит) с 1997 года [70]

Основные выводы:

- По окончании средней школы большинство учащихся владеют 4 языками – финским, английским, шведским, немецким или французским. При этом расходы на одного ученика \$ 9 579 или 22% от ВВП, что в 7 раз больше, чем в Казахстане

- Во время обучения будущие педагоги изучают обязательный блок дисциплин по полиязычию

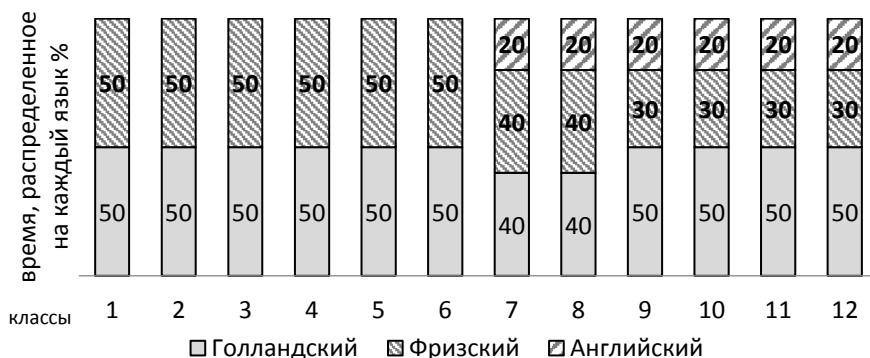
2.2.2. Нидерланды

- 97,5% населения владеют голландским языком, 90% - английским, 74% - фризским, 71% - немецким и 29% - испанским [71]

- В 2016 году ВВП на душу населения составил \$ 45 210 [61]

- Государственные расходы на образование - 5,4% от ВВП [72]
- Расходы на одного ученика \$ 10 552 или 23% от ВВП на душу населения [72]
- Обучение на трех языках началось в 1997 году в 5 экспериментальных школах [57]
- С 1 класса начинается обучение на голландском и фризском языках (Рис. 14)

Рисунок 14. Модель полиязычного образования в школах Нидерланд

- Английский язык как предмет изучается с 1 по 3 классы по 20-30 минут в неделю. В этот период изучение направлено на знакомство с языком через изучение новых слов и песен [57]

- С 5 класса (9 лет) начинаются «подготовительные уроки английского языка» по 2-3 часа в неделю (Табл. 6) [57]

Таблица 6. Распределение часов в школах Нидерланд в разрезе языков

Языки	Классы							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Недельная нагрузка в часах							
Голландский	7	7	7	4	4	2-3	2-3	2-3
Фризский	1	1	1	1-3	1-3	1-3	1-3	1-3
Английский	0,3-0,5	0,3-0,5	0,3-0,5	1	2-3	2-3	2-3	2-3

- В 7-8 классах на английском языке ведутся краеведение и искусство, с 9 класса - естественные науки и экономика по методике CLIL [57]

- История, музыка и физическая культура ведутся на фризском языке [57]

- Подготовка педагогов осуществляется по двум направлениям:

- 1) вузовская подготовка педагогических кадров (pre-service teacher training) – в 2 вузах, продолжительностью 4 года (240 кредитов). В этих вузах нет отдельной специальности для работы в трехязычных школах. Во время 6-месячной педагогической практики студенты могут взять курс по программе полиязычного образования (30 кредитов);

- 2) повышение квалификации учителей без отрыва от профессиональной деятельности (in-service teacher training). Учителя, работающие в трехязычных школах, получают интенсивную поддержку от Центра образовательных услуг.

Два педколледжа также привлекают студентов в работу трехязычных школ.

Большинство учителей посещают курсы английского языка

- Имеется программа онлайн обучения для разных уровней образования в рамках национального проекта. Например, www.digischool.Nl/fry – электронная площадка для учителей, www.sichtopfryslan.nl – двуязычный сайт для учащихся, www.edufrysk.nl – курс для взрослых [73]

Основные выводы:

- С 1 по 7 классы осуществляется обучение на двух языках (Я1 и Я2), с 7-8 класса – на трех языках (+Я3), с 9 класса некоторые предметы ведутся на английском языке по методике CLIL

- Обучение на английском языке вводится на основе сформировавшихся компетенций в Я1 и Я2

- По завершении школы, учащиеся владеют тремя языками

- При этом расходы на одного ученика \$ 10 552 или 23% от ВВП на душу населения, что в 7,7 раз превышает расходы на ученика в РК

2.2.3. Швейцария

- Согласно Конституции, национальными языками являются немецкий, французский, итальянский и романский [74]

- 63,7% населения говорят на немецком языке, 20,4% - на французском, 6,5% - на итальянском, и 0,5% - на романском языках [75]
- 42% населения владеют как минимум двумя языками [75]
- Кантоны (территориальные единицы) имеют возможность самостоятельно определять свои официальные языки [74]
- Несмотря на то, что страну принято считать полиязычной, большинство населения отдельных кантонов является моноязычным [74]
- Широкое использование английского языка как языка общения отрицательно влияет на взаимоотношения языковых сообществ внутри страны [74]
- В 2016 году ВВП на душу населения составил \$ 79 578 [61]
- Государственные расходы на образование - 6,4% от ВВП [76]
- Расходы на одного ученика - \$ 15 891 или 20% от ВВП на душу населения [76]
- Двужычные программы функционируют с 1996 года [57]
- Существуют значительные различия среди кантонов в отношении возраста учащихся (начальный возраст для детского сада, школы и университета), продолжительности программы обучения (отдельные модули на Я2 или полноценные предметы в течение нескольких лет), интенсивности использования Я2 (от 10 до 100% учебной программы), а также языкового состава класса (учащиеся, использующие один язык или несколько) [77]
- Реализуются 3 модели трехязычного образования (Табл. 7):

Таблица 7. Модели полиязычного образования в школах Швейцарии

<i>Сильная модель</i>	<i>Средняя модель</i>	<i>Слабая модель</i>
в вузах по специальностям: экономика, коммуникация, архитектура	в школах	в школах
3 языка используются как языки обучения и как предметы в зависимости от кантона	2 языка используются как языки обучения и как предметы, ЯЗ – только как предмет	только 1 язык используется как язык обучения, остальные 2 языка

в Гризоне: Немецкий язык – изучаются только
в детском саду как предметы
Романский – в средней шко-
ле
Английский с 7-го класса
в Тичино 4 языка обязатель-
ны:
итальянский (Я1) – с 1 кл.;
французский (Я2) – с 3 кл.;
немецкий (Я3) – с 6 кл.;
английский (Я4) – с 8 кл.

• 90% выпускников школ в совершенстве владеют 2 иностранными языками, а 60% - тремя [78]

• В Педагогическом университете Цюриха (Zurich University of Teacher Education – Pädagogische Hochschule Zürich) будущие учителя обучаются навыкам методики CLIL [79]

Основные выводы:

• Текущая языковая политика (автономность кантонов) положительно влияет на развитие официального языка кантонов

• Однако она препятствует развитию других языков в пределах кантонов

• В результате уровень владения вторым и последующими языками взрослого населения ниже, чем в сопоставляемых полиязычных странах

• Благодаря внедрению программ двуязычного образования с 1996 года ситуация улучшается и большинство выпускников школ владеют 2 иностранными языками, более половины – тремя

• При этом расходы на одного ученика - \$ 15 891 или 20% от ВВП на душу населения, что в 11 раз больше, чем в Казахстане

2.2.4 Испания (Страна Басков)

- Практически все население страны владеет испанским языком, 30% населения владеют двумя языками (испанским и баскским) [80]
- 17-18% населения понимают баскский, но не говорят на нем, вследствие того, что в период 1930-1970-х годов баскский язык отсутствовал в системе образования [81]
- В отличие от других национальных языков Испании, баскский язык является псевдо-изолированным, не относится ни к одной известной семье языков и типологически не похож на испанский, который принадлежит к индоевропейской семье [81]
- В среднем ВВП на душу населения составляет \$ 32 061 [82]
- Государственные расходы на образование - 5.5 % от ВВП [83]
- Расходы на одного ученика составляют \$ 9769 или 30 % от ВВП [84]
- В 1982 году были разработаны 3 модели трехязычного образования (модель А, В и D). Все три модели реализуются как в государственных, так и в частных школах и могут быть выбраны по желанию родителей [84] (Табл. 8)

Таблица 8. Модели полиязычного образования в школах Страны Басков

	<i>Модель А</i>	<i>Модель В</i>	<i>Модель D</i>
<i>Описание</i>	для испаноговорящих учащихся, которые обучаются на испанском языке	для испаноговорящих учащихся, желающих овладеть испанским и баскским языками	обучаются носители баскского языка в целях сохранения языковых навыков, а испаноговорящие дети полностью погружаются в баскский язык
<i>Я1</i> <i>Испанский язык</i>	Испанский язык Язык обучения	Испанский язык Язык обучения	Баскский язык Предмет (3-5 часов в неделю)

Баскский язык	Предмет (3-5 часов в неделю) или дополнительные занятия или баскский язык в качестве языка обучения по одному предмету Модели A+	Язык обучения	Язык обучения
Английский язык	Иностранный язык или дополнительный язык обучения по некоторым предметам		
Французский или немецкий языки	Иностранный язык (по выбору)		

• Баскский и испанский языки изучаются с 1 по 10 класс по 3-4 часа в неделю, в то время как объем недельной нагрузки английского языка составляет 2-3 часа (Табл. 9):

Таблица 9. Распределение часов в школах Страны Басков в разрезе языков

Классы Языки	Недельная нагрузка (кол-во часов) на языковые предметы									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Баскский	4	4	4	4	4	3	4	4	3	3
Испанский	4	4	4	4	4	3	4	4	3	3
Англий-ский	2	2	3	3	2,5	2,5	4	3	3	3

• Подготовка педкадров осуществляется в течение 4 лет (240 кредитов) [85]

• Все учителя должны иметь сертификат о владении баскским языком по основным четырем навыкам Euskararen Gaitasun Agiria - EGA [86]

• Для учителей предусмотрены программы повышения квалификации [87]:

- IRALE: программа для всех учителей, желающих улучшить навыки баскского языка. Продолжительность программы - 3 года. В период повышения квалификации рабочая нагрузка учителей уменьшается.

- GARATU: обширная программа для учителей по изучению языков, включая изучение баскского, английского и французского языков

- BERRITZEGUNE: программа рассчитана для учителей узкоспециальных дисциплин и некоторых предметов (баскский/испанский/английский для учителей физики/химии и т.д.).

Основные выводы:

- В среднем образовании учащимся предоставляется выбор модели обучения языкам, как в государственных, так и в частных школах (A, B и D)

- Особенность модели трехязычного образования и ее трудность заключается в том, что баскский язык не является родственным остальным языкам обучения

- Расходы на одного ученика составляют \$ 9769, что в 7 раз превышает расходы на одного ученика в РК

2.2.5 Люксембург

- Официальные языки - люксембургский, французский и немецкий

- Образование на трех языках было внедрено в 1912 году (см. Рис. 15)

- 98% учащихся Люксембурга владеют двумя языками, 84% - тремя, а 61% - четырьмя [88]

- В 2016 году ВВП на душу населения составил \$ 105829 [61], что в 10 раз больше, чем в Казахстане – \$ 10 616 [89]

- Расходы на образование составляют 5,2% от ВВП, что выше среднего показателя ЕС 4.9% (РК- 3,6%) [90; 76]

- В 2014 году расходы на одного ученика составили \$ 16 200 или 15% от ВВП на душу населения (РК – \$ 1 362 или 13%) [91]

- Дошкольное образование обязательно для всех детей от 4 до 6 лет

- В дошкольном образовании изучают люксембургский язык как Я2, поскольку 65% детей до детского сада не говорят на нем [92]

- Люксембургский язык в качестве языка обучения используется только в 1 классе и только на уроках физкультуры. Но при этом в старших классах учащиеся хорошо владеют люксембургским языком, за счет стратегии «Translanguaging», когда учащиеся читают материалы на языке обучения (немецкий/французский), а обсуждают на люксембургском [92]

- Основными языками обучения в начальной, основной и старшей школе являются немецкий и французский [92]

- Немецкий язык изучается с 1 класса, французский язык - со 2, английский как обязательный иностранный язык – с 7 класса (Табл. 10)

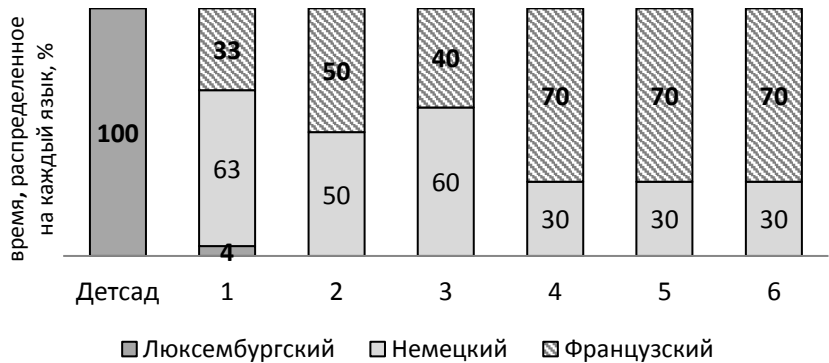
- Доля языковых предметов в начальной школе составляет 39,4% от общего количества часов [92]

- По завершении школы, учащиеся свободно владеют тремя языками

Таблица 10. Распределение часов в школах Люксембурга в разрезе языков

Недельная нагрузка	Классы							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Люксембургский	1	-	-	-	-	-	-	-
Немецкий	5	6	7	8	8	8	8	8
Французский	0	7	7	7	7	7	7	7
Английский	-	-	-	-	-	-	2	2

Рисунок 15. Модель полиязычного образования в школах Люксембурга

- С 1 по 6 класс немецкий язык используется для преподавания предметов. В старших классах французский язык вытесняет немецкий, и на нем начинают преподаваться другие предметы. В старших классах английский язык изучается как иностранный язык [93]
- Подготовка учителей осуществляется в Университете Люксембурга. Университет предлагает моноязычные, двуязычные и трехязычные программы обучения (Табл. 11)

Таблица 11. Виды языковых программ в Люксембурге

Моноязычные программы	Двуязычные программы 80/20; 70/30; 50/50	Трехязычные программы
Английский	Французский/английский Французский/немецкий	Французский/немецкий/английский Люксембургский/немецкий/французский

- Каждый студент проходит обязательную 6-месячную практику в стране, официальным языком которой является целевой язык, на котором будет преподавать будущий педагог [94]

- Подготовка учителей-предметников естественно-математического цикла осуществляется по грантам программ Comenius и Erasmus в вузах Франции, Германии и Великобритании [94]

- В вузах 100 часов выделяется на изучение педагогики и дидактики, оценивания, навыков общения с родителями и партнерами школ, развития школы, индивидуального профессионального роста, а также на изучение специализированной дидактики по дисциплинам [94]

- 135 часов выделяется на изучение практической деятельности учителя. Важным аспектом подготовки учителей является преподавание предметного содержания учащимся, не владеющими языком обучения свободно. Упор делается на обучение методике CLIL [94]

- Подготовка уже работающих учителей осуществляется по двум программам [83]:

- SCRIPT (Service de Coordination de la Recherche et de l'Innovation Pédagogiques et Technologiques) предлагает курсы по языковому восприятию (language awareness) и культурному равенству. Поскольку почти все учителя являются трехязычными, языковые курсы для учителей не организовываются.

- Formation Pédagogique – похожая программа для учителей средней школы

Основные выводы:

- Независимо от Я1, в дошкольном образовании и в первом классе начальной школы формируются навыки владения национальным люксембургским языком

- Основными языками обучения в начальной, основной и старшей школе являются немецкий и французский (Я1 и Я2)

- Английский как иностранный язык изучается с 7 класса

- По завершении школы учащиеся владеют тремя языками
- При этом, в 2014 году расходы на одного ученика составили \$16 200, что в 11 раз больше, чем в РК (\$1362)
- Студенты педагогических специальностей проходят обязательную 6-месячную практику в стране, где официальным языком является целевой язык, на котором будет преподавать будущий педагог
- Высокий уровень владения тремя языками достигается не только за счет преподавания различных предметов на этих языках, но и благодаря применению стратегии «Translanguaging»

2.2.6. Выводы для Казахстана

- Успешные полиязычные страны имеют многолетний опыт реализации обучения языкам (Люксембург – с 1912 года, страна Басков – с 1982, Финляндия – с 1987, Швейцария – с 1996 и Нидерланды – с 1997). За эти годы они смогли выработать модель, наиболее подходящую для их контекста, путем проб и ошибок
- Большинство языков стран с передовым опытом полиязычного образования являются родственными, типологически схожими и используют письменность на основе латинского алфавита
- В контексте Казахстана три языка отличаются типологически, принадлежат к разным языковым семьям, ветвям, группам и используют разные алфавиты (кириллица и латиница), что усложняет внедрение обучения на трех языках по сравнению с рассмотренными странами
- Наиболее успешным опытом обучения на трех языках является первичное формирование функциональной грамотности на родном языке. Следующие языки вводятся при успешном овладении предыдущим языком
- В рассмотренных странах в основе обучения иностранным языкам лежит коммуникативная методика, в то время как в Казахстане до сих пор широко используется грамматико-переводной метод

- Вузы, готовящие полиязычные педкадры, обучают методике CLIL и применяют длительную педпрактику в полиязычных школах
- В некоторых вузах, осуществляющих подготовку полиязычных педкадров, обязательным является блок дисциплин по полиязычию
- Средняя годовая зарплата педагога в год в рассматриваемых странах составляет \$ 48 615, в Казахстане - \$ 2 736 (почти в 18 раз меньше)
- В среднем расходы на одного ученика составляют \$ 12 398, в Казахстане - \$ 1 362 (в 9 раз меньше)
- Таким образом, реализация полиязычного образования требует внимательного учета мирового опыта в контексте национальных особенностей, серьезных инвестиций, тщательного планирования и реалистичных ожиданий

3. Готовность казахстанских школ и вузов к поэтапной реализации обучения на трех языках

• Для выявления степени готовности школ и вузов Казахстана к поэтапному внедрению обучения на трех языках, АО «Информационно-аналитический центр» по заданию Министерства образования и науки Республики Казахстан провел исследование в сентябре-декабре 2016 года

• В исследовании приняли участие:

▪ 35 городских, сельских и малокомплектных школ городов Астана, Алматы и 7 областей Казахстана

▪ 17 вузов, осуществляющих подготовку педагогических кадров по специальностям «Физика», «Биология», «Химия» и «Информатика»

3.1. Результаты исследования в 35 школах

• Методы исследования: оценка уровня владения английским языком согласно шкале CEFR, интервью, фокус-группы, наблюдение уроков и изучение документов

• По результатам среза знаний (по шкале CEFR) большинство учителей английского языка оценили свой уровень владения английским языком на B2 (28%) и C1 (39%); однако, наблюдения уроков показали, что действительный уровень у учителей составляет A1-A2

• У руководства школ и учителей отсутствует четкое видение этапов, механизмов внедрения и методических аспектов обучения на трех языках

• Обучение на трех языках поддерживается учителями и руководителями школ

• Однако учителя указывают на ряд проблем, препятствующих эффективному внедрению обучения на трех языках, особенно на английском:

- отсутствие единого инструктивно-методического документа,
- психологический барьер в связи с низким уровнем языковой и методической подготовки учителей,

- возможное снижение качества обучения при изучении предметов на английском языке из-за слабой языковой подготовки учащихся, недостаточного количества часов для изучения английского языка (2 часа в неделю) и отсутствия языковой среды для практики навыков разговорной речи,

- обучение на трех языках может быть неприемлемым для всех учащихся - резкий переход на трехязычное образование может отрицательно повлиять на физическое и психическое состояние ребенка,

- отсутствует преемственность между вузами и школами в обучении языкам: выпускники школ повторно проходят материалы школьной программы в вузах, поскольку они не достигают необходимого уровня владения языком (B2) в школе

3.2. Результаты исследования в 17 вузах

- Методы исследования: оценка уровня владения английским языком согласно шкале CEFR и EFSET среди ППС и студентов, интервью, фокус-группы с администрацией и ППС, наблюдение занятий и изучение документов, регламентирующих полиязычное образование

- В полиязычных группах обучается 1773 студента; в исследовании приняли участие 1006 студентов (57%)

- Администрация и ППС исследованных вузов поддерживают и положительно относятся к политике трехязычного образования

- Однако 97% студентов, обучающихся в полиязычных группах, владеют английским языком на элементарном уровне A1-A2 и не достигают ожидаемого порога программы средней школы (B1)

- Такой уровень владения английским языком (A1-A2) недостаточен для изучения предметов на английском языке

- Не наблюдается повышение уровня владения английским языком в процессе обучения в полиязычных группах (1 курс A1–52%, A2 – 44%; 4 курс A1– 52%, A2 – 44%)

- Возможными причинами отсутствия прогресса у студентов в уровне владения английским языком были названы: неэффективные методы преподавания английского языка, отсутствие четких

критериев отбора в полиязычные группы, а также отсутствие языковой среды

- Только 12% ППС владеет английским языком на продвинутом уровне (C1-C2)

- 57% преподавателей владеет английским языком на среднем уровне (B1-B2)

- 31% преподавателей находятся на начальном этапе владения английским языком (A1-A2), что является недостаточным для качественного преподавания на английском языке. Однако эти педагоги ведут дисциплины естественнонаучного цикла на английском языке

- 41% участников отмечают угрозу ослабления статуса казахского языка в результате параллельного обучения трем языкам

- Вузы проявляют инициативу в реализации обучения на трех языках. С каждым годом увеличивается количество специальностей, студентов и ППС, вовлеченных в трехязычное образование

- Создана определенная учебно-методическая база (трехязычные словари, учебники); выработаны примерные модели по внедрению обучения на трех языках (соотношение языков, перечень дисциплин и т.д.); созданы меры по мотивации ППС, преподающих в полиязычных группах (уменьшение нагрузки и материальное стимулирование)

- В вузах, имеющих передовой опыт реализации трехязычного образования, (1) доля ППС, преподающих в полиязычных группах, составляет 15-30% от общего количества ППС в вузе; (2) доля студентов, обучающихся в полиязычных группах по педагогическим специальностям химия, физика, биология и ИКТ, составляет 25-75% от общего количества студентов этих специальностей; (3) уровень владения английским языком среди ППС, ведущих в полиязычных группах по перечисленным специальностям, составляет B2-C1; (4) уровень владения английским языком среди студентов полиязычных групп составляет A2; (5) активно используется методика CLIL в преподавании предметного содержания на английском языке

4. Методология обучения на трех языках в Казахстане

4.1. Базовые принципы полиязычного образования

- Полиязычное образование не является элитарным: все учащиеся могут обучаться по программе полиязычного образования [95]
- Родной язык должен стать основой для развития навыков других языков [96]
- Учащиеся, имеющие хорошую базу родного языка, демонстрируют сильные навыки письма и чтения по другим языкам [96]
- Согласно теории «Общих скрытых знаний» канадского профессора Джима Камминса, изучая один язык, ребенок приобретает навыки и скрытые металингвистические знания, на которые можно опираться при изучении другого языка [97]
- Общие скрытые знания предоставляют базу для развития второго и третьего языков [97]
- Следует обучать языку в благоприятной и доброжелательной языковой среде, в которой учащиеся не испытывают тревогу и активно принимают участие в процессе овладения языком [98]
- При обучении языку фокус должен быть на значении, а не на форме [99]
- Язык должен изучаться не ради самого языка, а ради получения конкретных знаний [99]
- Языковые навыки, в свою очередь, развиваются не только на языковых предметах, но и через другие предметные области (через содержание) [99]
- Сквозные общие темы при их параллельном изучении на языковых и других предметных уроках способствуют лучшему усвоению предметного содержания и языков [100]
- Билингвальное командное преподавание (ведение урока двумя учителями: один на Я2 или Я3 ведет урок, второй на Я1 оказывает поддержку в понимании) повышает эффективность полиязычия [101]

4.2. Основные рекомендации международных экспертов по итогам консультаций

- В Казахстане необходимо унифицировать систему терминологии трехязычия и трехязычного образования
- Определение трехязычного образования не должно ограничиваться английским языком
- Следует уделить особое внимание развитию существующей практики преподавания казахского и русского языков, которая на данный момент не обеспечивает высокий уровень владения этими языками
- Существующая система трехязычного образования в Казахстане уникальна и непохожа на примеры других полиязычных стран
- Это отражается в ее масштабности, региональных социально-демографических особенностях (преимущественное использование казахского языка в одних регионах, русского – в других) и типологических различиях трех языков (казахский - тюркский язык, русский – восточнославянский, английский – западногерманский)
- Поэтому необходимо применение дифференцированного подхода к определению модели, соответствующей условиям каждого региона
- Особого внимания требуют сельские и малокомплектные школы, у которых нет ресурсов для реализации обучения на трех языках
- Внедрение трехязычного образования следует рассматривать как долгосрочный процесс с ключевыми этапами, индикаторами
- Отправной точкой могут стать пилотные школы, из числа обычных школ, над деятельностью которых будет осуществляться регулярный мониторинг, что позволит определить наиболее подходящую для казахстанских школ модель трехязычного образования
- В школах с другими национальными языками следует обучать национальному языку как родному языку, казахскому языку как государственному и английскому языку как иностранному
- Важным фактором эффективной реализации трехязычного образования является отношение и понимание родителей, учителей и руководителей учебных организаций к трехязычному образованию

- Поэтому надо укреплять сотрудничество родителей, учителей и руководителей, которое значительно влияет на успех реализации трехязычного образования

- Все стейкхолдеры, особенно лица, которые занимаются разработкой политики, должны иметь правильное представление о трехязычном образовании, поскольку неправильное понимание целей образовательной политики могут привести к отрицательным результатам

- Казахстанским школам следует предоставить различные варианты и возможности внедрения обучения на трех языках

- Программа двуязычного образования должна стать фундаментом трехязычного образования

- В случае отсутствия в школе учителей естественнонаучного цикла, готовых преподавать на английском языке, школы, при наличии возможности, могут преподавать предметы общественно-гуманитарного цикла на английском языке

- Также можно преподавать небольшой модуль, академический язык или предметную терминологию на английском языке, или частично использовать материалы на английском языке

- Использовать интерактивное дистанционное обучение как способ обучения английскому языку в сельских школах, не имеющих необходимых ресурсов

- Английский язык следует преподавать по предметно-языковому интегрированному подходу, который позволяет учащимся использовать язык для конкретных и значимых целей

- Национальные экзамены (ЕНТ) должны отражать требования трехязычного образования

- Экзамены по предметам, языком обучения которых является английский, должны проводиться на английском языке либо на двух языках

- Необходимо проводить программы повышения квалификации не только для преподавателей, но и для руководителей школ и вузов

4.3. Рамочные основы внедрения обучения на трех языках в Казахстане

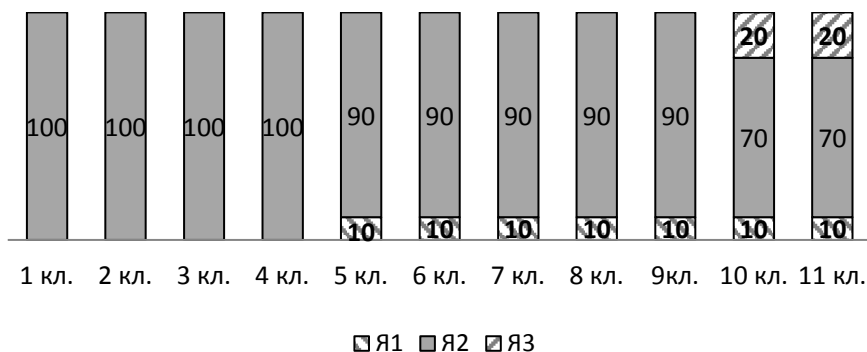
• На основе результатов проведенного исследования, международного опыта внедрения полиязычного образования и рекомендаций ведущих экспертов, предлагаются следующие рамочные основы обучения на трех языках в школах и вузах Казахстана.

В школах:

С учетом региональных особенностей, разнообразия и потенциала школ предлагаются следующие варианты реализации обучения на трех языках:

1. В регионах, где преобладает русский язык, следует внедрить программу погружения в казахский язык по опыту НИШ гт. Кокшетау и Талдыкорган. Программа предназначена для русскоговорящих детей. Все предметы с 1 класса ведутся на казахском языке, русский язык как предмет вводится со 2 класса, английский язык – с 3 класса. В 5-9 классах предлагается изучение одного предмета общественно-гуманитарного цикла на русском языке, в 10-11 классах – несколько предметов на английском языке (Рис. 16).

Рисунок 16. Вариант перспективной модели полиязычного образования для школ Казахстана

2. Предлагается ввести экспериментальную модель двухстороннего погружения в язык в школах со смешанным языком обучения в одном или двух классах. При данной модели равное количество

учащихся казахских и русских классов обучаются в одном классе. Учащиеся могут вместе изучать «Историю Казахстана» на казахском языке, «Всемирную историю» - на русском. Это будет способствовать параллельному изучению двух языков и формированию уважительного отношения к другим языкам. Английский язык как язык обучения вводится в старших классах (см. Табл. 12).

3. В школах с сильным кадровым потенциалом и материально-технической базой с 3 класса «Познание мира» изучается на казахском языке и «ИКТ» - на русском. С 5 класса «История Казахстана» преподается на казахском языке, «Всемирная история» - на русском. В 8-9 классах предлагается осуществлять подготовку к преподаванию предметов «Биология», «Химия», «Физика» и «Информатика» на английском языке через изучение терминологии, факультативные занятия и командное преподавание между учителями-предметниками и учителями английского языка. В 10-11 классах 4 предмета изучаются на английском языке. Соотношение первого языка и английского языка при преподавании определяется школами самостоятельно (см. Табл. 12).

4. В школах, частично готовых к внедрению трехязычного образования, с 7 класса рекомендуется преподавать «Историю Казахстана» на казахском языке, «Всемирную историю» - на русском. В 10-11 классах 1-2 предмета естественно-научного цикла следует вести на английском языке. При отсутствии англоязычных кадров, можно преподавать предметы общественно-гуманитарного цикла и короткие модули, элементы уроков, факультативные занятия на английском языке (см. Табл. 12).

При любой из вышепредложенных моделей, предмет «Английский язык» играет важную роль в развитии языковых навыков учащихся. Коммуникативный и предметно-ориентированный подходы должны составлять основу педагогики обучения английскому языку. Организация внеклассной деятельности на трех языках также способствует созданию эффективной языковой среды.

Таблица 12. Варианты моделей полиязычного образования в школах РК

План пере- хода	Начальные классы				Основная школа					Старшие классы	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Модель частичного перехода	Формирование функ- циональной грамот- ности трех языков через преподавание языковых предметов ^a				Преподавание Истории Казахстана на <i>казахском языке</i> ^b						
					Преподавание Всемирной истории на <i>рус- ском языке</i> ^c						
					Предметно- интегрированное обуче- ние <i>английскому языку</i> ^d					Предметно-интегрированное обуче- ние <i>английскому языку</i> ^d	
										Преподавание 1-2 предмета естествен- но-научного цикла на <i>английском языке</i> ^e	
2. Модель двустороннего погружения в школах со смешанным яз. обучения	90% Я1	80% Я1	70% Я1	60% Я1	50% Я1					35% Я1	
	10% Я2	20% Я2	30% Я2	40% Я2	50% Я2					35% Я2	
			Препода- вание английско- го языка как языко- вого предмета	Предметно- интегрированное обуче- ние <i>английскому языку</i> ^d	30% ЯЗ (предметы ЕНЦ)						
					Предметно- интегрированное обучение <i>англий- скому языку</i> ^d						
3. Модель погружения в казах- ский язык в северных регионах	100% на казахском языке				90% на казахском языке					60% на казахском язы- ке	
					Преподавание Всемирной истории на рус- ском языке (10%)					70% на казахском язы- ке	
	Преподавание русского языка как языкового предмета										
				Препода- вание англий- ского языка как языкового предмета	Предметно- интегрированное обуче- ние <i>английскому языку</i> ^d					Преподавание предметов естествен- нонаучного цикла на английском язы- ке (30%)	
Предметно-интегрированное обуче- ние <i>английскому языку</i> ^d											
4. Модель пол- ного перехода	100% Я1		90% Я1		80% Я1					50% Я1	
			10% Я2 ^f		20% Я2 ^g					20% Я2 ^g	
	Преподавание ан- глийского языка как языкового предмета			Предметно- интегрированное обуче- ние <i>английскому языку</i> ^d					30% ЯЗ (предметы ЕНЦ)		
	Преподавание казахского и русского языков как языковых предметов								Предметно-интегрированное обуче- ние <i>английскому языку</i> ^d		

Примечания к Таблице 12

- а) Предметы «Казахский язык», «Русский язык» и «Английский язык» формируют функциональную грамотность учащихся
- б) В школах с русским языком обучения с 5 по 11 класс предмет «История Казахстана» преподается на казахском языке
- в) В школах с казахским языком обучения с 5 по 10 класс предмет «Всемирная история» преподается на русском языке
- д) В основной школе осуществляется подготовка учащихся к изучению предметного содержания на английском языке через изучение предмета «Английский язык». При преподавании английского языка, следует применять подход предметно-интегрированного обучения
- е) При модели частичного перехода на англоязычное обучение, по мере возможности, школы преподают 1-2 предмета естественно-научного цикла на английском языке
- ф) При модели полного перехода в школах с русским языком обучения с 3 класса начальной школы рекомендуется преподавать предмет «Познание мира» на казахском языке по опыту НИШ
- г) В школах с русским языком обучения с 5 класса следует преподавать 2 предмета общественно-гуманитарного цикла на казахском языке

В вузах:

- Подготовка педагогических кадров в вузах для полиязычного образования включает 3 аспекта: обучение языкам, обучение предметным дисциплинам и обучение методике преподавания

Аспект 1: Языковая подготовка

- По действующей программе на первом курсе 6 кредитов выделяется на изучение Я2 и Я3 в течение двух семестров, и только в пятом семестре студенты изучают профессионально-ориентированный Я2 и Я3 (2 кредита). В результате данная учебная программа приводит к непоследовательному прерывистому языковому обучению

• Рекомендуется структура последовательной языковой подготовки с непрерывным изучением языковых предметов (Табл. 13)

Таблица 13. Предложение по совершенствованию структуры часов языковой подготовки в вузах, которые готовят кадры для преподавания предметов ЕНЦ на английском языке

Курс	Се- местр	Действующий объем кредитов по языкам			Предлагаемый объем кредитов по языкам		
		Я1	Я2	Я3	Я1	Я2	Я3
1	1		3	3		2	2
	2		3	3		2	2
2	3					2	2
	4					2	2
3	5		2 (проф.)	2 (проф.- ориенти- рованный)		2 (проф.)	2 (проф.- ориенти- рованный)
	6						
4	7					2	3
	8						

• Предлагаемая языковая программа обеспечивает непрерывное обучение Я2 и Я3. Она также предусматривает изучение языка и его профессионально-ориентированное направление

• Обучение английскому языку должно быть основано на предметно-интегрированном подходе (CLIL), который связывает язык с предметным содержанием и способствует улучшению языковых навыков

Аспект 2: Знание предмета

• Программа 1 курса включает изучение языков, общеобразовательных дисциплин, введение в специальность и предметную терминологию на трех языках

- Согласно действующей модели («50:20:30»), 50% дисциплин изучается на Я1, 20% на Я2 и 30% на Я3

- Изучение предметов на английском языке необходимо внедрять со 2 курса, когда студенты достигают необходимого уровня (B1-B2) языка для изучения предметов

- Поскольку будущие педагоги будут преподавать предметы ЕНЦ и информатику на английском языке в школах, содержание профилирующих дисциплин следует изучать на английском языке

Аспект 3: Методика преподавания

- Основой методики преподавания в рамках полиязычного образования является предметно-языковое интегрированное обучение (CLIL)

- Изучение методики CLIL должно быть предусмотрено в первые три года обучения в педагогическом вузе: «Введение в CLIL» (2 семестр, 2 кредита из профилирующей дисциплины компонента по выбору), «Основы CLIL» (3 и 4 семестры, по 3 кредита), CLIL как компонент дисциплины «Методика преподавания»

- При оценивании производственной (педагогической) практики необходимо учитывать «CLIL» как обязательный критерий прохождения практики (Табл. 14, 15)

Таблица 14. Предлагаемый критерий для производственной практики будущих учителей, преподающих предметы ЕНЦ на английском языке

<i>Курс</i>	<i>Критерий оценки производственной практики</i>
1	Введение в CLIL (2 кредита из ПД КВ) – 2 семестр
2	Изучение CLIL (6 кредитов из ПД КВ) – 3,4 семестры
3	CLIL как компонент дисциплины методики преподавания (3 кредита из ПД ОК) -5 семестр

Таблица 15. Предложения по совершенствованию вузовской подготовки полиязычных учителей

Аспекты подготовки	Курсы		
	1	2	3
	Профессионально-ориентированный Я2 и Я3. Обучение Я2 (языковой предмет)		
1. Языковая подготовка	Введение в терми- нологию на трех языках (1 семестр 2 кредита, из ПД КВ)		
2. Знание предмета	Изучение 50% дисциплин на Я1, 20% - на Я2, 30% - на Я3		
		Изучение профил. дисциплин на Я2	
3. Методика пре- подавания	CLIL как обязательная составляющая содержания педпод- готовки и производственной практики		

4.4. Рекомендации для стейкхолдеров:

Уполномоченным органам:

- Пересмотреть содержание Дорожной карты развития трехязычного образования на 2015-2020 годы, определив и утвердив четкие цели, задачи, индикаторы, показатели, этапы реализации обучения на трех языках и этапы достижения индикаторов и показателей

- Разработать и внедрить систему мониторинга, внутренней и внешней оценки реализации обучения на трех языках

- Разработать, утвердить, довести до целевой аудитории единый инструктивно-методический документ для руководителей управлений (отделов), организаций образования, педагогов о внедрении обучения на трех языках и обеспечить обратную связь

- Усилить квалификационные требования к руководителям организаций образования в части приоритетности владения тремя языками

Методистам:

- Разработать отдельные учебные программы и планы на Я2/Я3 (например, отдельные учебные программы по предмету «История Казахстана» для классов с казахским и русским языками обучения)
- Внедрить интеграцию языкового компонента и предметного содержания в учебных программах
- Текущее и итоговое оценивание результатов обучения должно отражать как знание предметного содержания, так и целевого языка

Руководителям организаций образования:

- Владеть тремя языками или быть в процессе изучения языков
- Стремиться к сбалансированному использованию трех языков
- Демонстрировать положительное отношение к обучению на трех языках и мотивировать свой коллектив
- Приоритетно подбирать кадры для успешной реализации обучения на трех языках
- Поддерживать педагогов и их профессиональное развитие в реализации обучения на трех языках
- Поддерживать сотрудничество между педагогами, родителями и учащимися в реализации обучения на трех языках

Педагогам:

- Стремиться к овладению тремя языками и использовать их в разных ситуациях
- Изучать и применять методику преподавания на втором или третьем языке в том числе CLIL
- Регулярно повышать квалификацию по методике преподавания на втором или третьем языке
- Мотивировать учащихся в процессе изучения языков и неязыковых предметов

Родителям:

- Вне зависимости могут ли родители разговаривать на Я2 и/или Я3, им следует показывать детям положительное отношение и преимущества изучения языка
- Вместе с детьми смотреть телевизор (передачи, мультфильмы, фильмы с субтитрами на начальном этапе) и читать книги на Я2/Я3
- Поддерживать сотрудничество с руководителями организаций образования, педагогами и детьми в реализации обучения на трех языках

TEACHING IN THREE LANGUAGES

International experience and recommendations for Kazakhstan

Brief conclusions from the report on
“The study of international experience in the implementation
of trilingual education and development of a methodology
for learning languages”

"By studying the language and culture of other
nations, a person becomes their equal"
Abai, "Word Twenty Five"

Authors of the brochure express gratitude to:

- Head of Department for Higher and Postgraduate Education of the Ministry of Education and Science of the RK Darkhan Z. Akhmed-Zaki;
- Head of Department for Higher and Postgraduate Education of the Ministry of Education and Science of the RK Banu M. Narbekova;
- international experts: Hugo Baetens-Beardsmore, Fred Genesee, Peeter Mehisto, Elite Olshtain, William Fierman, Anwei Feng, and Kathleen Heugh;
- Head of Center for Trilingual Education of Altynsarin National Academy of Education Lyailya S. Syrymbetova;
- research participants: 35 secondary schools and 19 universities of the Republic of Kazakhstan;
- other research team members: Leila Iyldyz, Almazhay Sabidulla, Arailym Soltanbekova, and Assem Kozhakhmetova;
- IAC team.

Preface

Once upon a time, the Creator divided people with multilingualism (Quran, Surah Ar-Rum [30] (The Romans), as a punishment for their pride (Book of Genesis, Chapter 11). Ever since then, we have been living in a world full of eternal vice such as discord, conflict, disrespect, envy, arrogance and misunderstanding, all originating from that pride.

But did this punishment fulfil its mission?

Or, perhaps, things changed for the better?

Has multilingualism become a means to getting rid of vices or is it only aggravating the situation in the world?

Does multilingualism demonstrate the cultural riches and priceless diversity of human civilization or does it segregate us in our attempts to reach the world's treasures?

UNESCO considers multilingualism to be one of the essential means of being open towards others and a component of intercultural skills.

May it be this way.

Us, we were coming from taking the current situation as a given, the one we cannot avoid, be it good or bad. We live in a multiethnic state. Every day we must defend our right to be rightful members of an international community. We do not have another country, another choice, or another destiny. Thus, each of us must be multilingual in order to overcome differences, look beyond our pride and become competent in this endless world.

In this brochure, we present central research findings on the state of multilingual education in Kazakhstan which formed the basis for the recommendations on increasing the effectiveness of teaching in three languages.

Sincerely,

President of JSC IAC, *S. Irsaliyev*

Short summary

- There are over seven thousand known languages. Two thirds of world population speak only eight. English dominates in science, technology and business and has become the foundation of multilingualism
- With over 130 ethnicities and 47 languages Kazakhstan is actively integrating into the global community, which makes multilingual education a priority
- The President set the goal of three language-based school education 8 times
- In the last 50 years 150 international studies have stated the benefits of multilingual education
- In Kazakhstan this kind of research has been only done during the last 10 years and a number of issues still require further research
- Multilingual education is implemented in selective schools. 42 universities train specialists in three languages, including 17 teacher training institutions
- Worldwide there are weak and strong models of multilingual education. Kazakhstan mainly implements the weak model.
- The experience of 5 successful multilingual countries cannot be borrowed completely, as Kazakhstan has unique context – the three languages belong to different language groups, different languages dominate in different regions, there is no English language environment, and there is a big disparity in resources between urban and rural educational institutions
- International experts recommend to implement long-term trilingual education with its key stages and indicators, taking into account regional characteristics and various options
- The research demonstrated low level of preparedness for teaching in English among schools and universities. The majority of school and university teachers have low level of English proficiency (A1-A2) which is not sufficient to teach subjects in English
- Based on the research findings, 4 options for multilingual education are proposed for schools and 3 aspects – for universities
- Stakeholders are recommended to define clear objectives, tasks, indicators, stages of implementation, develop unified guidelines, implement CLIL approach, and support collaboration between teachers, parents and students

Table of contents

<i>List of abbreviations</i>	126
<i>Terminology: teaching in three languages in the context of Kazakhstan</i>	127
Introduction	128
1. National experience in implementing multilingual education in Kazakhstan	133
1.1. State policy	133
1.2. Research and development	134
1.3. Trilingual education pilot schools	135
1.4. Implementation of multilingual education at universities	139
2. International experience in multilingual education	142
2.1. Models of multilingual education	142
2.2. Cases with best practices in implementing multilingual education	147
2.2.1. Finland	148
2.2.2. The Netherlands	151
2.2.3. Switzerland	153
2.2.4. Spain (the Basque Country)	155
2.2.5. Luxembourg	157
2.2.6. Conclusions for Kazakhstan	160
3. Preparedness of Kazakhstani schools and universities for gradual implementation of trilingual education	161
3.1. Research findings for 35 schools	161
3.2. Research findings for 17 universities	162
4. Trilingual education methodology in Kazakhstan	164
4.1. Basic principles of multilingual education	164
4.2. International experts' recommendations	164
4.3. Framework for trilingual education implementation in Kazakhstan	166
4.4. Recommendations for stakeholders	172
<i>Дереккөздер • Источники • References</i>	174

List of abbreviations

AM	Additional module
BIL	Bilim Innovation Lyceums (former KTL)
CEFR	Common European Framework of Reference for Languages
CLIL	Content and Language Integrated Learning
CS	Core subjects
EFSET	Education First Standard English Test
ES	Elective subjects
GDP	Gross domestic product
GECS	General education compulsory subject
GNI	Gross national income
GSE	Graduate School of Education
IELTS	International English Language Testing System
KazUIR&WL	Ablai Khan Kazakh University of international relations and world languages
KarSU	E.A.Buketov Karaganda State University
KLI	Kazakh as a language of instruction
L1, L2, L3	First language, Second language, Third language
MC	Mandatory component
NAE	Y. Altynsarin National Academy of Education
NIS	Nazarbayev Intellectual Schools
NU	Nazarbayev University
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
PISA	Programme for International Student Assessment
RLI	Russian as a language of instruction
SAT	Scholastic Assessment Test
SCP	Standard course plan
SPESD	State Program of education and science development for 2016-2019
SSE	State Standard of Education

Terminology: teaching in three languages in the context of Kazakhstan

- Multilingualism – proficiency in more than two languages
- Bilingual – an individual who speaks two languages
- Mother tongue – first language acquired by a child at home from older family members. The term can have cultural symbolic meaning. For instance, people can consider their national language to be their mother tongue even though their proficiency is low.
- First language (L1) Kazakh (Russian or another national language). L1 is selected by a child's representative as the main language of instruction in primary and secondary school
- Second language (L2) refers to Russian or Kazakh and is used as an additional language of instruction
- Third language (L3) always refers to English
- Multilingual education – (A) official use of more than two languages in teaching various subjects, (B) use of at least three languages in teaching: mother tongue, regional or national language and an international language (UNESCO, 1999), (C) teaching and learning process, which enables individuals to transition from language learners to full members of society at local, national and global levels (Hornberger, 2009)
- Language immersion program – a program to teach a second language (not necessarily foreign), where subjects are taught in the second language. The goal of immersion is to develop students' language competences or increase the quality of second language proficiency in addition to the first language
- Content and Language Integrated Learning (CLIL) is an approach to teach content (History, Physics, etc.) in the learner's second or third language. CLIL has a double focus: learning subject through language, and learning language through the subject. CLIL is used in various educational contexts from kindergarten to the university

Introduction

The multilingualism phenomenon worldwide

- 7,102 languages known worldwide [1]
- 2/3 of world population speak 8 most spread languages: English (1.5 bln), Chinese (1.5 bln), Spanish (550 mln), Arabic (420 mln), French (270 mln), Russian (260 mln), Portuguese (260 mln), and German (200 mln) [1]
- 70% of the countries (178 out of 252) are multilingual [2]
- 25% of the countries approved two or more languages at the state level [2]
- Over half of world population (3.5 bln) are bilingual [3]
- 54% of Europeans speak one foreign language, including 25% - two, and 10% - three foreign languages [4]
- Having one common language between trading countries increases export of goods, labour and services up to 70% [5]

English is the foundation of multilingualism in the world

- English dominates in science and literature
- 74% of Nobel prize winners are from English-speaking countries [6]
- English is the major language of book publishing worldwide, accounting for – 550 thousand [7] and 28% of the total number [8] annually
- 114 mln research papers are published in English, 24% of these are publicly accessible [9]
- 55% of all translated books annually are translated from English and only 6.5% - into English [10]
- 164 506 books were translated into English between 1979 and 2009, this amount equals the half of the TOP-50 target languages (UNESCO's Index Translationum) [10-1]
- 56% of world Internet content is in English [11]

- The level of English language proficiency in the country has a positive effect on: GNI per capita, youth employment, Doing Business Index, Human Development Index, budgeting for research, and development of technology export [12]

- Kazakhstan is 54th in English proficiency index (EPI) [13]

Benefits of multilingual education

- Over 150 large research projects over the last 50 years demonstrate that children learning 2 and more languages in primary school understand language better and have more effective communication skills [13]

- SAT scores in Math are higher with every additional year of learning a foreign language (1st year – 7 points, 2nd year – 54, 5th – 126) [14]

- Students learning a foreign language 1.5 hours per week during 1st academic quarter demonstrate better achievements in Math regardless of the decrease in Math load by 1.5 hours [15]

- Learning a foreign language improves attention and concentration. In 63% of cases, bilingual children are more efficient at working in loud and distractive conditions (against 51% for monolingual children) [16]

- Students who studied foreign languages for at least three years at school are 25% more likely to graduate from the university than those who did not [17]

- Multilingual learners have higher functional literacy and can apply their knowledge and skills in new situations [18]

- Multilingual education programs have a positive effect on low-achieving students' academic performance [19]

- Knowing several languages delays dementia and Alzheimer's disease by over 4 years [20]

- Kazakhstani schoolchildren whose families speak a language different from that in PISA score higher in science. The same trend has been noted in Macao, Qatar, Malaysia and UAE [21]

- Bilinguals in the U.S. earn \$7,000 more per year than their monolingual counterparts [22]

Multilingualism in Kazakhstan

- Kazakhstan is a multilingual country with state and official languages enumerated in the Constitution [23]
- Multilingualism in Kazakhstan has cultural, historic, political, economic, socio-demographic, and territorial roots [24]
- Over 130 nationalities and ethnicities live in Kazakhstan [25]
- Ethnic and demographic situation in Kazakhstan is constantly changing
 - In 1989, ethnic Kazakhs made 40%, Russians – 38% [26] (image 1)
 - From 1989 to 2016 the number of ethnic Kazakhs nearly doubled, number of Russians decreased twice [27] (image 2)
 - Today, the Kazakhs account for is 67% of population, Russians – 21% [28]
 - 76% of Kazakhs and 40% of Russians are speak two languages [24]
 - Linguistic diversity In Kazakhstan has decreased by 27% in the last 10 years (2005-2016) (Linguistic diversity index was 0.701 and 0.514 respectively) [29; 30]
 - In Kazakhstan, the chance of two randomly selected people to have two different mother tongues is 50% [29]
 - Kazakhstan is 94th out of 231 countries in the Linguistic diversity index (47 used languages) (1st – Papua New Guinea – 840 languages, 231 – North Korea – 1 language) [30] (image 3)
 - A cultural project “Trinity of languages” was initiated in 2007 stating Kazakh as a state language, Russian as a language of interethnic communication and English as a language of integration into world economy [31]
 - In accordance with the State program of language development and functioning for 2011-2020, in 2020, 95% of Kazakhstanis should be proficient in Kazakh, 90% - in Russian, 20% - in English [32]

Image 1. Ethnic map of Kazakhstan in 1989

Казахи в 1989

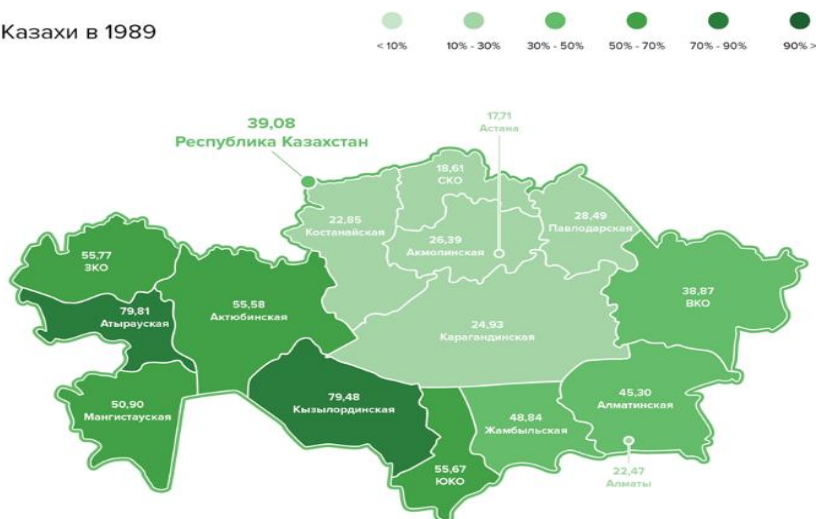

Image 2. Ethnic map of Kazakhstan in 2016

Казахи в 2016

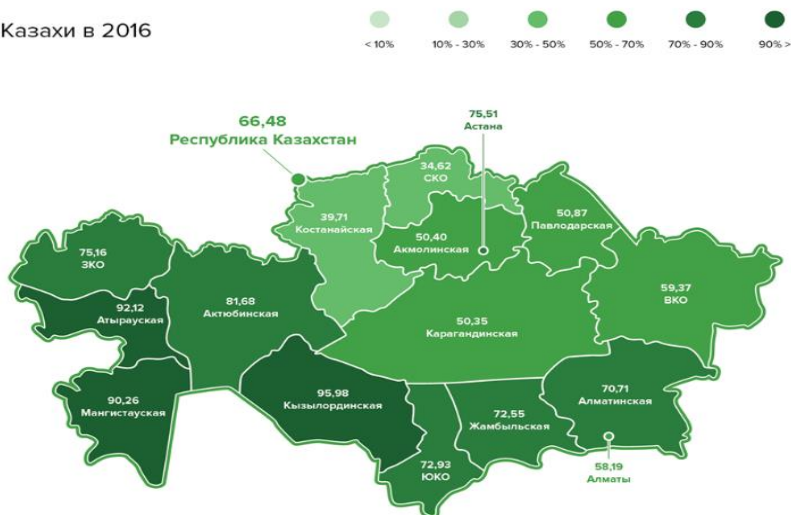
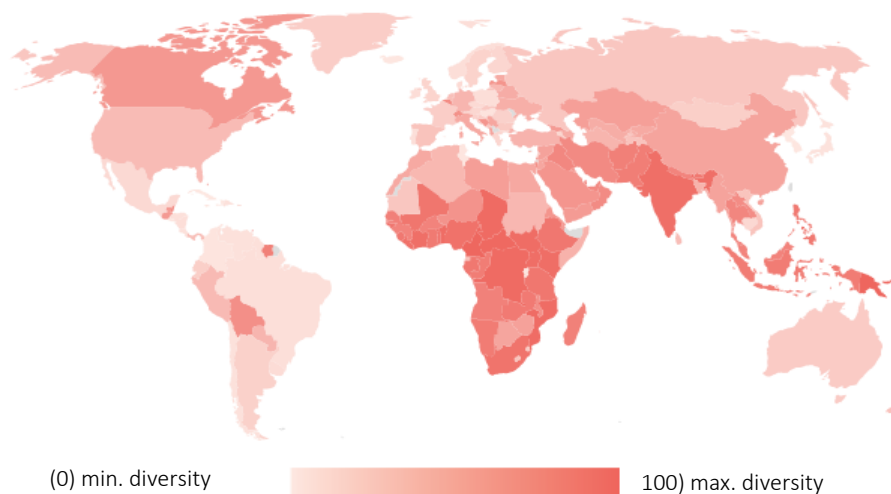

Image 3. Map of world language diversity

Multilingual education in Kazakhstan

- In 2007, teaching in three languages was piloted in 33 schools [33]
- A full model of multilingual education has been implemented in Bilim Innovation Lyceums (former Kazakh-Turkish Lyceums) since 1992 and in Nazarbayev Intellectual Schools (NIS) since 2008 [35]
- In 2008, KarSU and KazUIRWL were approved as main institutions implementing trilingual education [36]
- The Roadmap for trilingual education development for 2015-2020 specifies measures to gradually implement trilingual education at every level of education [37]
- State program of development of education and science for 2015-2020 provides implementation of trilingual education in schools in 2019 through pilot schools, NIS and BIL [38]
- Starting 2017-2018, 15 main pre-service teacher training institutions (in 4 science majors) will transition to teaching in English [39]

1. National experience in implementing multilingual education in Kazakhstan

1.1. State policy

- The idea of trinity of languages in Kazakhstan was initially suggested by the President in 2004 at the third convocation Parliament's Mazhilis session [40]

- In 2006, at the XII's session of the Assembly of people of Kazakhstan the nation Leader noted that knowing at least three languages is important for the future of the country [41]

- In 2007, gradual implementation of the "Trinity of languages" cultural project was suggested in Presidential Address "New Kazakhstan in a new world" through attracting foreign English teachers to teach in schools. Since that moment, gradual implementation of trilingual education has begun [42]

- Address of 2011 announced that no less than 20% of Kazakhstan's population should be proficient in English by 2020 [43]

- In 2012, the need for modernization of Kazakh language as well as maintaining Russian as a historic advantage of our nation and making a breakthrough in learning English were noted in the Address on "Socio-economic modernization as the main vector of development of Kazakhstan" [44]

- In 2014, the Address on "Kazakhstan's way – 2050" noted that school graduates must know Kazakh, Russian and English [45]

- In 2015, at the XXII session of the Assembly of people of Kazakhstan, the President pointed out that Literature, History and culture of Kazakhstan should be learned in Kazakh, Science subjects in English, and Russian should be learned as a language subject [46]

- One of the main goals of step 79 in the Nation's plan "100 concrete steps" is gradual transition to English as a language of instruction, which will be implemented in high schools and universities [47]

1.2. Research and development

- Within the “Trinity of languages” cultural project a number of theses and research projects are conducted in multilingual education through grant financing [48]

- In 2008, KarSU developed a “Framework of multilingual education development in Kazakhstan”. The Framework includes regulatory, theoretical, methodological, scientific, and teaching and learning support for multilingual education and stages of its implementation. The document is focused on the first stage of trilingual education implementation [49]

- In 2010, KazUIR&WL developed a “Framework of language education in the Republic of Kazakhstan” which presents a national multi-stage model of trilingual education. The model provides for “language” and “foreign language” education. Language education implies acquiring Kazakh and Russian languages as L1 and L2, whereas foreign language education means acquiring English as a foreign language. A distinctive feature of the framework is the range of language proficiency levels presented for secondary, higher and graduate education [50]

- KazUIR&WL also developed the State Compulsory Standard for Education of the Republic of Kazakhstan “Higher education: languages of the trinity (Kazakh, Russian and foreign languages)” as a conceptual background for language education. The standard may be used when developing content requirements, amount of workload and level of undergraduates in Kazakh, Russian and English in language and non-language majors [51]

- In 2010, S. Kunanbayeva published a textbook “Theory and practice of modern foreign language education”. The author presented socio-historical conditions for the development of methods of teaching foreign languages and modern methodology and theory of foreign language education [52]

- In 2014, the NAE monitored schools piloting trilingual education. It covered 33 pilot schools, BIL and NIS. According to the monitoring re-

sults, the majority of pilot schools students demonstrated A1 to B1 level of English proficiency [53]

- In 2014, NUGSE published the “Development of strategic directions of education reforms in the Republic of Kazakhstan for 2015-2020” report. The document reflects on the issues in trilingual education implementation: lack of common definition of “trilingualism” and “trilingual education” concepts; insufficient study of international experience in trilingual education implementation; lack of awareness and false understanding among population about trilingual education; vague definition of Kazakh, Russian and English proficiency levels to be achieved by the learners; discrepancies between goals of trilingual education programs and the system of language proficiency assessment; weak collaboration among stakeholders engaged in the implementation of trilingual education. According to this document, collective solution to these issues will contribute to successful trilingual education implementation [54]

- Research mentioned earlier established scientific and theoretical platform for language learning and is a foundation for trilingual education development

- Further implementation of trilingual education requires the development of research and methodological foundation in regards to aligning trilingual education terminology, modifying methodological support in relation to CLIL and CBI, conducting systematic qualitative and quantitative research in order to improve the process of implementing trilingual education

1.3. Trilingual education pilot schools

- In Kazakhstan, trilingual education is implemented in 3 experimental schools platforms: 33 “Daryn” schools, 20 NIS and 30 BIL [34]

- 20 NIS and 30 BIL implement the strong model of multilingual education, when three languages are used as languages of instruction

- NIS in Kokshetau and Taldykorgan implement early immersion into Kazakh language. Children not proficient in Kazakh are taught in

Kazakh from grade 1. Russian is introduced as L2 from second quarter of grade 2. English is taught from grade 3

- BIL implement the program of late immersion into Kazakh language from grade 9: groups with Russian language of instruction learn 46% of their curriculum in Kazakh, other subjects are taught in English, Russian is taught as a language subject

- NIS implement extensive 4-year preparation of their learners for instruction in English, whereas BIL start teaching in English after 4 months of intensive language preparation

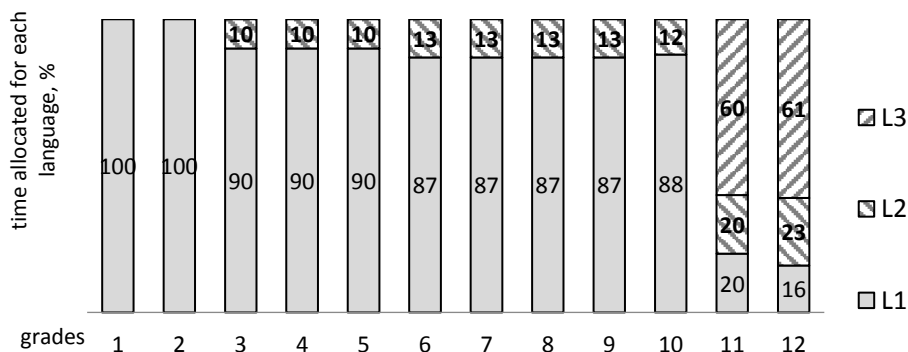
- The amount of academic load of language subjects at NIS and BIL is twice as much as in the mainstream schools. Weekly load of L2 and L3 at NIS and BIL is 4-5 hours, whereas the load in the mainstream schools is 2-3 hours

- Expected level of L2 proficiency in NIS is C1, BIL – B2-C1, mainstream schools – B2

- Expected level of L3 proficiency in NIS is C1, BIL – B2, mainstream schools – B1

- Language environment is supported through extracurricular activities in several languages (images 4, 5)

Image 4. Model of trilingual education in NIS

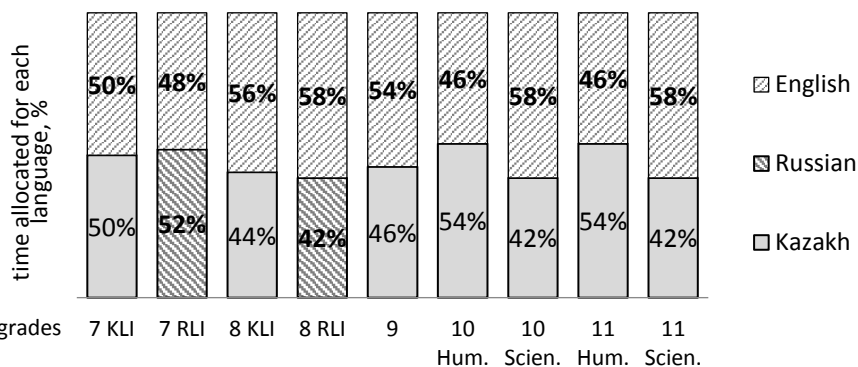

Grades	Weekly load (amount of hours) for language subjects											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
L1 (Kaz./Rus.)	6	5	5	5	5	5	5	5	5	5	1,5	1,5
L2 (Rus./Kaz.)	5	4	5	5	5	4	4	4	4	3	1,5	1,5
L3 (Eng.)	5	4	5	5	5	5	4,5	4,5	5	5	6	6

Features of language learning in NIS

- Teaching 3 languages as language subjects
- Teaching subjects in three languages
- Keeping L1 as a language of instruction until grade 12
- Extensive language training to prepare for teaching in English (4 years)
- Teaching subjects in English from grade 11
- Gradual decrease in the share of KLI
- Early immersion into Kazakh
- Teaching Math in L1
- Equal number of hours for English for both sciences and humanities
- Teachers – native English speakers
- Expected English proficiency upon school completion – C1
- Extra-curricular activities in three languages
- Bilingual team teaching

Image 5. Model of trilingual education in BIL

Weekly load (amount of hours) for language subjects

Grades	7	8	9	10 (Hum.)	10 (Scien.)	11 (Hum.)	11 (Scien.)
Kazakh	5/5*	5/5*	5/6*	6/6*	3/5*	7/6*	3/5*
Russian	3/5*	3/5*	3	4	2	3	2
English	5/4*	5/4*	4	4	2	4	2
Turkish	3/3*	2/2*	1	0	0	0	0

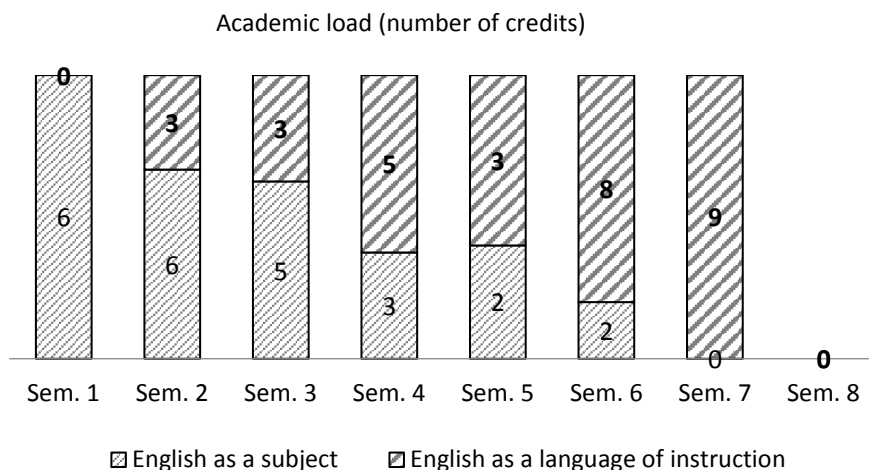
Features of language learning in BIL

- Teaching 4 languages as language subjects
- Teaching subjects in two languages
- Exclusion of L1 in groups with RLI from grade 9
- Intensive language training to prepare for teaching in English (4 months)
- Teaching subjects in English from grade 7
- Increase in the share of KLI
- Late immersion into Kazakh
- Teaching Math in L3
- Different number of hours for English for sciences and humanities
- No teachers – native English speakers
- Expected English proficiency upon school completion – B2
- Extra-curricular activities in four languages
- Teaching the subjects by teachers proficient in target languages

1.4. Implementation of multilingual education at universities

- 42 universities conduct training in three languages
- 17 universities prepare future teachers of Biology, Chemistry, Physics and ICT in English [55]
- In 2008, KarSU and KazUIR&WL became main platforms for multilingual education implementation [36]
- Since 2012 the number of credits for English as a basic discipline was increased for pre-service teacher training [56]
- Since 2016, universities implementing trilingual education have transferred to the “50:20:30” model (50% of their subjects are in L1, 20% - in L2, and 30% - in L3)
- According to the SCP, pre-service teacher training universities have 8 credits for English language, while KarSU –24 credits: with 16 additional credits added from the AM ES
- KarSU implements continuous English training (1-6 semesters), while other teacher training universities do not follow the same systematic approach
- KarSU introduces English-based instruction from 2nd semester, other pedagogical universities – from 1st semester
- KarSU gradually decreases the amount of credits for English as a language subject and increases the load in disciplines taught in English, which provides for an efficient implementation of English-based instruction
- KarSU admits students selectively whereas other teacher training institutions cannot administer such practice due to the low language proficiency of applicants
- Every university’s trilingual education implementation os subjects to their resources and staff
- There is a lack of systematic approach towards defining a language for instruction. Despite the fact that Science and ICT are planned to be taught in English in schools, future teachers only partially study their curriculum in English (images 6, 7)

Image 6. Model of trilingual education in KarSU

Features of language learning in KarSU

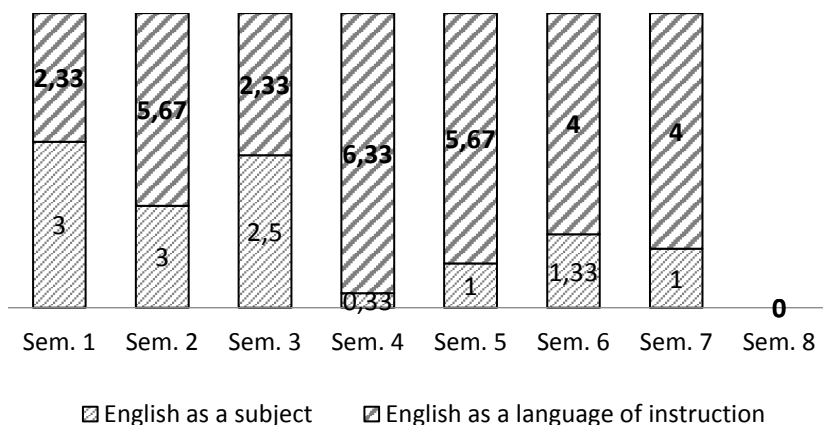
- Increase of academic load for English using credits from elective courses (24 credits)
- Continuous English language training (semester 1-6): gradual transition from language subject towards language of instruction
- Introduction of ELI from semester 2
- Student admission to multilingual groups is based on targeted selection

Common features of language learning in the studied universities and KarSU

- “50:20:30” model – 50% in L1, 20% in L2, and 30% - in L3
- General courses and core subjects are taught in L1
- State language is supported through teaching “Мемлекеттік тілде іс-қағаздарын жүргізу”
- Lack of systematic approach in determining language of instruction in different subjects

Image 7. Model of trilingual education in universities (average)

Academic load (number of credits)

Features of language learning in the studied universities

- Academic load for English training is on average 12 credits, 8 of which is from core and compulsory subjects, according to the standard course plan, and 4 credits from elective courses
- Unsystematic English language learning in semesters 1-7
- Introduction of ELI from semester 1
- Lack of targeted selection to multilingual groups

- “50:20:30” model – 50% in L1, 20% in L2, and 30% - in L3
- General courses and core subjects are taught in L1
- State language is supported through teaching “Мемлекеттік тілде іс-қағаздарын жүргізу”
- Lack of systematic approach in determining language of instruction in different subjects

2. International experience in multilingual education

2.1. Models of multilingual education

Internationally, there are two basic groups of models of multilingual education: weak and strong.

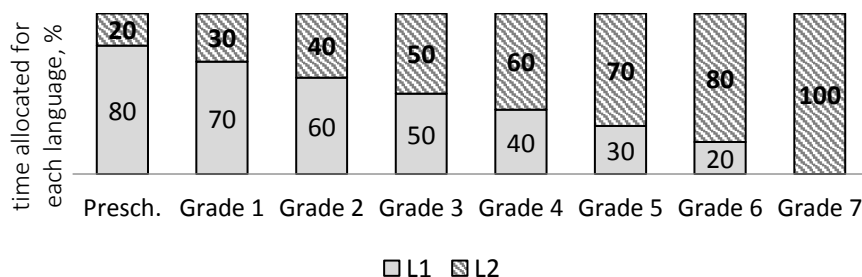
Weak models lead to students using only one language. Strong models, on the other hand, lead to fluency in several languages.

2.1.1. Weak group includes three models [57]

(1) Traditional model – when only one language is used for instruction, foreign language is taught as a subject 2-3 hours per week. As a result, students remain monolingual. Such model is inefficient, especially in regions (countries) where no everyday language immersion is possible. It is common in post-Soviet countries including Kazakhstan.

(2) Transitional model is targeted at national minorities and immigrants in order to assimilate them into society. Learners start studying in their mother tongue with gradual transition to the second language (L2). In this case L2 is the country's state language. From grade 7, learners are taught only in L2. Bilingual teachers (L1+L2) are a prerequisite for this model. As a result, learners forget their mother tongue and become monolingual second language speakers. This model is used in the U.S., for instance, for Spanish immigrants.

Image 8. Transitional model

(3) Submersion («sink or swim» approach) is also targeted at national minorities and immigrants. In comparison with the previous model, students are taught in L2 from grade 1. Teachers have only receptive types of speech (listening and reading) of the learners' mother tongue. The mother tongue is only spoken at home. Gradually learners transition to L2 even at home, forget their mother tongue and become fluent in one language (L2). This model used to be spread in the USSR and the U.S. It is rarely used now as it is considered to violate the rights of immigrants, national minorities and demotivates the learners.

2.1.2. The strong group also includes three models [57]

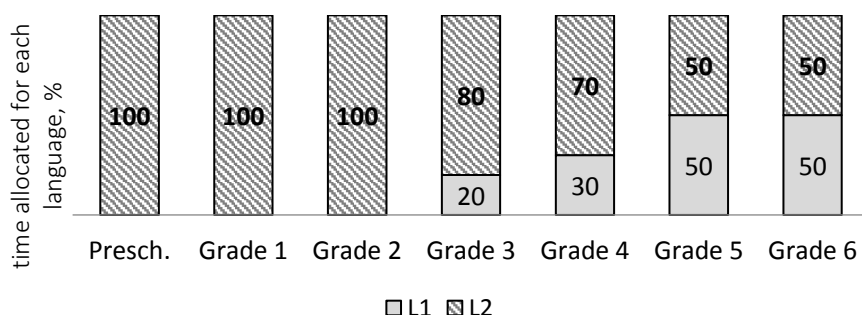
(1) The model of language immersion is designed for schoolchildren to acquire functional competences in two languages. Learners' first language (L1) in this case is the country's official language. The second language (L2) has high profile, prestige and economic importance in the country. First and second languages are taught by different teachers so that the learners know when to communicate in L1 and when in L2. The teacher of the second language must be either a native speaker or fluent in this language (C1-C2). When teaching L2, the teachers use only L2 without translating. As a result, learners are fluent in two languages. This model is used in many countries (Canada, USA, Japan, Italy, Spain, etc.)

There are three types of immersion: early, medium, and late.

(1.1) Early immersion into L2 starts in preschool when children are five years old. The learning process is organized entirely in L2 in grades 1 and 2. In grade 3, L1 is introduced as a subject, and in grade 4 other subjects are taught in L1. By grade 5, the percentage of teaching in two languages is equal (50%/50%). In some schools, teaching in L1 in grades 5 and 6 ranges from 20% to 60-70%.

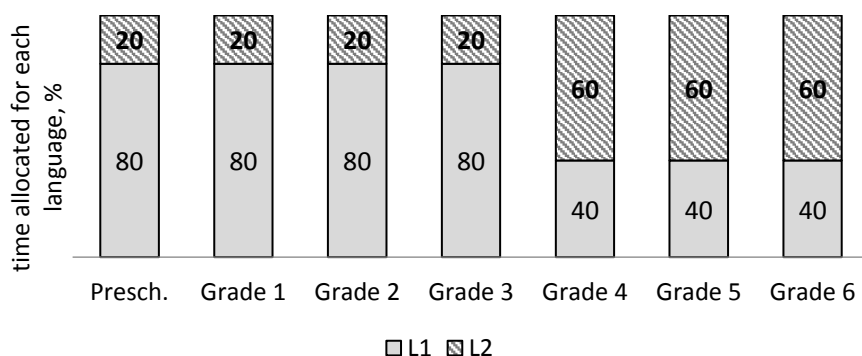
Starting from grade 7 learners can select subjects they want to study in L2.

Image 9. Early language immersion

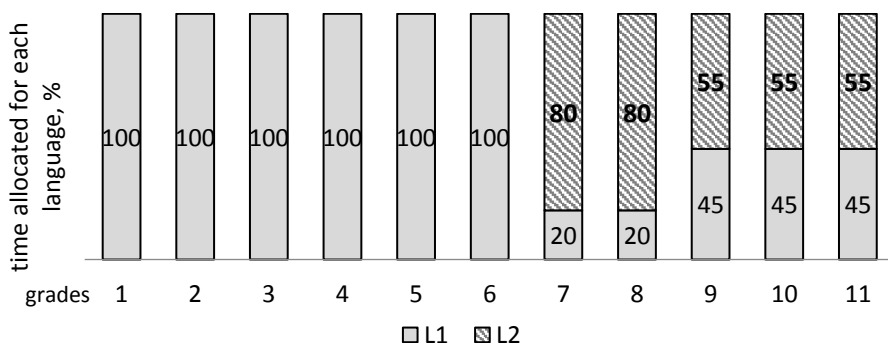
(1.2) In medium language immersion the learning in L1 also starts from preschool. In comparison with early immersion, learners are taught primarily in L1 from preschool to grade 3. L2 is also taught in preschool as a subject for 30-60 minutes per day. Instruction in L2 usually starts from grade 4. From grade 4, the balance between L1 and L2 is equal most of the time (50%/50%).

Image 10. Medium language immersion

(1.3) Late language immersion normally starts in grade 7. By this time, the learners have some experience in learning in L2 as a result of everyday classes for 45-60 minutes from grade 1. From grade 9 to 11, subjects are taught in L2 by learners' choice.

Image 11. Late language immersion

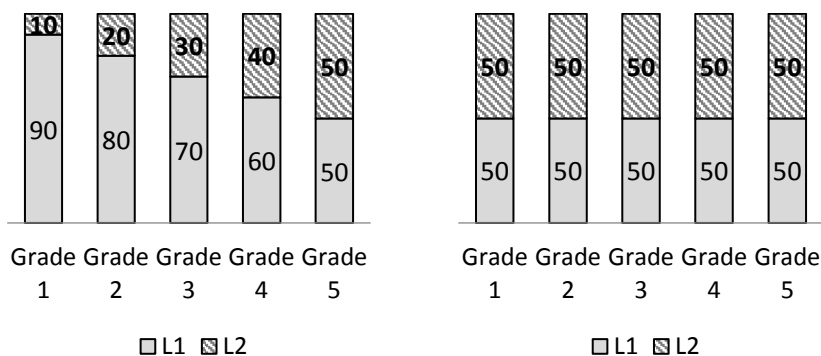
(2) In two-way immersion, equal numbers of L1 and L2 native speakers are taught in the same classroom. In the U.S., learners with Spanish as their L1 and those with English as their L1 learn in the same classroom. This is considered as the most efficient model due to two reasons. Firstly, learners acquire two languages in parallel. Secondly, this cultivates respect to other languages and cultures [58].

There are two types of two-way immersion: 90/10 and 50/50.

(2.1) 90/10 program is applied in grades 1 through 5, afterwards the time is distributed equally 50/50.

(2.2) 50/50 program is applied in grades 1-11 (12).

Image 12. 90/10 and 50/50 programs

(3) Traditional bilingual model is appropriate for countries which are officially multilingual (Singapore, Luxembourg). Unlike language immersion and two-way immersion applied in countries with one official language, mainstream bilingual model uses two or more languages official in this country. Another distinction is in the program’s scale: language immersion and two-way immersion are implemented in certain schools, while the mainstream bilingual model targets the whole educational system. These schools are named CLIL-schools in Europe. Traditional bilingual model is usually implemented in international schools, where one of instruction languages is international (English).

Table 1 includes comparative information on the models of multilingual education.

Table 1. Multilingual education models worldwide

<i>Models</i>		<i>Languages of instruction</i>	<i>Language repertoire</i>	
Group	Name		Before the program	After the program
Weak (leading to monolingualism)	Traditional (mainstream with FL teaching)	Only L1 (L2 as subjects)	L1	L1
	Transitional	L2+L1 partially (as supportive)	L1 and L2	L2
	Submersion, mainly for national minorities	Only L2 (L1 is used outside of the school)	L1	L2
Strong (leading to multilingualism)	Language immersion	L1 + L2 (different distribution)	L1	L1 and L2
	Two-way language	L1 + L2 (90%/10% 50%/50%)	L1 and L2	L1 and L2
	Mainstream bilingual	L1 + L2 (two official languages, parity identified)	L1 and L2	L1 and L2

2.2. Cases with best practices in implementing multilingual education

Out of 178 multilingual countries, 5 can be pointed out as successfully implementing trilingual education.

PISA-2015 results in these countries are higher or equal to the countries with only one language of instruction [59] (table 2).

Table 2. PISA-2015: Multilingual countries vs. OECD average

<i>Countries</i>	<i>Reading</i>	<i>Math</i>	<i>Science</i>
Finland	526	511	531
The Netherlands	503	512	509
Switzerland	492	521	506
Spain (the Basque Country)	491	492	483
Luxembourg	481	486	483
OECD average	493	490	493

Essential details about the status and areas of language use are provided in Table 3.

Table 3. The language situation in multilingual countries

	<i>Finland</i>	<i>The Netherlands</i>	<i>Switzerland</i>	<i>The Basque Country</i>	<i>Luxembourg</i>
<i>Year of multilingual education introduction</i>	1987	1997	1996	1982	1912
<i>EPI ranking</i>	5	1	14	25 (Spain)	7
<i>Status and area of language use</i>	Finnish is an official language of education, religion, TV and mass	Dutch is an official language	German is an official language in 17 cantons (65% of population)	Basque is an official language	Official Luxembourgish In the Parliament – orally; 70.5% of popu-

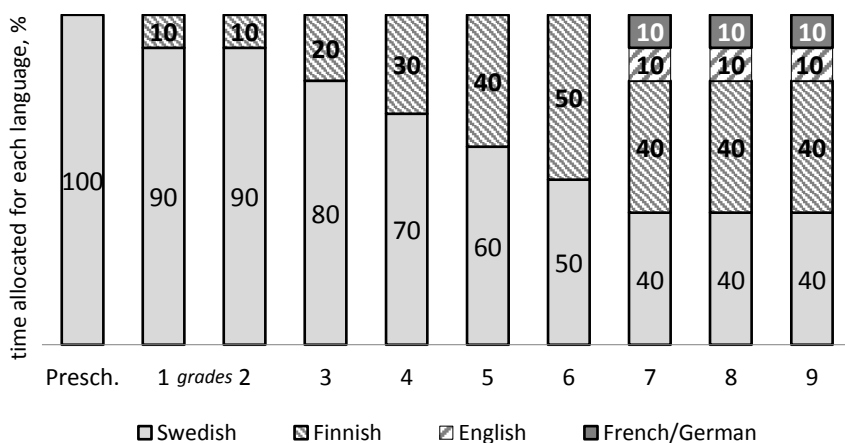
	media				lation use at work, school, home
	Swedish is an official language of education, religion, TV and mass media	English is the language of education	French is an official language in 7 cantons (18% of population)	Spanish is an official language	Official French In the Parliament – written laws; 55.7% of population use at work, school, home
	Sami is one of the mandatory languages of instruction in preschool	Frisian used in Frisia province	Italian is an official language in 3 cantons (12% of population)	English on TV channels, newspapers and mass media	Official German In the Parliament, mass-media, police; 30.6% of population use at work, school, home
<i>Language proficiency</i>	97% - in Finnish, 45% - in English, 5.4% - in Swedish, 80% are proficient in 4 languages by grade 11	97.5% in Dutch, 90% - in English, 74% - in Frisian, 71% - in German and 29% - in Spanish	63.7% - in German, 20.4% - in French, 6.5% - in Italian. 42% are proficient in two languages	30% of population are bilingual	98% of population are fluent in 2 languages, 84% - 3, 61% - 4
<i>Teachers' annual salary</i>	\$29 351	\$40 515	\$68 820	\$32 025	\$72 363
<i>Expenditures per student (% from GDP per capita)</i>	22%	23%	20%	30%	15%

2.2.1 Finland

- 97% of populations speaks Finnish, 45% - English, 34% - Swedish, 13% - German, 3% - French [60]
- Finnish language is a member of Uralic family of languages, whereas others belong to the Indo-European family [60]
- In 2016, the GDP per capita was \$ 43 492 [61]
- State expenditure on education was 6.4% of GDP
- Expenditure per student is \$ 9579 or 22 % of GDP [62]

- 80% of learners are proficient in 4 languages by the end of grade 11 [57]
- First pilot groups implementing language immersion with Finnish and Swedish started in 1987 [57]
- According to the early total immersion model of Finnish children into Swedish language, preschool education is delivered only through Swedish (image 13) [63]
- At school, every subject is taught in two languages until completion of the program [63]
- For instance, History of Finland in grades 5 and 6 is taught in Swedish, and in grades 7 and 8 – in Finnish [63]

Image 13. The multilingual education model in Finnish schools

- Swedish, Finnish and English languages are taught in grades 1-6 as compulsory subjects, French or German are introduced from grade 5 (table 4) [63]

Table 4. The distribution of hours in Finnish schools by language

Grade	Swedish (hour/week)	Finnish (hour/week)	English (hour/week)	French/German (as a subject) (hour/week)
1	17	2	1	-
2	17	2	1	-

3	14	7	2	-
4	14	7	2	-
5	10	7-11	2	2
6	10	7-11	2	2
7-11	Distribution varies in every school depending on the teacher potential, teaching and learning resources, and facilities			

- Teaching English is mainly focused on developing communicative competences [64]
- There are two types of schools based on the language of instruction in Finland – schools with Finnish as a language of instruction (3,257 schools) and Swedish language of instruction (315 schools) [65]
- Swedish is an optional at the schools with Finnish language of instruction, while Finnish is compulsory at the schools with Swedish language of instruction [65]
- As a result, Swedish-speaking learners have higher proficiency in Finnish than Finnish-speaking learners in Swedish [65]
- The division by the language of instruction (Finnish or Swedish) is applied to the whole educational system from preschool (around 2,700 organizations) to higher education (14 universities and 26 polytechnics) [66; 67]
- Teacher training at the University of Vaasa and Åbo Akademi is administered in two stages: undergraduate – 180 ECTS and Master’s – 120 ECTS [68]
- 4 subject blocks are compulsory: Swedish, Pedagogy, Multilingualism and Subjects in major (table 5)
- At Åbo Akademi students learn the theory (3 credits) and practice (2 credits) of multilingual education within their elective courses. 50% of these subjects are taught in English [69]

Table 5. Compulsory subject blocks in 2 Finnish teaching universities

<i>University of Vaasa</i>	<i>Åbo Akademy</i>
Block on <i>Swedish language</i> : Grammar, translation, Swedish literature, academic writing	Block on <i>Pedagogy</i> : Psychology in education, Special education, School didactics, Teachers' identity, 4 terms of teaching practice
Block on <i>Multilingualism</i> : Multilingual education, multilingualism in society, language immersion and other bilingual programs, CLIL, teaching and learning languages, research on language immersion	Block on <i>Special Subjects</i> : Biology, Math, Physics and other subjects depending on the major (Math teacher, Physics teacher, etc.)

- At the University of Oulu and University of Jyväskylä 40-70% of curriculum is taught in English during the 5-year CLIL training [68]

- At the University of Helsinki 40 hours (1 credit) is devoted to learning CLIL. At the University of Turku primary school teachers learn CLIL theory (2 credits), and subject teachers learn an additional CLIL module (1 credit) since 1997 [70]

Main conclusions:

- Most school leavers are proficient in 4 languages – Finnish, English, Swedish, and German or French. Furthermore, expenditure per student is \$ 9579 or 22 % of GDP, 7 times more than in Kazakhstan

- Future teachers take a compulsory block of subjects on multilingualism as a part of their academic program

2.2.2. The Netherlands

- 97,5% of the population speak Dutch, 90% are fluent in English, 74% - in Frisian, 71% - in German, and 29% - in Spanish [71]

- In 2016, GDP per capita was \$45,210 [61]

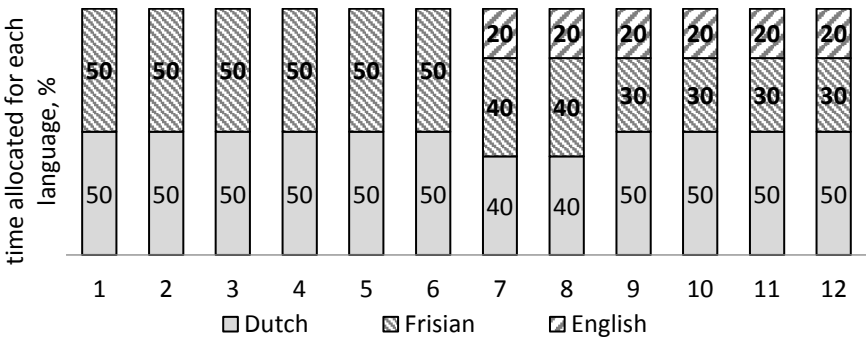
- The public expenditure on education is 5.4% of GDP [72]

- Expenditure per student is \$10,552 or 23% of GDP per capita [72]

- Teaching in three languages was initiated in 1997 in 5 pilot schools [57]

- Academic program starts in Finnish and Frisian in grade 1 (image 14)

Image 14. The multilingual education model in Dutch schools

- English as a subject is taught 20-30 minutes per week in grades 1-3. During this period, the process is focused on teaching new words and songs [57]
- “Preparatory English lessons” taught 2-3 hours per week start from grade 5 (9 years old) (table 6) [57]

Table 6. The distribution of hours in Dutch schools by language

Lan- guages	Grades							
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Weekly load in hours							
Dutch	7	7	7	4	4	2-3	2-3	2-3
Frisian	1	1	1	1-3	1-3	1-3	1-3	1-3
English	0,3- 0,5	0,3- 0,5	0,3- 0,5	1	2-3	2-3	2-3	2-3

- In grades 7-8 “Culture and Society” and Arts are taught in English, and starting grade 9 Science and Economics are taught through CLIL method [57]
- History, Music and Physical education are taught in Frisian [57]
- Teacher training is organized in two directions:
 - 1) 4-year pre-service teacher training in 2 universities (240 credits). There is no separate major in multilingual school education. During a 6-

month teaching practice students can take a course in multilingual education (30 credits);

2) in-service teacher training. Teachers working in trilingual schools get intensive support from the Center of Educational Services.

Two teacher training colleges also involve students in trilingual schools' work

Majority of teachers attend English language courses

- There is an online program for different levels of education within a national project. For instance, www.digischool.nl/fry is an e-platform for teachers, www.sichtopfryslan.nl is a bilingual website for learners, www.edufrysk.nl – course for adult learners [73]

Main conclusions:

- The teaching is organized in two languages (L1 and L2) from grades 1-7, in three languages (+L3) – from grades 7-8, some subjects are taught in English through CLIL from grade 9

- Teaching in English is introduced once competences in L1 and L2 are developed

- Upon school completion, students are proficient in three languages

- Furthermore, expenditure per student is \$10,552 or 23% of GDP per capita, which is 7.7 times more than in the Republic of Kazakhstan

2.2.3. Switzerland

- According to Constitution, German, French, Italian and Romansh are national languages [74]

- 63.7% of population speak German, 20.4% - French, 6.5% - Italian, and 0.5% - Romansh [75]

- 42% of population are proficient in at least two languages [75]

- Cantons (territorial units) are independent in determining their official languages [74]

- Despite the fact that the country is considered multilingual, majority of the population within cantons is monolingual [74]

- Wide usage of English as a language of communication has a negative effect on relationships between language communities within the country [74]

- In 2016, GDP per capita was \$79,578 [61]

- The public expenditure on education is 6.4% of GDP [76]
- Expenditure per student is \$15,891 or 20% of GDP per capita [76]
- Bilingual programs have been implemented since 1996 [57]
- There are significant differences among cantons in regards to the learners’ age (starting age for preschool, school and university), program duration (separate modules in L2 or subjects during several years), intensity of L2 usage (10-100%), and linguistic composition of the class (learners speaking one language or several) [77]
- 3 models of trilingual education are implemented (table 7):

Table 7. The multilingual education models in Swiss schools

<i>Strong model</i>	<i>Medium model</i>	<i>Weak model</i>
at the universities within the following majors: Economics, Communication, Architecture	at schools	at schools
3 languages are used as languages of instruction and as subjects depending on cantons	2 languages are used as languages of instruction and as subjects, L3 – only as a subject In Grisons: German – in pre-school Romansh – in secondary schools English – from grade 7 In Ticino, 4 languages are compulsory: Italian (L1) – from grade 1; French (L2) – from grade 3; German (L3) – from grade 6; English (L4) – from grade 8	only 1 language is used as a language of instruction, another 2 languages are taught only as subjects

- 90% of school leavers are proficient in 2 foreign languages, 60% - in 3 [78]

- Zurich University of Teacher Education (Pädagogische Hochschule Zürich), trains future teachers in CLIL approach [79]

Main conclusions:

- Current language policy (canton's autonomy) has positive effect on the development of cantons' official languages
- However, it prevents other languages from developing within cantons
- As a result, the proficiency in the second and other languages is lower among adult population in comparison with considered multilingual countries
- Due to the implementation of bilingual education programs from 1996, language situation is improving and the majority of school leavers are proficient in 2 foreign languages, over half of them – in three
- Moreover, per student expenditure is \$15,891 or 20% of GDP per capita, which is 11 times higher than in Kazakhstan

2.2.4 Spain (the Basque Country)

- Nearly entire population of the country is proficient in Spanish, 30% - in two languages (Spanish and Basque) [80]
- 17-18% of the population understand Basque, but do not speak it, as result from the fact that Basque was not present in education during the 1930-1970s [81]
- In contrast with other national languages in Spain, Basque is a language isolate, does not belong to any known language family, and is not typologically similar to Spanish, which is a member of Indo-European language family [81]
- Average GDP per capita is \$32,061 [82]
- The public expenditure on education – 5.5% of GDP [83]
- Expenditure per student is \$9,769 or 30% of GDP [84]
- In 1982, 3 models of trilingual education (A, B and D) were developed. All three models are implemented in public and private schools and can be opted for by parents [84] (table 8)

Table 8. The multilingual education models in Basque schools

	<i>Model A</i>	<i>Model B</i>	<i>Model D</i>
<i>Description</i>	for Spanish-speaking learners, who are taught in Spanish	for Spanish-speaking learners wishing to learn Spanish and Basque	Basque-speaking learners are taught in order to preserve their language skills, and Spanish-speaking children are immersed in Basque
<i>L1</i>	Spanish	Spanish	Basque
<i>Spanish</i>	Language of instruction	Language of instruction	Subject (3-5 hours per week)
<i>Basque</i>	Subject (3-5 hours per week), additional classes or Basque as a language of instruction in one of the subjects Models A+	Language of instruction	Language of instruction
<i>English</i>	Foreign language or additional language of instruction in some subjects		
<i>French or German</i>	Foreign language (learners' choice)		

• Basque and Spanish languages are taught in grades 1-10 (3-4 hours per week), whereas English – 2-3 hours per week (table 9):

Table 9. The distribution of hours in Basque schools by language

<i>Grades</i>	<i>Weekly load (number of hours) for language subjects</i>									
<i>Languages</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Basque	4	4	4	4	4	3	4	4	3	3
Spanish	4	4	4	4	4	3	4	4	3	3
English	2	2	3	3	2,5	2,5	4	3	3	3

- Teacher training is completed within 4 years (240 credits) [85]
- All teachers must have a certificate in Basque language proficiency in four basic skills Euskararen Gaitasun Agiria – EGA [86]
- There are the following teacher training programs [87]:
 - IRALE: program for all teachers who want to improve their Basque language skills. Program duration – 3 years. During the program, teachers' workload is decreased.
 - GARATU: an extensive program in language learning for teachers, including Basque, English and French
 - BERRITZEGUNE: program for teachers of some specific subjects (Basque/Spanish/English for teachers of Physics/Chemistry, etc.)

Main conclusions:

- Secondary school students have a choice between the models of trilingual education in public as well as private schools (A, B and D)
- The uniqueness of this trilingual education model and its challenge is that Basque is not related to other languages of instruction
- Expenditure per student is \$9,769, which is 7 times more than in Kazakhstan

2.2.5 Luxembourg

- Official languages – Luxembourgish, French and German
- Trilingual education was implemented in 1912 (image 15)
- 98% of learners in Luxembourg are proficient in two languages, 84% - in three, 61% - in four [88]
- In 2016, GDP per capita is \$105,829 [61], which is 10 times more than in Kazakhstan - \$10,616 [89]
- The public expenditure on education is 5.2% of GDP which is higher than average EU indicator 4.9% (Kazakhstan – 3.6%) [90; 76]
- In 2014, expenditure per student was \$16,200 or 15% of GDP per capita (Kazakhstan \$1,362 or 13%) [91]
- Preschool education is compulsory for all children aged 4-6
- In preschool, children are taught Luxembourgish as L2, because 65% of children do not speak it before they come to kindergarten [92]
- As a language of instruction Luxembourgish is used only in grade 1 and in Physical education classes. However, high school students are

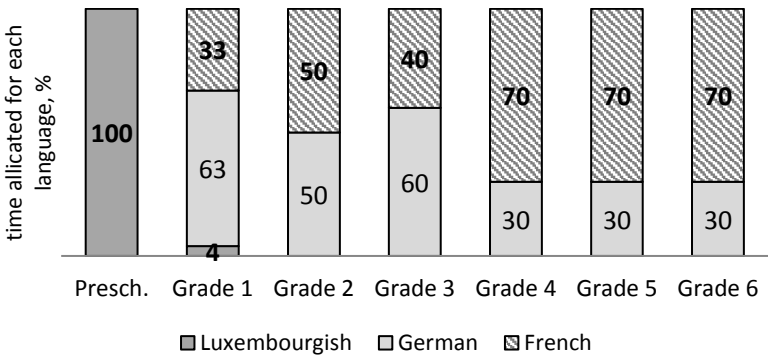
very proficient in Luxembourgish due to the “Translanguaging” approach, where learners read information in the language of instruction (German/French) and discuss it in Luxembourgish [92]

- Main languages of instruction in primary, secondary and high school are German and French [92]
- German is taught from grade 1, French – grade 2, English as a compulsory foreign language – from grade 7 (table 10)
- Language subjects in primary school are 39.4% of all academic hours [92]
- Upon school completion, learners are proficient in three languages

Table 10. The distribution of hours in Luxembourg schools by language

Weekly load	Grades							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Luxembourgish	1	-	-	-	-	-	-	-
German	5	6	7	8	8	8	8	8
French	0	7	7	7	7	7	7	7
English	-	-	-	-	-	-	2	2

Image 15. The multilingual education model in Luxembourg schools

- In grades 1-6 German is used as a language of instruction. In high school, French replaces German, and other subjects are taught in it. English is taught as a foreign language in high school [93]

• Teachers are trained at the University of Luxembourg. It offers monolingual, bilingual, and trilingual programs (table 11)

Table 11. Types of language programs in Luxembourg

<i>Monolingual programs</i>	<i>Bilingual programs 80/20; 70/30; 50/50</i>	<i>Trilingual programs</i>
English	French/English	French/German/English
	French/German	Luxembourgish/German/French

• Every student has to complete a compulsory 6-month teaching practice in the country of his/her target language [94]

• Science teacher training is organized through the Comenius and Erasmus scholarships at French, German and British universities [94]

• In universities 100 hours are designated towards learning teaching methods and pedagogy, assessment, skills of communication with parents and school partners, personal professional growth, and specialized didactics in various subject areas [94]

• 135 hours are devoted to learning about teaching practical activities. Teaching subject content to learners not proficient in the language of instruction is an important aspect of teacher training. The focus is on teaching the CLIL approach [94]

• In-service teacher training is organized in two programs [83]:

- SCRIPT (Service de Coordination de la Recherche et de l'Innovation Pédagogiques et Technologiques), which offers language courses on language awareness and cultural equality. Since almost all teachers are trilingual, they do not need to complete language courses.

- Formation Pédagogique is a similar program for secondary school teachers

Main conclusions:

• Regardless of L1, preschool and grade 1 in primary school develop language schools in Luxembourgish

• Main languages of instruction in primary, secondary and high school are German and French (L1 and L2)

• English as a foreign language is taught from grade 7

• Upon school completion, students are proficient in three languages

• Furthermore, expenditure per student was \$16,200 – 11 times more than in Kazakhstan (\$1,362)

- Students in teacher training institutions complete a compulsory 6-month teaching practice in the country, where the official language is the future teacher's target language

- High language proficiency in three languages is achieved not only through teaching subjects in these languages, but also due to the "Translanguaging" strategy

2.2.6. Conclusions for Kazakhstan

- Successful multilingual countries have many years of experience in implementing language education (Luxembourg – since 1912, the Basque Country – 1982, Finland – 1987, Switzerland – 1996 and the Netherlands – since 1997). During these years, through trial and error, they were able to develop their own model appropriate for their context

- Majority of languages in the successful multilingual countries are related, typologically similar and use Latin alphabet

- In Kazakhstan, the three languages differ typologically, belong to different language families and groups and use different alphabets (Cyrillic and Latin), which makes implementing teaching in three languages more complicated in comparison with these countries

- The most successful experience in teaching in three languages is initially developing functional literacy in the mother tongue. Other languages are introduced when the previous language is successfully acquired.

- In these countries, communicative approach is the foundation of foreign language teaching, while in Kazakhstan grammar-translation method is still used

- Teacher training institutions teach CLIL approach and implement long-term teaching practice in multilingual schools

- Some teacher training institutions have a compulsory block of disciplines on multilingualism

- Teachers' average annual salary in these countries is \$48,615 while in Kazakhstan it is \$2,736 (almost 18 times less)

- On average, expenditure per student is \$12,398, in Kazakhstan - \$1,362 (9 times less)

- Thus, implementing multilingual education requires thorough analysis of international experience with consideration of national contexts, considerable investment, thorough planning, and realistic expectations

3. Preparedness of Kazakhstani schools and universities for gradual implementation of trilingual education

• In order to analyse the preparedness of Kazakhstani schools and universities for gradual implementation of trilingual education, JSC “Information-Analytic Center” (tasked by the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan) conducted research in September – December, 2016.

- Research participants:
 - 35 urban, rural and ungraded schools in Astana, Almaty and 7 regions of Kazakhstan
 - 17 teacher training universities (in “Physics”, “Biology”, “Chemistry”, and “ICT”)

3.1. Research findings for 35 schools

• Research methods: English language proficiency assessment based on CEFR, interviews, focus groups, lesson observations, and document analysis

• According to CEFR results, majority of English language teachers assessed their proficiency as B2 (28%) and C1 (39%). However, lesson observations showed that their actual level is at A1-A2

• School management team and teachers expressed lack of clear understanding of the stages, implementation mechanisms and methodological aspects of trilingual education

• Trilingual education is generally supported by teachers and school management

• However, teachers expressed a range of challenges preventing efficient trilingual education implementation (especially in regards to English):

- lack of unified guidelines,
- psychological barrier due to teachers’ low language and methodological level,

- possible quality deterioration in teaching subjects in English, which may be due to students' low language level, insufficient number of hours for English language lessons (2 hours per week), and lack of language environment to practice speaking,

- trilingual education may not be suitable for all students – speedy transition towards trilingual education may have a negative effect on children's physical and mental condition,

- lack of continuity between higher education and schools in language education: at universities, school leavers learn subjects they already covered in school because they did not achieve an expected level of proficiency (B2) in school

3.2. Research findings for 17 universities

- Research methods: English language proficiency assessment based on CEFR and EFSET among faculty and students, interviews, focus groups with administration and faculty, lesson observation and document analysis (regulations for multilingual education)

- There are 1,773 students in multilingual groups; 1,006 (57%) participated in this research

- Administration and faculty support and have positive attitude towards the trilingual education policy

- However, 97% of students in multilingual groups are not proficient in English (A1-A2) and do not achieve an expected school level language outcome (B1)

- Such level (A1-A2) is insufficient to take subjects in English

- No improvement in English proficiency was demonstrated during the academic process in multilingual groups (1st year A1 – 52%, A2 – 44%; 4th year A1 – 52%, A2 – 44%)

- Possible reasons for this may be: inefficient English teaching methods, lack of clear criteria for student selection into multilingual groups, and lack of language environment

- Only 12% of faculty members are advanced in English (C1-C2)
- 57% of faculty members' demonstrated intermediate proficiency (B1-B2)
- 31% of faculty are beginners in English (A1-A2), which is insufficient to provide quality in teaching subjects in English. However, these faculty members do teach sciences in English.
- 41% of participants noted the threat of Kazakh losing its status as a result of parallel teaching in three languages
- Universities do show initiative towards trilingual education. Every year the number of majors, students and faculty involved in trilingual education increase
- Teaching and learning resources have been developed (trilingual dictionaries and textbooks); provisional models of implementing trilingual education have been designed (language distribution, list of subjects, etc.); measures have been created to motivate faculty teaching in multilingual groups (decrease in overall workload and bonuses)
- Universities successfully implementing trilingual education demonstrate that: (1) the share of faculty teaching in multilingual groups is 15-30% of the total number of university faculty; (2) share of students in multilingual groups in Chemistry, Physics, Biology and ICT is 25-75% of the total student population in these majors; (3) English proficiency level among faculty teaching in multilingual groups in these majors is B2-C1; (4) English proficiency level among students in multilingual groups is A2; (5) CLIL is actively used to teach subjects in English

4. Trilingual education methodology in Kazakhstan

4.1. Basic principles of multilingual education

- Multilingual education is not elite: all learners can study in a multilingual program [95]
- Mother tongue must be the foundation for developing competences in other languages [96]
- Learners with good competence in their mother tongue show strong writing and reading skills in other languages [96]
- According to the Canadian professor James Cummins' theory of "Common underlying proficiency", through learning one language a child acquires skills and underlying metalinguistic proficiency, which he can use to support learning of another language [97]
- Common underlying knowledge provides foundation to acquire second and third languages [97]
- Language should be taught in a favourable and friendly environment where students do not feel anxiety and actively participate in the process of acquiring a language [98]
- The focus should be on meaning and not the form while learning a language [99]
- Language must be taught not for the sake of the language itself, but in order to obtain certain knowledge [99]
- Language skills, in their turn, develop not only at language subjects, but also through other subject areas (through content) [99]
- Cross-curricular topics facilitate better subject content and languages acquisition when they are taught in parallel through subjects and language classes [100]
- Bilingual team teaching increases the efficiency of multilingualism efficiency (lesson taught by two teachers: one teaches a class in L2 and L3, another – supports learners' understanding in L1) [101]

4.2. International experts' recommendations

- In Kazakhstan, there is a need to unify terminology of trilingualism and trilingual education

- The definition of trilingual education should not be limited to English language
- Special attention should be devoted to the development of current Kazakh and Russian language teaching methods, which do not provide for high language proficiency in these languages
- Current trilingual education system in Kazakhstan is unique and different from other multilingual countries
- This is reflected in its scale, regional socio-demographic characteristics (dominant use of Kazakh in one regions, and Russian – in others) and typological differences between the three languages (Kazakh is a Turkic language, Russian – East Slavic language, English – West Germanic)
- This necessitates the use of differentiated approach when determining a model appropriate for different regional conditions
- Special attention should be paid to rural and ungraded schools, where there is lack of resources to implement trilingual education
- Trilingual education implementation should be viewed as a long-term process with key stages and indicators
- The starting point could be pilot schools (selected from mainstream schools), which would be regularly monitored, thus allowing to determine the model of trilingual education most suitable for Kazakhstani schools
- At schools with other minority languages, these languages should be taught as a mother tongue, Kazakh should be taught as a state language, and English – as a foreign language
- A significant factor in efficiently implementing trilingual education is parents', teachers' and educational organizations management's attitude and understanding of trilingual education
- That is why there is a need to strengthen collaboration between parents, teachers and management, which affects the overall success of trilingual education implementation
- All stakeholders, especially policy makers, must have full understanding of trilingual education, as lack of understanding of the goals of educational policy may lead to negative outcomes
- Kazakhstani schools should be provided with various options and opportunities to implement trilingual education

- Bilingual education should be the foundation for trilingual education

- When there is lack of science teachers in a school, schools should teach humanities in English where possible

- In addition, they can teach a small module, academic language or subject terminology in English, or partially use learning materials in English

- Use interactive distance teaching as a way to teach English in rural schools, where there is lack of necessary resources

- English should be taught through content and language integrated learning approach, which helps learners to use language for clear and significant objectives

- National tests (UNT) should reflect trilingual education requirements

- In subjects taught in English, examinations should also be English or in two languages

- Professional development should be completed not only for teachers, but also for school and university management

4.3. Framework for trilingual education implementation in Kazakhstan

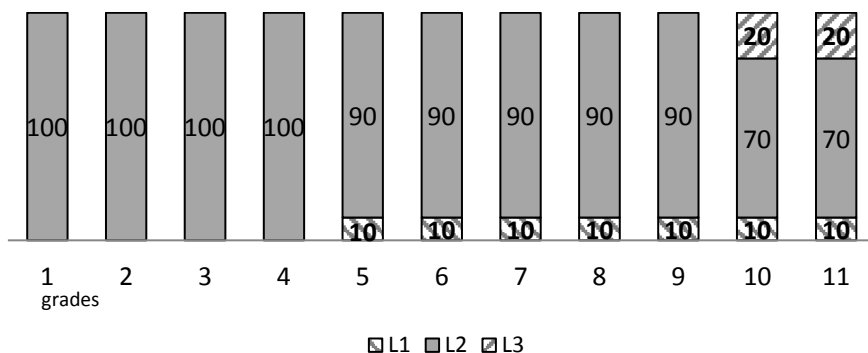
- Based on conducted research, international experience, and leading experts' recommendations, the following framework is suggested on teaching in three languages in Kazakhstani schools and universities.

At schools:

The following options for trilingual education implementation are suggested considering regional peculiarities, diversity, and school potential:

1. Regions with dominant Russian language should implement immersion into Kazakh language (example of NIS in Kokshetau and Taldykorgan). This program is targeted at Russian-speaking children. All subjects are taught in Kazakh from grade 1, Russian as a subject is introduced from grade 2, English – from grade 3. In grades 5-9 one subject in humanities is taught in Russian, in grades 10-11 – several subjects are taught in English (image 16).

Image 16. The multilingual perspective model for Kazakhstani schools

2. It is suggested to introduce an experimental model of two-way immersion into language in schools with two language streams in one or two classes. In this model, equal numbers of learners from Kazakh and Russian groups are taught together. Learners can learn History of Kazakhstan in Kazakh, World History in Russian. This will help parallel language acquisition and developing respect to other languages. English as a language of instruction is introduced in high school (Table 12).

3. At schools with stronger human potential, and teaching and learning resources, World Understanding is taught in Kazakh and ICT in Russian from grade 3. Starting from grade 5, History of Kazakhstan is taught in Kazakh, World History – in Russian. In grades 8-9 Biology, Chemistry, Physics and ICT are suggested to teach in English through learning subject terminology, co-curricular classes, and team teaching by subject and English language teachers. In grades 10-11, 4 subjects are taught in English. L1 and English distribution in teaching is determined by the schools (Table 12).

4. At schools partially prepared for trilingual education, it is suggested to teach History of Kazakhstan in Kazakh and World History in Russian from grade 7. In grades 10-11, 1-2 science subjects should be taught in English. If there is lack of English-speaking teachers, Humanities, short modules, some lesson elements, and co-curricular classes can be taught in English (Table 12).

For any of the suggested models, English as a subject is important to develop learners' language skills. Communicative approach and content based instruction should be at the base of English teaching pedagogy. Extra-curricular activities also support efficient language environment.

Table 12. The versions of multilingual model for Kazakhstani schools

Transition plan	Primary school				Secondary school					High school	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Partial transition model	Developing functional literacy in three languages through teaching language subjects ^a				Teaching History of Kazakhstan in <i>Kazakh</i> ^b						
					Teaching World History in <i>Russian</i> ^c						
					Content based instruction of <i>English language</i> ^d				Content based instruction of <i>English language</i> ^d		
									Teaching 1-2 science subjects in <i>English</i> ^e		
2. 2-way immersion model for schools with two language streams	90% L1	80% L1	70% L1	60% L1	50% L1				35% L1		
			30% L2	40% L2	50% L2				35% L2		
	10% L2	20% L2	Teaching English as a language subject	Content based instruction of <i>English language</i> ^d				30% L3 (science subjects)			
								Content based instruction of <i>English language</i> ^d			
3. Immersion into Kazakh model for northern regions	100% in Kazakh				90% in Kazakh				60% in Kazakh		70% in Kazakh
					Teaching World History in Russian (10%)						
	Teaching Russian as a language subject										
			Teaching English as a language subject	Content based instruction of <i>English language</i> ^d				Teaching science subjects in English (30%)			
	Content based instruction of <i>English language</i> ^d										
transition	100% L1		90% L1		80% L1				50% L1		
			10% L2 ^f		20% L2 ^g				20% L2 ^g		

	Teaching English as a language subject	Content based instruction of <i>English language</i> ^d	30% L3 (science subjects)
			Content based instruction of <i>English language</i> ^d
	Teaching Kazakh and Russian as language subjects		

Notes to Table 12

a) Kazakh language, Russian language and English language subjects develop learners' functional literacy

b) At schools with Russian language of instruction, History of Kazakhstan in grades 5-11 is taught in Kazakh

c) At schools with Kazakh language of instruction, World History in grades 5-10 is taught in Russian

d) In secondary school, learners are prepared to learn subject content in English through learning English as a subject. Content based instruction should be used in teaching English.

e) In partial transition model, schools teach 1-2 science subjects in English where possible

f) In full transition model at schools with Russian language of instruction, World Understanding should be taught in Kazakh from grade 3 (NIS experience)

g) At schools with Russian language of instruction, 2 Humanities subjects should be taught in Kazakh from grade 5

At universities:

- Teacher training for multilingual education at universities includes 3 aspects: learning languages, teaching subjects, and training in teaching methods

Aspect 1: Language training

- In current curriculum, 6 credits in 1st year are devoted to learning L2 and L3 during two semester, and only in 5th semester students start learning L2 and L3 for Professional Purposes (2 credits). As a result, this program leads to inconsistent and abrupt language learning

- The following structure of consistent language training with continuous process of language learning is suggested (table 13)

Table 13. The redistribution of language learning hours in teaching universities

Year	Se- mester	Current number of credits for languages			Suggested number of cred- its for languages		
		L1	L2	L3	L1	L2	L3
1	1		3	3		2	2
	2		3	3		2	2
2	3					2	2
	4					2	2
3	5	2 (prof.)	2 (for prof. purposes)		2 (prof.)	2 (for prof. purposes)	
	6						
4	7					2	3
	8						

- Suggested language program provides for continuous L2 and L3 learning. It also provides learning the language for professional purposes

- Teaching English should be based on CLIL, which connects language with subject content and develops language skills

Aspect 2: Subject knowledge

- 1st year program includes language learning, general disciplines, introduction to the specialty, and subject terminology in three languages

- According to the current model («50:20:30»), 50% of subjects are taught in L1, 20% - in L2, and 30% - in L3

- Teaching subjects in English should be implemented from 2nd year, when students reach necessary language level (B1-B2) to learn subjects in English

- Since future teachers will teach science subjects and ICT in schools in English, subject content should be taught in English

Aspect 3: Teaching methods

- CLIL is the foundation of teaching methods within multilingual education

- Teaching CLIL should be provided in the first 3 years in teacher training institutions: Introduction to CLIL (semester 2, 2 credits of the

major elective subjects), Foundations of CLIL (semester 3 and 4, 3 credits each), CLIL as a component of teaching methods

- CLIL should be a compulsory component in the assessment of teaching practice (tables 14, 15)

Table 14. The proposed criterion for the assessment of teaching practice

<i>Year</i>	<i>Criterion</i>
1	Introduction to CLIL (2 credits from Core subjects, elective component) – Semester 2
2	Learning to apply CLIL (6 credits from Core subjects, elective component) – Semester 3,4
3	CLIL as a component for teaching methods (3 credits from Core Subjects, compulsory component) – Semester 5

Table 15. Proposals for improving the training of multilingual teachers

Training aspects	Year		
	1	2	3
1. Language training	L2 and L3 for professional purposes. Teaching L2 (language subject)		
	Introduction to terminology in three languages (semester 1, 2 credits, in CS EC)		
2. Subject knowledge	Teaching 50% of subjects in L1, 20% - in L2, 30% - in L3		
		Teaching core subjects in L2	
3. Teaching methods	CLIL as a compulsory component of the assessment of teaching practice and teacher training		

4.4. Recommendations for stakeholders:

Authorities:

- Review the content of the Roadmap for trilingual education development for 2015-2020, determining and approving clear objectives, tasks, indicators, and stages of implementation of trilingual education and key stages of achieving indicators
- Develop and implement the system of monitoring, internal and external assessment of the implementation process
- Develop, approve and communicate the unified guidelines for heads of education departments, educational institutions, and teachers to the target audience and provide feedback
- Upgrade qualification requirements for heads of educational institutions in regards to proficiency in three languages

Education coordinators:

- Develop separate subject program and course plans in L2/L3 (for instance, separate programs for History of Kazakhstan for groups with Kazakh and Russian languages of instruction)
- Implement integration of language component and subject content in subject programs
- Formative and summative assessment should reflect knowledge of the subject as well as target language

Heads of educational institutions:

- Be proficient in three language or in the process of acquiring them
- Aim at balanced use of three languages
- Demonstrate positive attitude towards trilingual education and motivate their staff
- Be highly selective towards staff to provide for successful trilingual education implementation

- Support the teachers and their professional development in trilingual education implementation
- Support collaboration between teachers, parents, and students in the process of trilingual education implementation

Teachers:

- Strive to acquiring three languages and using them in various situations
- Learn about and use methods of teaching in L2 and L3, including CLIL
- Develop professionally in methods of teaching in L2 and L3 on a regular basis
- Motivate learners in the process of learning language and non-language subjects

Parents:

- Regardless of whether or not parents can speak L2 and/or L3, they should demonstrate positive attitude and benefits of language learning to their children
- Watch television with their children (TV programs, cartoons, movies with subtitles at early stages) and read books in L2/L3
- Support collaboration between teachers, parents, and students in the process of trilingual education implementation

Дереккөздер • Источники • References

1. The world's languages, in 7 maps and charts. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/04/23/the-worlds-languages-in-7-maps-and-charts/?utm_term=.6586e467c6ca
2. Cenoz, J., & Genesee, F. (1998). (Ed.) Beyond bilingualism: Multilingualism and multilingual education.
3. Хаффингтон Пост. Американское интернет-издание. www.huffingtonpost.com/2014/06/02/multilingual-benefits_n_5399980.html (дата обращения: 20.01.2017)
4. Eurobarometer, S. (2012). Europeans and their Languages. European Commission. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf
5. Баетенс-Бердсмор, Х., Дженеси, Ф., Кроуфорд, А., Мехисто, П. (2014). Презентация для Назарбаев Интеллектуальных школ.
6. Бебенина Е.В. (2016). Обоснованность применения рейтингов в качестве показателей эффективности университетов. Отечественная и зарубежная педагогика, 5, 32. www.cyberleninka.ru/article/n/obosnovannost-primeneniya-reytingov-v-kachestve-pokazateley-effektivnosti-universitetov (дата обращения: 08.01.2017)
7. Сагадиев, Е. Образование ≠ культура. Эксперт Казахстан. <http://expertonline.kz/a12319/> (дата обращения: 17.01.2017)
8. Hammond, A. (2012). The most widely spoken languages. Retrieved February 1, 2017, from: <https://blog.esl-languages.com/blog/esl/most-spoken-languages-world>
9. Khabsa, M., & Giles, C. L. (2014). The number of scholarly documents on the public web. *PloS one*, 9(5), e93949.
10. Инвестирование в культурное разнообразие и диалог между культурами. Всемирный доклад ЮНЕСКО, 2010. <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001852/185202r.pdf> (дата обращения: 30.01.2017)
- 10-1. Index Translationum database / "TOP 50" Target Language. Retrieved January 17, 2017, from <http://www.unesco.org/xtrans/bsstatexp.aspx?crit1L=4&nTyp=min&topN=50>
11. Самые популярные языки Интернета: сегодня и завтра Анбейбл. <https://blog.unbabel.com/2015/06/10/top-languages-of-the-internet/> (дата обращения: 24.01.2017)

12. Is bilingualism an advantage? (n.d.) Pasifika Education Community. Retrieved January 17, 2017, from <http://leap.tki.org.nz/Is-bilingualism-an-advantage>
13. The World's largest ranking of countries by English skills. EF (Education First) (n.d). Retrieved January 18, 2017, from <http://www.ef.kz/epi/>
14. Cooper, T. C. (1987). Foreign Language Study and SAT-Verbal Scores. *The Modern Language Journal*, 71/4, 381-387.
15. Armstrong, P. W. and J. D. Rogers. (1997). Basic Skills Revisited: the Effects of Foreign Language Instruction on Reading, Math and Language Arts. *Learning Languages*, Spring, 20-31.
16. Университет Англия Раскин, 2014. <http://www.anglia.ac.uk/news/bilingual-pupils-cope-better-in-noisy-environments>
17. U.S. Department of Education. National Center for Education Statistics. High School Academic Curriculum and the Persistence Path through College, NCES 2001–163, by Laura Horn and Lawrence K. Kojaku. Project Officer: C. Dennis Carroll. Washington, DC: 2001.
18. Genesee, F. (2007). French immersion and at-risk students: A review of research findings. *Canadian Modern Language Review*, 63, 655-688.
19. Gajo, L. & Serra, C. (2002). Bilingual teaching: Connecting language and concepts in mathematics. In D. So & G. Jones (Eds), *Education and Society in Plurilingual Contexts* (pp. 75-95). Brussels: VUBPress.
20. Woumans, E., Santens, P., Sieben, A., Versijpt, J., Stevens, M., & Duyck, W. (2015). Bilingualism delays clinical manifestation of Alzheimer's disease. *Bilingualism: Language and Cognition*, 18(03), 568-574.
21. PISA 2015 деректер базасы (база данных PISA 2015). Retrieved January 27, 2017, from <http://www.oecd.org/pisa/data/2015database/>
22. The business case for bilingualism: why multilinguals earn more. (n.d). Omniglot. Retrieved January 11, 2017, from <http://www.omniglot.com/language/articles/businesscaseforbilingualism.htm>
23. Қазақстан Республикасының Конституциясы (Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды). http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (кіру уақыты: 10.01.2017)¹
24. Smagulova, J. (2008). Language policies of kazakhization and their influence on language attitudes and use. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 11(3), 440-475

¹ Конституция Республики Казахстан (Конституция принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года). http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_ (дата обращения: 10.01.2017)

25. «2009 ж. ҚР халықтың Ұлттық санағының қорытындылары» аналитикалық есебі. <http://www.stat.gov.kz>²

26. Чернышев, Ю. (2012). Русские в Казахстане: «казахи русского происхождения»? Проект института национальной стратегии. <http://www.apn.kz/publications/print146.htm>

27. Как изменилась этническая карта Казахстана за 25 лет. Интернет-журнал «Власть». <https://vlast.kz/obsshestvo/19747-kak-izmenilas-etniceskaa-karta-kazahstana-za-25-let.html> (дата обращения: 10.01.2017)

28. Население Казахстана. Википедия. Свободная энциклопедия. www.ru.wikipedia.org/wiki/Население_Казахстана (дата обращения: 12.01.2017)

29. The World's languages, in 7 maps and charts. Retrieved January, 26, 2017 from

https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2015/04/23/the-worlds-languages-in-7-maps-and-charts/?utm_term=.6c801806e45b

30. Краткая информация по странам. <https://www.ethnologue.com/statistics/country> (дата обращения: 31.01.2017)

31. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Жаңа әлемдегі жаңа қазақстан» Қазақстан халқына Жолдауы. 2007 жылғы 28 ақпан. www.akorda.kz³

32. Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы (Қазақстан Республикасы Президентінің 2011 жылғы 29 маусымдағы № 110 Жарлығы). <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1100000110> (кіру уақыты: 31.01.2017)⁴

33. Mehisto, P., Kambatyrova, A. & Nurseitova, Kh. (2014). Three in one? Trilingualism in policy and educational practice. In D. Bridges (Ed.), Educational reform and internationalisation: the case of school reform in Kazakhstan. Cambridge: Cambridge University Press.

34. KATEV ресми сайты. <http://katev.kz/kk/> (<http://katev.kz/ru/>)

35. «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ ресми сайты. <http://nis.edu.kz/kz/> (<http://nis.edu.kz/ru/>)

² Аналитический отчет «Итоги Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года». <http://www.stat.gov.kz/>

³ Новый Казахстан в новом мире. Послание Президента Н. Назарбаева народу Казахстана от 28 февраля 2007 г. www.akorda.kz

⁴ О Государственной программе развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы (Указ Президента Республики Казахстан от 29 июня 2011 года № 110). <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1100000110> (дата обращения: 31.01.2017)

36. Приказ МОН РК № 441 от 22. 07. 2008 года «Об утверждении базовых организаций образования по приоритетным направлениям развития высшего и послевузовского образования». <http://iqaa.kz/normativno-pravovye-dokumenty-rk/prikazy-mon-rk> (дата обращения: 31.01.2017)

37. Үш тілде білім беруді дамытудың 2015-2020 жылдарға арналған жол картасы (Дорожная карта развития трехязычного образования на 2015-2020 годы). <http://nao.kz/loader/fromorg/2/51?lang=kz>. (кіру уақыты: 31.01.2017)

38. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы (Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығымен). <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118>. (кіру уақыты: 16.01.2017)⁵

39. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы (Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 1 наурыздағы № 205 Жарлығы). <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000205>. (кіру уақыты: 16.01.2017)⁶

40. От идеи «Триединства языков» Н.А. Назарбаева до полиязычного образования в Казахстане. <http://articlekz.com/article/5831> (дата обращения: 18.01.2017)

41. Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на XII сессии Ассамблеи народов Казахстана (Астана, 24 октября 2006 года) www.zakon.kz

42. Үштілділік - жаңа заман сұранысы. <http://old.el.kz/m/articles/view/content-19737>. (кіру уақыты 18.01.2017)

43. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз!» Қазақстан халқына Жолдауы. 2011 жылғы 28 қаңтар. <http://www.akorda.kz>⁷

⁵ Об утверждении Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы (Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118. Утратил силу Указом Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205). <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>. (дата обращения: 16.01.2017)

⁶ Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы (Указ Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205). <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000205>. (дата обращения: 16.01.2017)

⁷ Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана «Построим будущее вместе», 28 января 2011 г. www.akorda.kz

44. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - қазақстан дамуының басты бағыты» Қазақстан халқына Жолдауы. 2012 жылғы 27 қаңтар. www.akorda.kz.⁸

45. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 17 қаңтар. www.akorda.kz.⁹

46. Выступление Президента Казахстана Н. Назарбаева на XXII сессии Ассамблеи народа Казахстана (Астана, 23 апреля 2015 год). www.assembly.kz (дата обращения: 14.01.2017)

47. Ұлт жоспары - Н. Назарбаевтың бес институционалдық реформасын жүзеге асырудың 100 қадамы. http://www.inform.kz/kz/ult-zhospary-n-nazarbaevty-n-bes-institucionaldyk-reformasyn-zhuzege-asyrudyn-100-kadamy_a2777949 (кіру уақыты: 19.01.2017)¹⁰

48. Внедрение полиязычного образования: опыт, проблемы и перспективы. <http://articlekz.com/article/11917> (дата обращения: 19.01.2017)

49. Концепция развития полиязычного образования в Республике Казахстан (2008). КарГУ им. Е. Букетова.

50. Концепция языкового образования Республики Казахстан (2010). КазУМОиМЯ.

51. Высшее образование: Языки триединства (казахский, русский и иностранные языки) (2009). КазУМОиМЯ.

52. Кунанбаева С. (2010). Теория и практика современного иноязычного образования. Алматы. -344 с.

53. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы (2016). «Үш тілді білім беру тәжірибесін жақсарту үшін зерттеулер нәтижелерін енгізу мониторингі» талдамалы анықтамасы (Национальная академия образования им. И. Алтынсарина (2016). Мониторинг внедрения результатов исследований для улучшения практики трехязычного образования). <http://nao.kz/files/blogs/1467634565338.pdf> (кіру уақыты: 14.01.2017)

54. Разработка стратегических направлений реформирования образования Республики Казахстан на 2015-2020 гг. (2014). Высшая школа образования Назарбаев Университет.

⁸ Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана, 27 января 2012 г. www.akorda.kz.

⁹ Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана «Единая цель, единые интересы, единое будущее», 17 января 2014 г. www.akorda.kz.

¹⁰ План нации «100 конкретных шагов по реализации 5 институциональных реформ» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31977084 (дата обращения: 19.01.2017)

55. ҚР БҒМ «Ақпараттық-талдау орталығы» АҚ (2016). Үш тілде білім беруді кезең-кезеңімен енгізу барысындағы Қазақстан Республикасының мектептері мен жоғары оқу орындарының дайындық деңгейін зерттеу нәтижелерінің таныстырылымы. <http://iac.kz/kk/events/ush-tilde-bilim-beru-ulattyk-zhne-halykaralyk-tzhiribe-halykaralyk-gylymi-tzhiribelik-0>. (кіру уақыты: 31.01.2017).¹¹

56. АО «Информационно-аналитический центр» (2016). Изучение мирового опыта по внедрению трехязычия и разработка методологии изучения языков. Отчет. Астана

57. Trilingual Primary Education in Europe: Some developments with regard to the provisions of trilingual primary education in minority. MERCATOR. Retrieved January 9, 2017 from

<https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/15a1715438219392?projector=1>

58. Lindholm-Leary, K. (2013). Education: dual language instruction in the United States. Retrieved January 9, 2017 from <http://www.americasquarterly.org/content/education-dual-language-instruction-united-states>

59. PISA 2009 results: executive summary. OECD. Retrieved January 14, 2017 from <https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/46619703.pdf>

60. Languages spoken in Finland. Retrieved January 9, 2017 from <http://languageknowledge.eu/countries/finland>

61. Projected GDP per capita ranking (2016-2020). Statistics times. Retrieved January 20, 2017 from

<http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-capita-ranking.php>

62. Education and Training Monitor 2016 Finland. European Commission. Retrieved January 20, 2017 from

https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor20EuropeanCommission.6-fi_en.pdf

63. Pirkko Nuolijärvi (n.d.) Language education policy and practice in Finland. Retrieved from <http://www.efnil.org/documents/conference-publications/london-2011/the-role-of-language-education-in-creating-a/15-Pirkko-Nuolijarvi.pdf>

64. Kaisa Korhonen (2014). English teaching in Finnish upper secondary schools: Students' and teachers' perceptions. Retrieved from

¹¹ АО «Информационно-аналитический центр» МОН РК. (2016). Презентация результатов исследования готовности школ и вузов Республики Казахстан к поэтапной реализации обучения на трех языках. <http://iac.kz/ru/events/materialy-mezhdunarodnoy-nauchno-prakticheskoy-konferencii-trehyazychnoe-obrazovanie>. (дата обращения 31.01.2017)

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/43182/URN:NBN:fi:ju-201404061476.pdf?sequence=1>

65. Educational country file: Finland. Retrieved from http://www.edufile.info/?view=school_systems&topic=topic_general_infos&country=16

66. Early Childhood Education in Finland Liisa Heinämäki National Research and Development Centre for Welfare and Health STAKES, Jyväskylä Satellite Office (2008)

67. Finland higher education system. The European education directory. Retrieved from <http://www.euroeducation.net/prof/finco.htm>

68. Official website of Abo Akademi. <http://www.abo.fi/>

69. Marsh, D., Nikula, T., Takala, S., Rahiola, U., and Koivisto, T. (n.d.) Language teacher training and bilingual education in Finland. http://www.celelc.org/projects/Past_Projects/TNP_Languages/TNP1_resources/SP6NatRepFI.pdf

70. Yliopisto. H. (2015). CLIL in the Context of Education Export Finnish teachers' experiences in Abu Dhabi. Retrieved January 6, 2017 from <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155571/clilinth.pdf?sequence=1>

71. Driessen, G. (1994). Home language proficiency in the Netherlands: The evaluation of Turkish and Moroccan bilingual programmes – a critical review. Retrieved February 2, 2017 from

<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0191491X94900221>

72. Education and Training Monitor 2016 Netherlands. European Commission. Retrieved January 20, 2017 from

https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-nl_en.pdf

73. Graaf, T. and Meer. C. (2013). Multilingualism and language teaching in Europe: The case of Frisian and the work of the Mercator European Research Centre. Retrieved January 20, 2017 from <http://www.siberian-studies.org/publications/PDF/sikdegraafvandermeer.pdf>

74. Stotz, D. (2006). Breaching the Peace: Struggles around Multilingualism in Switzerland. *Language Policy*, 5(3), 247-265.

75. Switzerland four national languages. <http://official-swiss-national-languages.all-about-switzerland.info/>

76. Education at Glance 2016 OECD Indicators. Retrieved January 20, 2017 from <http://meyda.education.gov.il/files/MinhalCalcala/EAG2016.pdf>

77. Brohy, C. (2005). Trilingual education in Switzerland. Retrieved January 27, 2017 from <https://www.degruyter.com/view/j/ijsl.2005.2005.issue-171/ijsl.2005.2005.171.133/ijsl.2005.2005.171.133.xml>

78. Швейцарская школа: за что столько платить?
<https://karandash.ua/articles/shveitcarskaia-shkola-za-chto-stol-ko-platit/> (дата обращения: 19.01.2017)
79. Zurich university of teacher education.
https://phzh.ch/globalassets/phzh.ch/ueber-uns/factsheet_phzh_e.pdf
80. Elana Shohamy, Eliezer Ben-Rafael and Monica Barni (Eds.). *Linguistic landscape in the city*. Bristol: Multilingual Matters, 2010.
81. Basque language. Encyclopedia Britannica. Retrieved January 27, 2017 from <https://www.britannica.com/topic/Basque-language>
82. How is the Basque economy doing? Basque Tribune. Retrieved January 27, 2017 from <http://basquetribune.com/how-is-the-basque-economy-doing/>
83. Basque country. European Commission. Retrieved January 27, 2017 from <https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/base-profile/basque-country>
84. Education account of the Basque country 2011.EUSTAT. Retrieved January 20, 2017 from http://en.eustat.eus/elementos/ele0010500/not0010568_i.pdf
85. Cenoz, J. (2005). English in bilingual programs in the Basque Country. <http://www.mondragon.edu/en/international/exchange-students/education/international-courses/education/recommended-readings/Cenoz.pdf>
86. Department of Education. Euskera/EGA.
http://www.hezkuntza.ejgv.euskadi.eus/r43-euskcont/es/contenidos/informacion/dih1_ega/es_ega/ega_c.html
87. Lasagabaster, D. and Ruiz de Zarobe. Y. (2010). CLIL in Spain.
<http://www.cambridgescholars.com/download/sample/58234>
88. Language Proficiency Information Notice. Direction de l'aviation civile. Retrieved January 9, 2017 from <https://dac.public.lu/actualites/2010/3/langprof1/index.html>
89. Kazakhstan GDP per capita. Trading economics. Retrieved January 14, 2017 from <http://www.tradingeconomics.com/kazakhstan/gdp-per-capita>
90. Education and Training Monitor 2016 Luxemburg. European Commission. Retrieved January 20, 2017 from https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-lu_en.pdf
91. OECD reviews of school resources. Kazakhstan. Retrieved February 2, 2017 from <http://www.oecd.org/publications/oecd-reviews-of-school-resources-kazakhstan-2015-9789264245891-en.htm>

92. Claudine, K. (2015). Translanguaging of children and teachers during storytelling activities with iTEO in nursery and primary schools in Luxembourg Retrieved February 2, 2017 from

<http://orbilu.uni.lu/handle/10993/21245>

93. Ключков Ю. Особенности изучения иностранных языков в странах Европы (на примере Люксембурга, Бельгии, Швейцарии). <http://repo.komazawa-u.ac.jp/opac/repository/all/35677/rgs020-07-kurochikofu.pdf> (дата обращения: 14.01.2017)

94. The University of Luxembourg. The degrees we offer. 2015. Retrieved February 2, 2017 from <http://www.uni.lu/university>

95. Mehisto, P. (2012). Excellence in bilingual education: A guide for school principals. Cambridge University Press.

96. Beardsmore, H. B. (1986). Bilingualism: basic principles (Vol. 1). Multilingual Matters.

97. Cummins, J., & Swain, M. (2014). Bilingualism in education: Aspects of theory, research and practice. Routledge.

98. Mehisto, P. (2012). Excellence in bilingual education: A guide for school principals. Cambridge University Press.

99. Stryker, S. B., & Leaver, B. L. (Eds.). (1997). Content-based instruction in foreign language education: Models and methods. Georgetown University Press.

100. Kenner, C., & Ruby, M. Enriching cross-curricular work by involving complementary schools. NALDIC Quarterly 8 (3) 2011, 4-9.

101. Mehisto, P., & Genesee, F. (2015). Building Bilingual Education Systems. Cambridge University Press.

Ырсадиев Серік Өзтайұлы
Қарабасова Лаура Шапайқызы
Мұхаметжанова Әсел Зейнуловна
Әділ Арайлым Бейбітқызы
Бекова Мария Сержановна
Нұрланов Елдос Болатханұлы

**ҮШ ТІЛДЕ БІЛІМ БЕРУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ:
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНҒА АРНАЛҒАН ҰСЫНЫСТАР**

**«Үш тілде білім беруді енгізудің халықаралық тәжірибесін зерттеу және тілдерді
оқыту әдіснамасын әзірлеу» есебінен қысқа тұжырымдар**

Ғылыми-көпшілік басылым

Қазақ тіліндегі мәтін редакторы *С.К. Ильясова*
Орыс тіліндегі мәтін редакторы *С.Ө. Ырсадиев*
Ағылшын тіліндегі мәтін редакторы *А.Т. Копеева*
Компьютерде беттеген *Е.Б. Нұрланов*
Мұқабасы мен алғашқы беттерін әрлеген *Е.Г. Коротких*

Басуға 22.03.2017 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84¹/₁₆.
Көлемі 11,5 б.т. Таралымы 1000 дана. Тапсырыс № 1.